

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ISSN 2078-1431

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Збірник наукових праць

Випуск 2 (15)

Ужгород
2015

УДК 327 (477)
ББК 66.011.3 (4 Укр)
Г 36

Редакційна рада збірника:

Студеняк І.П.	- доктор фізико-математичних наук, професор (голова)
Луговий В.І.	- доктор педагогічних наук, професор
Лендзель М.О.	- доктор політичних наук, професор
Віднянський С.В.	- доктор історичних наук, професор
Руденко О.М.	- доктор наук з державного управління
Устич С.І.	- доктор соціологічних наук

Редакційна колегія:

Артюмов І.В.	- кандидат історичних наук, доцент (голова)
Кляп М.І.	- кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор)
Вовканич І.І.	- доктор історичних наук, професор
Палінчак М.М.	- доктор політичних наук, професор
Остапець Ю.О.	- кандидат політичних наук, доцент
Динис Г.Г.	- кандидат юридичних наук, доцент
Моца А.А.	- кандидат юридичних наук

*Рекомендовано до друку науковою радою
НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 4 від 4 жовтня 2015 р.)*

***Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ № 20545-10345ПП,
видане Міністерством юстиції України 15.01.2014 р.***

© Навчально-науковий інститут
євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «УжНУ», 2015

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY «UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY»
EDUCATIONAL AND RESEARCH INSTITUTE
OF EUROPEAN INTEGRATION STUDIES

ISSN 2078-1431

GEOPOLITICS OF UKRAINE: HISTORY AND MODERN TIMES

Collection of scientific papers

Issue 2 (15)

Uzhgorod
2015

UDC 327 (477)

Editorial Council

- I. Studenyak - Doctor of Sciences (Physics and Mathematics), Professor
(Head of the Editorial Council)
- V. Luhovyi - Doctor of Sciences (Pedagogics), Professor
- M. Lendel - Doctor of Sciences (Politology), Professor
- S. Vidnyanskyi - Doctor of Sciences (History), Professor
- O. Rudenko - Doctor of Sciences (Public Administration)
- S. Ustych - Doctor of Sciences (Sociology)

Editorial Board

- I. Artyomov - Candidate of Sciences (History), Associate Professor (Head of the Editorial Board)
- M. Klyap - Candidate of Sciences (Pedagogics), Associate Professor (Executive Editor)
- I. Vovkanych - Doctor of Sciences (History), Professor
- M. Palinchak - Doctor of Sciences (Politology), Professor
- Y. Ostapets - Candidate of Sciences (Politology), Associate Professor
- G. Dynys - Candidate of Sciences (Law), Associate Professor
- A. Motsa - Candidate of Sciences (Law)

This journal is recommended for printing by the Scientific Board of the Educational and Research Institute of European Integration Studies of the Uzhgorod National University (protocol No 4, October, 14, 2015)

***State registration Certificate of journal
KB № 20545-10345IIP was issued by
the Ministry of Justice of Ukraine at January, 15, 2014.***

© Educational and Research Institute
of European Integration Studies
State University «Uzhgorod
National University», 2015

ЗМІСТ

Банк Василь. Міжнародна торгівля людьми: географія поширення та міжнародні маршрути	9
Владівський Валентин. Війна в Афганістані 1979-1989 рр. як один із чинників розпаду СРСР	18
Дорошевич Руслан. Спільне і відмінне у сучасній політичній культурі України та Росії.....	27
Зуб Світлана. Україна – Росія: соціальні аспекти економічного протистояння	38
Іванов Максим. Брендинг органів державної влади України в контексті забезпечення національної безпеки	49
Іванчик Роман. Геноцид вірмен в Османській імперії початку ХХ століття.....	58
Ісевич Євгенія. Україна – Росія: газові війни, а що далі ?	69
Корнута Іван. Відносини України та Росії на сучасному етапі...	74
Кричфалушій Ангеліна. Інформаційне бомбардування з боку Росії: першовитоки та сьогодення.....	81
Луканинець Василь. Аналіз ключових положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом	88
Марголич Святослав. Голодомор: етноцид українців. Коммеморативна практика та політика визнання.....	98
Молнар Вікторія. Сучасний стан двосторонніх відносин між Україною та Російською Федерацією: проблеми та перспективи	110
Найгебавер Микита. Геноцид сербів (1941 – 1945 рр.)	116
Павлишина Вікторія. Конфлікт на Сході України – це конфлікт для всієї Європи.....	127
Пойда Віолета. Основні інструменти співробітництва Європейського Союзу з країнами, що розвиваються	135
Попович Катерина. Значення кризи на Сході України в глобальному вимірі сучасності	144

Різак Віктор. Формування договірно-правових і політичних засад співробітництва України з ЄС	154
Славич Марія. Торговельна війна між Росією та Україною, її вплив на продукцію військово-технічного призначення та машинобудування	166
Солодяк Степан. Торговельні відносини між Україною та Росією у 2014-2015 рр.	172
Турянин Ярослава. Параїмос, Калі Траш чи Самударіпен ? Чорна сторінка в історії циганського народу	183
Фенинець Галина. Російський інформаційний вплив як фактор виникнення кризи національної ідентичності в Україні	191
Хохол Тетяна. Україна – Росія: між внутрішньою та зовнішньою політикою	207
Чейпеш Анастасія. Міграція українського населення до Росії 2014-2015 рр.	215
Шершун Анна. Специфіка інформаційної війни Росії проти України: етапи розвитку, засоби ведення та методи протидії	228
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	239

CONTENT

Bank Vasyl. International human trafficking: geography of distribution and international routes	9
Vladiyevskii Valentyn. The war in Afghanistan (1979-1989) as one of factors of the disintegration of the USSR	18
Doroshevych Ruslan. Common and differences in the political culture of Ukraine and Russia in nowadays	27
Zub Svitlana. Ukraine and Russia: social aspects of the economic confrontation	38
Ivanov Maksim. Branding of Ukrainian public authorities in the context of the national security	49
Ivantsyk Roman. Genocide of Armenians in the Osman Empire at the beginning of the XX-th century	58
Isevych Yevheniya. Ukraine and Russia: gas wars but what in future ?	69
Kornuta Ivan. Modern Ukrainian-Russian relations	74
Krychfalushiy Anhelina. Russian information' bombardment: beginning and the present time	81
Lukanynets Vasyl. An analysis of a key sections of Agreement of association between Ukraine and European Union	88
Marholych Svyatoslav. Holodomor: ethnocide of Ukrainians. Commemorative practice and policy of confession	98
Molnar Viktoriya. Modern bilateral relations between Ukraine and Russian Federation: problems and prospects	110
Nayhebaver Mykyta. Genocide of Serbians (1941 - 1945).....	116
Pavlyshyna Viktoriya. Conflict on the East of Ukraine is a conflict for all Europe	127
Poyda Violeta. The basic instruments of collaboration between European Union and countries which are developing.	135

Popovych Katerina. A value of the crisis on the East of Ukraine in the global measuring of contemporaneity	144
Rizak Viktor. Forming the contractual legal and political principles of the cooperation between Ukraine and EU	154
Slavych Maria. Trade war between Russia and Ukraine, its influence on the military-technical products and engineering	166
Solodyak Stepan. Trade relations between Ukraine and Russia in 2014-2015	172
Turyanyn Yaroslava. Paraimos, Kali Trush or Samudaripen ? A black page in the history of gipsy people	183
Fenynets Halyna. Russian informative influence as a factor of appearance of crisis of the national identity in Ukraine	191
Khokhol Tetyana. Ukraine and Russia: between an internal and external policy	207
Cheypesh Anastasiya. Migration of the Ukrainian people to Russia in 2014-2015	215
Shershun Anna. Specification of the Russian information war against Ukraine: the stages of development, facilities of conducting and methods of counteraction	228
AUTHORS	241

Василь БАНК,

*студент магістратури факультету
міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «УжНУ»*

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ГЕОГРАФІЯ ПОШИРЕННЯ ТА МІЖНАРОДНІ МАРШРУТИ

Стаття присвячена висвітленню основних маршрутів стосовно торгівлі людьми. Вказані найважливіші причини, які спричиняють торгівлю «живим товаром». Висвітлюються масштаби проблематики та тенденції її розвитку.

Ключові слова: торгівля людьми, транзит, країни призначення, торгівля жінками.

Статья посвящена освещению основных маршрутов, по которым происходит торговля людьми. Указаны важнейшие причины торговли «живым товаром». Освещаются масштабы проблематики и тенденции ее развития.

Ключевые слова: торговля людьми, транзит, страны назначения, торговля женщинами.

The article is devoted to the coverage of the main routes for human trafficking. Given the major reasons that cause to trade trafficking. Trying to highlight the scale of the problems and trends of its development.

Keywords: human trafficking, transit, destination countries, women trading.

Постановка проблеми. Необхідно зазначити, що торгівлю людьми світова спільнота включила в число основних викликів і погроз національній і міжнародній безпеці. Сьогодні велику тривогу викликає зростання обсягів незаконних дій з використання людини з метою сексуальної та іншої експлуатації. Проблема торгівлі

людьми спочатку повинна розглядатися як явище, що загрожує національній безпеці, оскільки своїм фактом вона ставить під загрозу всі демократичні досягнення суспільства.

Аналіз останніх досліджень. В українській правовій науці дослідженню торгівлі людьми присвячені праці В.О. Іващенко, Н.С. Юзікової, В.А. Козака, А.М. Орлеана та Я.Г. Лизогуба та інших. Міжнародно-правовий аспект боротьби із торгівлею людьми ґрунтовно досліджується у роботах Г.Л. Кохан та Н.В. Плахотнюк. Крім того, серед українських дослідників цієї проблеми слід назвати О.М. Бандурку, Ю.М. Галустяна, В.М. Куца, Д.Л. Мачарашвілі, Т.А. Татаринцева, С.М. Ратушного, Ю.С. Шемшученка, К.Б. Левченко. Окремими проблемами у цій сфері займалися також М.В. Буроменський, В.Н. Денисов, М.М. Микієвич, І.А. Шваб, О.В. Швед, Т.О. Дорошок, О. Горбунова та інші.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить міжнародна практика, останнім часом кримінальні елементи займають провідну позицію у міжнародному бізнесі у сфері торгівлі людьми. Для прикриття злочинних намірів організовані кримінальні угруповання часто використовують цілком легальні структури – агенції подорожей, курси іноземних мов чи професійного навчання, транспортні компанії тощо. Це створює умови, за яких складно провести чітку різницю між легальним і нелегальним бізнесом, що дає можливість злочинцям не тільки приховати свою нелегальну діяльність, але й отримати респектабельність і владу. Цей же спосіб дає можливість відмивати гроші, одержані від інших різновидів злочинної діяльності.

Оскільки торгівля людьми може здійснюватися як у межах однієї країни, так і поза її межами, то організована злочинна діяльність може мати як національний, так і транснаціональний характер. Різниця між цими поняттями полягає в тому, що національна

злочинність порушує законодавство однієї країни, тоді як транснаціональна – законодавство кількох країн. Злочинні організації дедалі більше використовують економічні можливості, створені глобалізацією світових ринків. Зменшення обсягу обмежень у міжнародній торгівлі та нівелювання різниці між локальними та міжнародними ринками призвели до того, що злочинні організації почали діяти на транснаціональному рівні [1, с. 17].

Зростання міжнародної активності злочинних організацій сприяє їх безкарності та робить їх менш вразливими для розслідувань і судового переслідування, які проводяться національними правоохоронними органами. У той час, як злочинні організації стають транснаціональними, правоохоронна діяльність залишається переважно локальною та національною.

Таким чином, зростання занепокоєння мобілізацією та інтернаціоналізацією організованого криміналу зумовило зростання числа міжнародних ініціатив, спрямованих на посилення боротьби з ним. Доповнюючи собою класичне міжнародне поліцейське співробітництво в рамках Інтерполу та Європолу, ці багатосторонні програми реалізуються переважним чином на рівні Європейського Союзу, Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй.

Для полегшення вникнення в проблему торгівлі людьми міжнародні законодавці поділили країни світу на три блоки:

- країни призначення (Греція, Данія, Іспанія, Італія, Кіпр, Нідерланди, Норвегія, США, Швеція, Швейцарія тощо);

- країни постачання (Азія, Африка, Болгарія, країни колишнього Радянського Союзу, Словенія тощо);

- країни транзиту (Болгарія, Польща, Португалія, Румунія, Словенія тощо) [2].

Такий поділ дає можливість не тільки оцінити масштаби існуючої проблеми, а й знайти найбільш

доцільний для кожного із блоків шлях протидії. Далі йде мова окремо про кожен із вказаних пунктів.

На сьогодні країни-учасниці ОБСЄ, які є основними країнами призначення, не розробили єдиного підходу щодо боротьби з торгівлею людьми. Як у плані правоохоронних заходів, так і в плані захисту потерпілих, співробітництво між державами-учасницями залишається на досить низькому рівні. Якщо співробітництво існує (як, наприклад, між поліцією Польщі і Німеччини, Австрії і Чехії), то воно здебільшого базується на особистих взаємозв'язках представників поліції окремих регіонів. Співробітництво на міжвідомчому і державному рівнях, як правило, відсутнє. Координація зусиль відсутня і на внутрішньодержавному рівні. Лише в деяких країнах існують міжвідомчі органи, які займаються розробленням рекомендацій стосовно змін існуючого законодавства, а також забезпечують координацію дій між правоохоронними, міграційними органами, службою зайнятості, соціальними службами і відомствами іноземних справ.

За оцінками експертів ООН та Міжнародної організації міграції, кількість жертв торгівлі людьми у всьому світі рахується сотнями тисяч і навіть мільйонами (за даними американських експертів, становить не менше, ніж 700 тис. щорічно, за іншими експертними оцінками – сягає 2 млн осіб). За даними експертів Ради з міжнародних досліджень, у країнах Центральної та Східної Європи щорічно не повертається додому близько 200 тис. осіб, більшість з яких жінки та дівчата, яких вивозять з метою сексуальної експлуатації або з метою примусової праці. Чоловіки також є об'єктом торгівлі, але становлять в її обігу меншу частину [3, с.13].

Країни ЄС є одним з найбільших ринків торгівлі людьми. Країни Центральної та Східної Європи, нові члени ЄС у більшості випадків є країнами виїзду, транзиту та країнами призначення в торгівлі людьми:

- жінок продають для роботи повіями та на інші роботи в галузі секс-індустрії;

- дітей продають для роботи жебраками, а чоловіків – для праці у тіншовій економіці.

Згідно з даними Міжнародної гельсінської федерації з прав людини (2003), найбільш важливими маршрутами незаконного перевезення жінок та дітей для сексуальної експлуатації в Європі є такі:

- зі Сходу на Захід: з восьми держав — нових членів ЄС до 15 старих держав-членів;

- зі Сходу на Схід: маршрути між країнами Центральної та Східної Європи, зазвичай із найбільш небезпечних до найзаможніших;

- зі Сходу через країни-члени ЄС на Захід: маршрути починаються у державах Східної Європи — не членах ЄС та держав СНД, проходять через вісім держав — нових членів ЄС, а їх кінцевим пунктом призначення є 15 старих держав — членів ЄС та інших європейських держав [6, с. 20].

Словенія є найбільш заможною з восьми держав Центральної та Східної Європи — нових членів ЄС і має найнижчий рівень безробіття. Таким чином, це, перш за все, країна кінцевого призначення та транзиту торгівлі людьми через її кордон з Італією.

Чеська Республіка – це країна виїзду, транзиту та кінцевого призначення. Фактично чеські жінки та діти переправляються переважно в Західну Європу та США. Через проникність кордонів з Німеччиною чеські жінки та молоді дівчата перепродаються німецьким клієнтам за дуже низькими цінами. З тих самих причин у цій сфері процвітає торгівля людьми для їх сексуальної експлуатації.

Угорщина та Польща – це країни кінцевого призначення для жінок з країн СНД, особливо з України, Болгарії, Румунії. За різними оцінками 15 тис. іноземних жінок працюють добровільно або примусово у галузі

проституції у Польщі. Угорські, словацькі та польські жінки також нелегально переправляються переважно до країн ЄС. Що стосується Польщі, то, за різними оцінками, 10 тис. жінок вивозяться з країни кожного року. З іншого боку, 15 тисяч жінок було переправлено до Польщі з інших країн переважно з Болгарії, Румунії, країн СНД. На кордоні Польщі та Німеччини існує таке явище, як «торгівля на уїк-енд» жінками та дітьми, що вивозяться в Німеччину для сексуальної експлуатації на короткий проміжок часу. Угорщина – це, перш за все, країна транзиту жінок та дітей, що переправляються в Західну Європу або США. За оцінками уряду Угорщини 150 тис. жертв торгівлі провозяться транзитом через країну щороку [5, с. 25].

Що стосується балтійських держав, то Естонія – це країна вивезення й кінцевого призначення торгівлі людьми. Естонських жінок переважно експлуатують у самій країні або направляють до скандинавських країн, Німеччини, тоді як російські та латвійські жінки переправляються до Естонії для задоволення попиту іноземних секс-туристів. З іншого боку, Латвія та Литва є країнами вивезення жінок, яких переправляють до західноєвропейських країн. У державах СНД більшістю жертв є жінки та дівчата, що переправляються в інші країни з метою сексуальної експлуатації. Серед поставників «живого товару» лідерами є Білорусь, Молдова, Росія та Україна. За ними йдуть Вірменія, Грузія, Казахстан, Узбекистан.

Україна є однією з найбільших в Європі країн-поставників жертв торгівлі людьми. За оцінками МВД України, за останні десять років з України було вивезено близько 40 000 осіб. Останнім часом Україна все частіше стає транзитною країною для перевезення з інших країн СНД.

Росія є країною-донором та країною-отримувачем «живого товару». З Росії переважно вивозять жінок та

дітей для заняття проституцією. Їх кількість експерти оцінюють у 30–60 тис. осіб на рік. Вивозять росіянок за чотирма маршрутами:

- «балтійським» – у Німеччину з подальшою відправкою в інші європейські країни та США;
- «кавказьким» – шлях через Грузію, Туреччину до Греції та Італії;
- «близькосхідним» – через Єгипет до Ізраїлю;
- «китайським» – із Сибіру та Примор'я до Північного Китаю [4, с. 38].

До Росії більшу частину людей ввозять з республік колишнього СРСР – України, Молдови, Грузії, Вірменії, Узбекистану, Таджикистану та Киргизії. Також налагоджені маршрути до Росії громадян Китаю, Північної Кореї, В'єтнаму. Загальна кількість «живого товару», який ввозиться до Росії, становить 4-5 млн осіб. Надзвичайно великих масштабів торгівля людьми, особливо дітьми, набула в Південно-Східній Азії, де, крім сутенерів, агентами з продажу дітей є їх батьки. У підґрунтя торгівлі дітьми закладено, перш за все, економічні причини. Дослідження, що були проведені у Камбоджі, засвідчують, що 40% дітей були продані їх батьками. Всі ці діти були з економічно бідних районів, тому єдиним виходом для сім'ї, яка прагнула підтримати своє існування, був продаж власної дитини. Фактично всі члени сім'ї знають, що очікує на дітей в Індії, Бангладеш, Китаї та інших країнах, куди їх продають під виглядом хатньої обслуги, моделей у дитячі модельні агенції. Щорічно більше, ніж 10 000 жінок та дівчат перетинають кордон та продаються у Таїланді. У більшості випадків використовують традиційні методи обіцянок щодо влаштування на роботу посудомийницями, офіціантками. Вербувальники пропонують добрі заробітки, новий одяг і це робить пропозицію надзвичайно привабливою для дівчат та їх батьків [3, с. 13].

У країнах Південно-Східної Азії широко практикують метод продажу дітей для секс-індустрії у вигляді «дітей у кредит». Цей метод особливо розвинений у бідних тайських селах. Батькам пропонують необхідні речі або будинок в обмін на доньку, яка має впродовж кількох років працювати повією у публічних будинках Японії, Гонконгу, Індії. Загальна ціна дитини становить від 800 до 1600 дол. США. Ця сума стає боргом, який дівчина повинна відпрацювати. У сільській місцевості Таїланду народження дівчини святкується як «золота можливість» для родини збагатитися.

Висновки. Проблема торгівлі людьми охоплює багато країн. Головними причинами та джерелом цього явища є бідність та соціальна нестабільність країн-донорів. Це підтверджується і напрямками торгівлі людьми з бідних та соціально нестабільних країн до країн Європи, США та Японії. Разом з тим у майбутньому у сфері торгівлі людьми, а особливо жінками, можлива така тенденція: у міру зростання добробуту країна з країни-експортера «живого товару» перетвориться на країну транзиту або навіть країну-імпортера. Так, у наступні роки у країнах — нових членах ЄС (країни Центральної та Східної Європи), що були країнами виїзду, транзиту та іноді призначення «живого товару», зменшиться кількість громадян, яких продають в інші держави, особливо країни-члени ЄС.

Список використаних джерел

1. Марушевич Т.Д. Торгівля людьми: соціокриміналістичний аналіз / Т.Д. Марушевич. – К.: Наукова думка, 2013. – 388 с.
2. Пясковський В. Поняття та криміналістична характеристика торгівлі людьми / В. Пясковський // Вісник прокуратури. – 2013. – № 5. – С.45–47.
3. Полуляхов О.В. Проблеми вдосконалення протидії злочинним угрупованням, пов'язаним з торгівлею

- людьми / О.В. Полуляхов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Випуск 23. – С.13–17.
4. Передрій О.С. Міжнародні відносини: підручник / О.С. Передрій. – Ужгород, 2011. – 412 с.
  5. Рязанцев С. Трудовая миграция в СНГ: тенденции и проблемы регулирования / С. Рязанцев // МЭМО. – 2014. – №11. – 98 с.
  6. Тейлор М. Європейська конвенція з прав людини: відправні пункти. матеріали для вчителів / М. Тейлор. – Україна, Департамент управління документальною інформацією, 2013. – 329 с.

Валентин ВЛАДІЄВСЬКИЙ,
*студент магістратури факультету міжнародної
політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»*

ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ 1979-1989 рр. ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РОЗПАДУ СРСР

Статтю присвячено аналізу наслідків війни в Афганістані, її впливу на розпад СРСР, а також висвітленню причин цієї спецоперації.

Ключові слова: СРСР, Афганістан, війна в Афганістані, наслідки війни в Афганістані для СРСР.

Статья посвящена анализу последствий войны в Афганистане, ее влиянию на распад СССР, а также освещению причин этой спецоперации.

Ключевые слова: СССР, Афганистан, война в Афганистане, последствия войны в Афганистане для СССР.

The article is devoted to disclosure and analysis impact of the war in Afghanistan, its influence on the collapse of the Soviet Union, and the disclosure of the reasons for this special operation.

Keywords: USSR, Afghanistan, the war in Afghanistan, the consequences of the war in Afghanistan for the USSR.

Загальна постановка проблеми. Після Другої світової війни військові контингенти СРСР брали участь у 24 локальних війнах і збройних конфліктах на території 16 іноземних держав. Цей факт партійно-радянське керівництво офіційно визнало тільки у червні 1989 р.

Серед цих локальних війн і збройних конфліктів воєнно-політична спецоперація СРСР в Афганістані займає особливе місце. Її унікальність обумовлена, по-перше, масштабною, тривалістю, кількістю задіяних сил, по-друге, специфічними політичними, ідеологічними, психологічними, рельєфно-кліматичними тощо

умовами, в яких вона здійснювалась. По-третє, це було своєрідне й останнє планетарне зіткнення між наддержавами — СРСР та США — у межах «холодної війни». По-четверте, СРСР саме в Афганістані першим із країн світової спільноти у ХХ столітті зіткнувся з міжнародним тероризмом, войовничим ісламським фундаменталізмом, наркотероризмом, на боротьбу з якими з початку нового століття спрямовані зусилля світового співтовариства. По-п'яте, спецоперація не має собі рівних за змістом наслідків як зовнішнього, так і внутрішньополітичного, соціального характеру для СРСР та України.

Виклад основного матеріалу. У загальному філософському, політологічному сенсі підхід до оцінки наслідків бойових дій може бути тільки негативним, адже війна — це завжди загибель або каліцтво людей, руйнування й втрата матеріальних і культурних цінностей тощо. У спеціальних воєнних, історичних працях оцінки воєн та їх наслідків зводяться, в основному, до виявлення результатів, досягнутих протиборчими сторонами або однією із сторін. Така оцінка може застосовуватися і з точки зору вигоди чи зиску, яких зазнали орієнтовані на цю війну суб'єкти політики. При цьому суб'єктами політики вважаються держави, коаліції або соціальні групи, орієнтовані на війну суб'єктами політики — державами і особами, які безпосередньо не брали участі у війні, проте зацікавлені у тому чи іншому її результаті [3, с. 234].

Воєнні історики вважають, що під результатами і наслідками війни слід розуміти ступінь реалізації цілей війни безпосередніми учасниками з обох сторін. Якщо результати війни можна оцінити за текстами мирних угод (договорів), то процедура оцінки наслідків війни значно складніша, бо необхідно зробити аналіз з порівняння довоєнного і післявоєнного становища у субрегіоні, регіоні, а то й у світі в цілому. Зрозуміло, що наслідки локальної війни або збройного конфлікту можливо оцінити тільки через деякий час, коли післявоєнне ста-

новище дещо стабілізується. При цьому система оцінки наслідків війни обов'язково повинна мати також аналіз причин і цілей війни.

Водночас важливо враховувати, що перемогу чи поразку у конкретній війні (конфлікті) святкують чи оплакують не тільки і не стільки безпосередні її учасники, а насамперед великі держави (коаліції держав, воєнно-політичні блоки), які підтримували воюючі сторони. Не таємниця, що насамперед «руками» безпосередніх учасників бойових дій вони намагаються досягти (і інколи досягають) глобальних воєнних, політичних цілей у світовому військово-стратегічному протистоянні певного часу.

На прикладі спецоперації такою зацікавленою стороною виступали США. Вони, начебто, не брали безпосередньої участі у бойових діях. Однак своєю масованою всебічною допомогою незаконним озброєним формуванням, антиурядовим мусульманським партіям і організаціям Афганістану робили все можливе, щоб досягти своєї головної стратегічної мети — якомога довше затягувати перебування радянських військ в Афганістані, щоб послабити СРСР морально й економічно і завдати йому поразки у «холодній війні» [1, с. 396].

Наслідки будь-яких воєн і конфліктів — це лише невелика частина широкого спектру явищ і подій, які цими війнами і конфліктами були спричинені. Всі ці явища і події мають складну систему різноманітних політичних, соціальних, економічних, культурних, демографічних і воєнних факторів, які суттєво впливають на післявоєнне становище у регіоні або у планетарному масштабі. Найбільш завершену форму система набуває унаслідок «великої» війни — класичним зразком слугують світові війни. Систему їх наслідків деякі дослідники подають, як соціальні, політичні, гуманітарні, економічні, екологічні наслідки для військової організації суспільства. Аналізуються також політичні та соціальні наслідки спецопера-

ції в Афганістані для України. При цьому розуміється, що наслідки, особливо політичні, детерміновані розвитком зовнішньополітичних і внутрішньополітичних подій, які відбувалися за часів спецоперації в СРСР і у світі. До того ж важливе значення для виокремлення наслідків має розкриття причин спецоперації.

Одразу після закінчення спецоперації майже ніхто не бажав говорити про Афганістан ні перед мікрофоном журналіста, ні на шпальтах газет, журналів, ні, тим паче, у мемуарах. Багато ще потрібно було осмислити, багато ще боліло, багато у чому потрібно було розібратися. Для кожного солдата, прапорщика й офіцера, які воювали в Афганістані, слово «Афган» означає не тільки назву країни. Воно значно більш ємне і включає в себе весь спектр почуттів і спогадів, які переплелись між собою: біль і захат, мужність і боягузтво, військове товариство і зрада, страх і ризик, жорстокість і співчуття. Все це їм довелося пережити в тій країні. Деяке гласне осмислення політичних, воєнних подій, їх оцінка й систематизація відбулися вже після закінчення спецоперації.

Проте повна і, головне, правдива історія спецоперації СРСР в Афганістані не написана й до сьогодні. У цьому немає нічого дивного, бо навіть шести десятиліть не вистачило, щоб здійснити глибинний політологічний аналіз Другої світової війни. Існуюча біполярність веде до подвійних стандартів у висвітленні та поясненні причин, перегонів, підсумків, уроків воєн, збройних конфліктів радянського періоду. Як приклад, протистояння колишніх радянських фронтовиків і вояків ОУН-УПА у сучасній Україні.

Розпад СРСР надав можливість Україні розпочати розбудову суверенної держави, що стало одним із політичних наслідків спецоперації. Проголошення незалежності — своєрідна точка відліку нового етапу історії України, воно поклало початок перехідному періоду. Суть його у переході на якісно новий рівень суспільно-

го розвитку: в політичній сфері — від тоталітаризму до демократії, в економічній — від командної до ринкової економіки, в соціальній — від людини-гвинтика до активного творця власної долі, в гуманітарній — від класових до загальнолюдських цінностей, у міжнародній — від об'єкта до суб'єкта геополітики. У загальному вигляді повинен здійснитися перехід від стану «уламка, периферії імперії» — до власної державності, від формальної незалежності — до реального суверенітету [6, с. 441].

Закінчення спецоперації відбувалося на тлі системної кризи перебудови. Це наклало відбиток на її оцінки та результати. Підкреслимо, що цілі спецоперації політичним керівництвом СРСР не були чітко визначені, що дає підстави деяким дослідникам твердити про поразку радянських військ та про тотожність війні США у В'єтнамі. В. Варенников вважає, що ні за цілями, ні за завданнями, ні за методами дій, ні за кількістю задіяних військ, ні за втратами й особливо за підсумками війна США у В'єтнамі та спецоперація СРСР в Афганістані не мають ніякої схожості.

На перший погляд, це дійсно так. Приводом війни для США став спровокований інцидент у Тонкінській протоці в територіальних водах Демократичної Республіки В'єтнам (ДРВ). Мета — знищення уряду і ладу ДРВ. Чисельність американського угруповання сягала 543 тис. осіб. Застосовувались усі види збройних сил, а також засоби масового знищення, окрім ядерного. Втрати становили 56,5 тис. вбитими та 303,6 тис. пораненими [2, с. 423].

СРСР же, навпаки, військовим втручанням намагався зберегти режим НДПА і застосовував тільки звичайне озброєння. Проте одна відмінність беззаперечна. Це — висвітлення перебування військ в іншій країні, їх бойова діяльність. Як відомо, американці це робили гласно й відкрито. Увесь світ знав, що вони у В'єтнамі, ведуть війну, зазнають втрат і т.д. Тому й віддавалася належна шана загиблим.

У СРСР було навпаки. Відцензуровані засоби масової інформації подавали події в Афганістані під таким кутом зору, що там нічого не відбувається, а радянські солдати тільки братаються з населенням та ледве не квіточки висаджують. Насправді ж заборонялося не тільки писати, але й говорити про афганські події.

Списки загиблих у військкоматах були таємними. Замовчування тих подій у багатьох сформувало негативне ставлення до ветеранів — «афганців». Спецоперація СРСР в Афганістані 1979–1989 рр. так і залишається далекою й незрозумілою для широкого загалу. Це значною мірою сприяло розколу суспільства, політичної еліти на три групи: 1) тих, хто не визнавав (і не визнає) бойові дії в Афганістані та їх учасників; 2) тих, кому було байдуже; 3) на «афганців», залишилися сиротами 711 дітей, втратили чоловіка 505 дружин. Внаслідок поранень, хвороб, отриманих в Афганістані, пішли з життя після 1989 р. набагато більше, ніж загинуло під час бойових дій. Це головний, трагічний соціальний наслідок спецоперації [5, с. 3].

Він обумовив створення «афганського» законодавства, системи соціального забезпечення, лікування, реабілітації учасників бойових дій, їх навчання, працевлаштування, увічнення пам'яті загиблих, передачі молоді героїко-патріотичних цінностей.

Тільки через три роки після початку спецоперації — 17 січня 1983 р. — ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли спільну таємну постанову «О льготах военнослужащим, рабочим и служащим, находящимся в составе ограниченного контингента советских войск на территории Демократической Республики Афганистан, и их семьям». Вона була розтаємничена й уперше опублікована в «Бюллетене текущего законодательства» тільки у 1988 р. Пізніше дію цієї постанови поширили на особовий склад та родини службовців Комітету держбезпеки і Міністерства внутрішніх справ СРСР, а також на екіпажі Повітряних сил, які вилітали на бойові завдання та екі-

пажі автомобільних колон, що доставляли матеріальні засоби і продовольство із СРСР до Афганістану. Також пільги отримали деякі категорії військовослужбовців, які брали участь у бойових діях на території Алжиру, Анголи, Бангладеш, В'єтнаму, Єгипту, Камбоджі, Китаю, Лаосу, Мозамбіку, Північної Кореї, Сирії, Ефіопії.

Дезинтеграція СРСР водночас зруйнувала систему соціального забезпечення учасників спецоперації. Її потрібно було відновлювати вже на національній основі, на новій законодавчій і матеріальній базі.

Отже, серед соціальних наслідків спецоперації важливе місце займають: загибель, каліцтво учасників бойових дій; формування законодавства стосовно учасників спецоперації; нового сегменту системи соціального забезпечення, лікування, реабілітації учасників бойових дій, їх навчання, працевлаштування; увічнення пам'яті загиблих; передача молоді героїко-патріотичних цінностей.

Таким чином, результати воєнно-політичної спецоперації СРСР в Афганістані принесли глобальні наслідки. Спецоперація СРСР в Афганістані стала непідйомною для радянської економіки, догматизованої комуністичної ідеології та політики. Афганський вогонь спалив і СРСР, і КПСР. Спроба знову приховати правду цього разу виявилась марною, відштовхнула Збройні сили від влади. Наслідки політичного й морального «страусизму» завжди дорого коштують народу й країні. Важко розраховувати на те, що знайдеться багато людей, готових вступити до лав захисників Вітчизни, якщо держава не буде турбуватися про тих, хто хоча б раз проливав кров на бойовищах за її наказом. Або кидати напризволяще долі воїнів — ветеранів, калік, родини загиблих, солдатів, зниклих безвісти. Чи не від того нині спостерігається нехарактерне для нашої країни явище — масове ухиляння від служби у Збройних силах та дезертирство? Байдужість до долі солдатів та їх матерів породжує байдужість до долі Батьківщини.

Спецоперація стала важливим чинником геополітичних змін у світі наприкінці ХХ століття. Дезінтеграція СРСР розбалансувала планетарну систему противаг, призвела до утворення однополюсного світоустрою на чолі з США. На жаль, як показує міжнародна практика, зникнення основного протиріччя минулого віку між двома суспільно-політичними системами — імперіалізмом та соціалізмом й наддержавами — США і СРСР не привело до зниження конфліктогенності на планеті.

Зрозуміло, що масштабність наслідків для СРСР і світу була викликана не тільки спецоперацією, а й цілим комплексом зовнішніх і внутрішніх проблем. Проте політичні і соціальні наслідки спецоперації займають важливе місце у цьому комплексі.

Висновки. Дослідження показало, що політичні та соціальні наслідки спецоперації СРСР в Афганістані — це складна система різноманітних явищ, які нею породжені і які суттєво вплинули на геополітичне, внутрішньополітичне та соціальне становище України, обумовивши якісні особливості та зміни у політичній системі, структурі суспільства, громадській думці, у системі соціального, медичного, побутового, житлового забезпечення учасників бойових дій, сімей загиблих.

Список використаних джерел

1. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. — К.: Вища шк., 2002. — 430 с.
2. Дипломатический словарь. — 4-е изд., перераб. и доп. — В 3-х т. — М.: Наука, 1984, 1986. — Т. 1. — М.: Наука, 1984.
3. Ляховский А.А. Трагедия и доблесть Афгана. — 2-е изд., перераб. и доп. — Ярославль, 000 ТФ «Норд», 2004. — 800 с.

4. Маначинский А.Я. Афганистан: когда дуют ветры войны. — К.: Изд. дом «Румб», 2006. — 576 с.
5. Червонопиский С.В. Военно-политическая спецоперация СССР в Афганистане (25 декабря 1979 - 15 февраля 1989 гг.): Словарь-справочник / С.В. Червонопиский, А.А. Костыря, В.Г. Сироштан. — 2-е изд., перераб. и доп. — К.: МИЦ, 2007. — 452 с.
6. Шевякин А.П. Загадка гибели СССР (История заговоров и предательств. 1945–1991). — М.: Вече, 2005.— 464 с.

Руслан ДОРОШЕВИЧ,
аспірант кафедри політології
і державного управління ДВНЗ «УжНУ»

СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

У статті здійснюється порівняльний аналіз політичної культури України та Росії. З'ясовуються основні спільні та відмінні риси політичної культури обох країн. Робиться висновок, що політична культура України і Російської Федерації є змішаною.

Ключові слова: політична культура, Україна, Росія, політичний плюралізм, політична індиферентність громадян, ментальність українців і росіян.

В статті проведено сравнительный анализ политической культуры Украины и России. Выявлены основные общие и отличительные черты политической культуры обеих стран. Сделан вывод, что политическая культура Украины и России является смешанной.

Ключевые слова: политическая культура, Украина, Россия, политический плюрализм, политическая индифферентность граждан, ментальность украинцев и россиян.

The political culture of Ukraine and Russia were compared and analyzed in this article. The main common and different features of both countries are determined here. It is concluded, that the political culture of Ukraine and Russian Federation are mixed.

Keywords: political culture, Ukraine, Russia, political pluralism, political indifference of citizens, mentality of Ukrainians and Russians.

Поняття політичної культури є базовим у вивченні та аналізі процесів демократичного політичного розвитку. Сформулюємо визначення, що ж таке політична

культура в сучасному розумінні. Політична культура – це сукупність різноманітних форм політичної свідомості та поведінки, характеру та способів функціонування політичних інститутів у рамках певної політичної системи, які проявляються в діяльності суб'єктів політичного життя суспільства [8]. Політична культура є невід'ємною частиною загальнонаціональної культури людства.

Україна, як і Росія, на сьогоднішній день пройшла доволі складний шлях від монолітної політичної культури до плюральної. Попереду на Україну та Росію ще чекає процес формування відчуття культурно-історичної єдності. За 24 роки своєї незалежності Україна оновила базові елементи політичної культури, цінності, орієнтації та методи політичної діяльності. Росії це зробити так і не вдалося. Українське суспільство після Революції Гідності поступово починає звикати до політичного плюралізму, свободи слова та можливості вільно висловити свою власну думку. Звертаючи увагу на те, що на Сході України зараз війна, поступово стає нормою засвоєння світового досвіду, все більше зростає почуття залучення України до світового політичного процесу (у 2015 році Україна стала тимчасовим членом Ради Безпеки ООН). Однак, попри всі ці позитивні зміни, дає про себе знати радянська тоталітарна політична культура, яка трансформується у нову систему цінностей у вигляді відчуженого ставлення до офіційних політичних цінностей та інститутів. У Росії ситуація ще жахливіша. Радянська культура продовжує функціонувати, її ніхто не намагається змінювати, навпаки: влада намагається усіма можливими шляхами зберегти цю культуру.

Україні та Росії притаманний низький рівень політичної культури як політичної еліти, так і соціуму. За типологією політичної культури Г. Алмонда й С. Верби, у сучасній Україні та Росії переважає підданська політична культура. В Україні активістська та громадянська культури, на жаль, знаходяться на низькому рівні свого розвитку, у той час, як у Росії її взагалі немає.

Суспільство України і Росії є слабо структурованим. Ще недавно воно пережило радянські зміни системи цінностей, нечітко структуровані такі суспільні інтереси, як ставлення до власності, основних демократичних цінностей, минулої та сучасної історії, конфесійних факторів.

Політична культура обох держав продовжує зберігати свій консервативний характер, який сформувався ще за тоталітарної доби. На формування ментальності українців впливає багатовікова бездержавність та територіальна розчленованість, різнополісні ціннісні орієнтації і поглиблення процесів політичного розмежування. Ментальність же росіян навпаки сформувалася на імперіалістичних принципах загарбання територій та поневолення інших народів, що сприймається росіянами як позитивний процес формування могутньої слов'янської держави.

В Україні спостерігається політична індиферентність громадян, соціальна апатія, різноманітні рецидиви конфронтаційного мислення, руйнування моральних цінностей, нехтування основними принципами демократії. Нині політична культура України все більше набуває демагогічного забарвлення і популізму. Це підтверджується популістськими гаслами політиків; відходом від конструктивного принципу у співпраці різних політичних сил; обіцянками, які насправді неможливо реалізувати в житті; появою політиків-демагогів, які акцентують увагу на національних почуттях громадян; поширенням серед населення неконструктивного способу мислення. У Росії ж поряд із вищезазначеними явищами кризова економічна кон'юнктура створила підґрунтя для відтворення в масовій свідомості таких традиційних цінностей, як: колективізм, посилення етатистських настроїв, персоніфікація, централізація влади [2, с. 17]. У структурі ціннісних орієнтацій населення Росії та України домінують й інші стереотипи авторитарного суспільства: конформізм, низький правовий рівень, відсутність толерантності, перевага матеріальних цінностей над ду-

ховними. Всі ці проблеми обумовлені нерозвиненістю політичних інститутів обох держав, низькими темпами реформ та незначним часом, який суспільство прожило в умовах демократичних норм і цінностей. Одними із ключових спільних особливостей політичної культури України та Росії є їх фрагментарність і регіоналізм.

Як у Росії, так і в Україні рівень протистояння субкультур дуже високий, що дає підставу говорити про «внутрішній розкол» їхньої політичної культури, існування протиріччя між її сегментами. Протистояння субкультур – історична традиція політичної культури Росії, яка бере свій початок ще з часів хрещення Русі. Згодом це протистояння поширюється і на Україну. Саме культурне різноманіття Росії та України (особливо східних і західних регіонів) не дає можливості виробити єдині цінності політичної культури, забезпечити її внутрішню цілісність. У Росії ситуація ще складніша... На сьогоднішній день в Росії існують кардинальні відмінності в масовій свідомості та поведінці виборців національних анклавів, Півдня і Центру Росії. Це дає підставу говорити про поділ російського електорального простору на неконкурентні регіони з елементами авторитарної політичної системи та на демократичні, які демонструють живий політичний процес з реальним суперництвом двох або більше кандидатів. В середині кожного типу електорального простору існує своя диференціація. Так, серед недемократичних регіонів варто звернути увагу на «заповідники» радянської моделі голосування із значними ресурсами керованого електорату, де відсутнє реальне суперництво між кандидатами та обмежений вибір (наприклад, національні суб'єкти Російської Федерації – Татарстан, Башкортостан, Калмикія, Чеченська Республіка, Мордовія) [7]. Інша група складається з тих регіонів, які формально належать до демократичних, але відрізняються сильною владою місцевого лідера чи номенклатурної еліти, відсутністю

реальної опозиції, яка здатна змінити існуючу владу (наприклад, Саратовська та Московська області). Що стосується демократичних регіонів, то тут існує поділ за такими критеріями, як: рівень опозиції до Центру, ступінь згуртованості чи конфронтації регіональних еліт, рівень активності населення.

Системними факторами творення регіональних субкультур як України, так і Росії виступають: стійкі традиційні цінності, особливості національного характеру, рівень розвитку самосвідомості, геополітичний статус регіону, соціально-економічні передумови. Соціально-економічні передумови відіграють основну роль у формуванні стереотипів свідомості, форм поведінки виборців. Диспропорції в економічному розвитку територій поглиблюються у міру утвердження ринкових відносин в економіці цих країн.

Тепер давайте з'ясуємо, що є спільним і відмінним у ментальності українців та росіян. Ментальність українців є визначальним фактором впливу на формування таких основних рис політичної культури, як: волелюбність, демократизм, миролюбність і толерантність. Виникає питання: що в ментальності української нації є визначальним?

Український вчений В. Янів з цього приводу зазначав, що: «українці за своїм психологічним складом є народом західного (тобто європейського) типу, тоді як росіяни – східного (азійського)» [3, с. 230]. Так, для європейських народів характерним є гармонійний тип розвитку духовності людини: розуму, почуттів і волі. Ці духовні компоненти перебувають у постійному активному впливі один на одного, вони є динамічними, але одночасно перебувають у рівновазі. Це, у свою чергу, породжує постійний динамізм європейця. Особливості українського індивідуалізму В. Янів пояснює геополітичною, культурною та психологічною «межовістю» України. Що це означає? Україна – це одна із найвіддаленіших від Західної Європи країн, яка перебуває на межі двох світів

– Східного та Західного. Звідси постійний вплив східної культури, якій властива перевага почуттів над розумом і волею. Саме тому український індивідуалізм не контрольований розумом, він не опанований волею і надто керується почуттями, що закономірно призведе до жахливих наслідків.

Причину цього можна висловити таким відомим твердженням: «в неволі ми опинилися тому, що надто любимо волю». Ще одним цікавим підходом до розкриття особливостей української психіки є підхід, запропонований О. Кульчицьким. Так, він підкреслює, що в історії українського народу особливу увагу слід звернути на так звані «межові ситуації». Сюди вчений відносить – «загрози смерті», «випадковості», «терпіння», які виникали в результаті особливого геополітичного становища України. У зв'язку з цим можливі були два варіанти реакції на це: «авантюрно-козацький» (його ще називають героїчним) і стиль «притаєного існування» (пасивне ставлення до навколишнього світу). У цьому підході до пояснення сутності української ментальності спостерігається біполярна модель, що включає лицарсько-козацький і пасивно-споглядальний типи ставлення до світу та життя. Ці типи то чергуються в часі, то існують паралельно. У сфері політики ці ментальні риси втілюються в бунтарстві, героїчній боротьбі за національні цінності та самостійність України, в егоцентризмі, байдужості до долі власного народу та держави [4, с. 88].

У Росії ментальність багато в чому уподібнюється їхньому розумінню поняття свободи. Так, свобода як ліберальна цінність розглядається в Росії у якості можливості бути самому собі господарем. Такі цінності, як права людини та громадянина, захист демократії не мають пріоритетного значення. Демократична система розглядається як неадекватна потреба в стабільності. Особливістю політичної поведінки росіян є високий рівень абсентеїзму з економічною основою, що набуває

рис соціального протесту як реакція на незадоволеність результатами реформ і впливає на трансформацію образу політичного лідера.

В цілому у Російській Федерації панують сильні етатистські традиції і пов'язаний з ними стереотип очікування від держави в особі чиновників позитивних змін. Росіяни вважають, що права громадян повинні захищати президент та депутати. Самі індивіди не повинні цим займатися. Російське суспільство не готове до активної самоорганізації для захисту власних інтересів, до особистої відповідальності, а демократія якраз і передбачає можливість захисту громадянами своїх прав і свобод особисто.

Соціопсихічний чинник також є одним із складових ментальності українців і росіян. Українці протягом всієї історії вважалися хліборобською нацією. Їм властива «селянська психологія», яка проявляється у схильності творити малі інтимні групи-спільноти, для яких характерні перш за все почуттєва близькість, симпатії, співчуття. Цей соціопсихічний селянський чинник підсилюється індивідуалізмом українців, який виявляється в схильності до громадоцентризму, розколів політичних партій та інших масових об'єднань, у відсутності вмінь і бажання виробляти загальнонаціональні політичні програми. Росіяни ж навпаки звикли жити за рахунок когось, колективізм у праці для них – запорука успіху. Індивідуалізм як такий у росіян відсутній.

Свій підхід до пояснення української ментальності висловив В. Кизима. На його думку: «Некласичність української ментальності впливає з історичної маргінальності українського суспільства» [3, с. 231]. Особливістю України є те, що вона не була ніколи ні центром, як, до прикладу, Росія, ні периферією, вона практично завжди перебувала між різними державно-політичними полюсами, у центрі їх протистояння та боротьби, а її територія переходила до складу то однієї, то іншої дер-

жави. Звідси й характерні для України нестійкий стан, постійні політичні маневри та балансування на межі ризику. Впливом маргіналізму на ментальності українського народу пояснюється наявність у політичній культурі різноманітних субкультур, які орієнтуються на цінності сусідніх націй та держав. Цією ж концепцією можна пояснити феномен «двох орієнтацій» України. Суть цього феномену полягає у боротьбі двох позицій, представники яких у кризових суспільних і політичних ситуаціях схильні надавати більшого значення або власному народові або зовнішнім силам.

Маргіналізм спостерігається і в українській національній ідеї. Протягом століть українці мріяли про звільнення від впливу та політики своїх сусідів. Можна стверджувати, що орієнтація на «незалежність від» є базовою ментальною настановою, котра спрямовує активність українців на подолання існуючого стану речей. Українська нація, яка довгий час перебувала під іноземним гнітом, зазнала значного впливу на розвиток своєї культури. Культура, яка піддавалася тривалому і тотальному нищенню, набуває нових ментальних рис, серед яких: мімікрія (здатність пристосуватися до чужих порядків), консерватизм як захист і збереження власних етнічних рис, комплекс «меншовартості», формальне сприйняття суспільних ідеалів і норм.

Жителям Росії притаманне общинне світосприйняття, сильна орієнтація на державу, скептичне ставлення до демократичних цінностей, пріоритет афективної сфери над раціональною, катастрофізм як природна реакція на кардинальні зміни системи, суспільні катаклізми, повний правовий нігілізм; відсутність базового консенсусу в політичній поведінці громадян, низька толерантність, перманентна фрагментарність і крайня гетерогенність.

Як показує нам приклад з Україною, політична культура поневоленої нації характеризується конформізмом, забуттям власних традицій, збереженням чу-

жоземних цінностей, посиленням аморальних виявів та рабської психології.

Отже, ментальність української нації деформується під впливом Росії. У психіці українців продовжують функціонувати корінні національні ментальні риси, проте на них починають впливати набуті в умовах неволі ментальні настанови, які все більше деформують, а згодом і витісняють компоненти національної ментальності. Такий же процес відбувається і з політичною культурою. На сьогоднішній день в українській політичній культурі функціонує стійкий компонент проросійської субкультури.

У Російській Федерації паралельно відбувається посилення прагматичних настроїв електорату, пріоритетною стає «економічна модель» голосування, при якій у політичній свідомості його носіїв зміцнюється стереотип довіри партіям і кандидатам, виходячи з оцінок ситуації за час їх перебування при владі. Встановлюється пряма залежність між положенням в економіці і результатами виборів. Американські політологи А. Кемпбелл, Ф. Конверс, У. Міллер характеризують такий склад свідомості як «рівень природи часу» [7].

Процес досягнення політико-культурної однорідності в Україні та Росії ускладнюється об'єктивними причинами: диференціація регіонів за економічними показниками; за етноконфесійним складом, за історико-культурними традиціями. Суб'єктивними факторами проблеми досягнення політико-культурної однорідності є позиції центральної і місцевої влади в цьому питанні.

У останнє десятиліття перед центральною владою України і Росії стоїть дилема: або впровадження єдиного демократичного стандарту виборчих процедур, долаючи опір місцевих еліт і ризикуючи спровокувати відокремлення низки суверенних територій, або шлях поступок регіонам і деформації виборчої системи (у суб'єктах Федерації з урахуванням регіональної специфіки). Росія

скористалася моментом і зробила те, що вона робила з територією України протягом всієї історії. Результатом такої невизначеності влади в Україні стала втрата Криму та Луганської і Донецької областей.

У Росії та Україні існує плюралізм на рівні місцевої влади. Проте у Росії знову проявляється тенденція уніфікації політико-культурного простору, але вже на ідеологічній основі. Головною перешкодою на цьому шляху є архаїчні й неефективні технології державного управління, величезна роль адміністративного фактора, високий ступінь навіюваності масової свідомості росіян, несформованість демократичних цінностей. Демократичність окремих регіонів Росії носить переважно штучний характер. Вони мають абсурдний вигляд на тлі вкрай низьких показників життя в порівнянні із загальноросійськими. Усе це результат цілеспрямованої політики Кремля щодо формування міцної вертикалі влади. Федеральна влада залишається єдиним джерелом матеріальної підтримки (зарплата, дотації, допомоги, пенсії).

Отже, можна зробити висновок, що російська та українська політична культура є змішаного типу, що поєднує в собі традиційні (авторитарні) і демократичні цінності. Головна відмінність між ними – в Україні тепер домінують демократичні цінності, а в Росії – авторитарні. У Росії роль демократії є незначною і мінімальною, у той час як в Україні традиційні норми все ще не подолані, і також знаходять часткову підтримку. Деякі дослідники розглядають політико-культурну ситуацію в сучасній Росії та Україні як «конфлікт демократичної форми і авторитарного змісту». Співіснування їх приводить до утвердження «керованої демократії» як досконалої політичної системи, що поєднує авторитарні і демократичні елементи.

Об'єктивна ситуація в Росії швидше за все дає нам підстави говорити про існування авторитарного режиму, на відміну від України, де продовжує зміцнювати свій потенціал демократія. У Російській Федерації західні

цінності функціонують частіше на теоретичному і пропагандистському рівнях, в реальному ж процесі пріоритет залишається за традиційними нормами. В Україні ситуація навпаки: західна демократія дедалі більше втілюється на практиці, у той час, як традиційні цінності отримують роль переважно теоретичних засад.

Список використаних джерел

1. Алмонд Г. Громадянська культура: політичні установки і демократія в п'яти країнах / Габріель Алмонд, Сідней Верба. – М: Думка, 2014. – 500 с.
2. Береза С.В. Особливості політичної культури як частина загальної культури суспільства: сучасні виміри / С.В. Береза // Теорія та історія держави і права. Філософія права. – К. – 2009. – № 4. – С. 15–19.
3. Волянська О. Компоненти національної ментальності в контексті базових соціально-політичних цінностей української політичної культури / О. Волянська // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – № 8. – 2011. – С. 230–232.
4. Нагорний В. Сутнісні проблеми політичної культури України / Віктор Нагорний // Політичний менеджмент. – №5. – 2006. – С. 83–94.
5. Нікітенко В.О. Формування політичної культури в контексті геоціннісної проблематики / В.О. Нікітенко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. – № 59. – С. 83–89.
6. Соловйов А. Політологія: політична теорія, політичні технології / А. Соловйов. — М.: Аспект Пресс, 2003. — 385 с.
7. Лапшина О.Ю. Специфіка політичної культури сучасної Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990200_West_MO_2004_1\(2\)/27.pdf](http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990200_West_MO_2004_1(2)/27.pdf).
8. Поліщук І. Політична культура: дефініція, структура та функції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=3>

Світлана ЗУБ,
аспірант 3 року навчання
ДВНЗ «УжНУ»

УКРАЇНА – РОСІЯ: СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У статті обґрунтовується доцільність подальшої економічної співпраці України з Російською Федерацією з урахуванням викликів і загроз сучасного глобального середовища. Автор робить акцент на складності і непередбачуваності ситуації, що склалася в українсько-російському економічному співробітництві, обтяженої військово-політичними і торговельними конфліктами, та наголошує на необхідності пошуку нового концептуального базису цього співробітництва на принципах відкритості, незалежності від політичних впливів, прагматичності та взаємовигідності, а також відповідності євроінтеграційному нахилу зовнішньоекономічної політики України.

Ключові слова: українсько-російські відносини, секторальні аспекти, економічне протистояння, військово-промисловий комплекс, соціальні аспекти.

В статті обґрунтовується целесообразность дальнейшего сотрудничества Украины и Российской Федерации с учетом вызовов и угроз современной глобальной среды. Автор делает акцент на сложности и непредсказуемости ситуации, которая сложилась в украинско-российском экономическом сотрудничестве с учетом военно-политических и торговых конфликтов, и подчеркивает необходимость поиска нового концептуального базиса этого сотрудничества на принципах открытости, независимости от политического влияния, прагматичности, а также в соответствии с евроинтеграционным курсом внешнеэкономической политики Украины.

Ключевые слова: украинско-российские отношения, секторальные аспекты, экономическое противостояние, военно-промышленный комплекс, социальные аспекты.

The article substantiates the expediency of further economic cooperation between Ukraine and Russian Federation considering modern challenges and threats of the global environment. The author focuses on the complexity and unpredictability of current situation in Ukrainian-Russian economic cooperation, burdened by military-political and trade conflicts, and emphasizes the need to find a new conceptual basis of this cooperation on the principles of openness, independence from political influences, pragmatism and mutual benefit, as well as compliance with the European integration foreign policy of Ukraine.

Keywords: Ukrainian-Russian relations, sectoral aspects, economic confrontation, military and industrial complex, social aspects.

Специфіка нинішнього етапу українсько-російських економічних відносин полягає у тому, що вони набувають ознак протистояння за умов російської військової агресії, яку деякі експерти кваліфікують як так звану «гібридну війну» Росії проти України. Тому до вже традиційних «зон» українсько-російського економічного конфлікту не лише додалися нові елементи, а й де-факто відбувається зміна характеру двосторонніх економічних відносин на різних рівнях їх реалізації: державному й приватному. Також за нинішніх обставин значно посилився вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, неекономічних чинників: воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних [1]. До того ж на нинішньому етапі помітно зріс безпосередній та опосередкований вплив інших держав і міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

Нинішнє українсько-російське протистояння впливає на соціальні процеси в обох державах. Однак і соціальні процеси, у свою чергу, справляють зворотний вплив на економічний розвиток України й Росії.

Як свідчать, наприклад, дані дослідження споживчих настроїв в Україні, яке щомісяця здійснює маркетингова компанія GfK Ukraine, у серпні 2014 р. споживчі настрої українців зазнали істотного погіршення на фоні загострення військових дій на Донбасі, руйнації промислової інфраструктури регіону й девальвації гривні. У серпні 2014 р. *індекс споживчих настроїв* (ICN) становив 54,7, що на 10,4 пункта гірше, ніж у липні [3]. Оцінка поточного становища втратила 6,4 пункта й дорівнює 51,6. Загалом у серпні 2014 року було зафіксовано такі ключові тенденції:

- У серпні індекс споживчих настроїв зазнав падіння на 10 пунктів на фоні загострення військових дій на Донбасі, руйнації промислової інфраструктури регіону й девальвації гривні.

- Найбільше – на 18 пунктів – знизився індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року, проте й індекс економічних очікувань на п'ять років впав на 11 пунктів. Статистично значуще впали всі підіндекси індексу споживчих настроїв.

- Одночасно на 22 пункти зріс індекс девальваційних очікувань, а індекси очікуваної динаміки безробіття й інфляційних очікувань змінилися меншою мірою: перший трохи знизився, а другий зріс на три пункти.

- Найменшою мірою споживчі настрої погіршилися у громадян з низькими доходами і старшого віку, тоді як у молодших і більш заможних громадян, а також у великих містах негативна динаміка була виражена більш істотно. Такі структурні тенденції зазвичай характерні для зростання споживчого песимізму в періоди девальвації гривні.

- Найсильніше індекс споживчих настроїв зменшився на Заході, Півдні і в Центральній Україні.

«Індекс споживчих настроїв у серпні ще наблизився до рекордно низького рівня перших місяців 2009 р., проте далі залишається істотно вищим. Останніми місяцями споживчий оптимізм перебуває під рівним впливом ситуації на Сході України і стабільності на валютному ринку. Далі ці два чинники зберігатимуть свій вплив на споживчі настрої, і до них додадуться очікування щодо стабільності енерго- й теплопостачання взимку», – коментують аналітики GfK Ukraine.

Загалом, як показують дослідження фахівців GfK Ukraine, хоча реальні доходи значних верств населення України поки не зазнали вагомих втрат, утім великого бажання робити покупки в українців нині теж не спостерігається [7]. Таким чином, вагома частина виділених з банківських депозитів населення коштів не йде в товарно-грошовий обіг в українській економіці, а залишається «мертвим вантажем» домашніх заощаджень. Водночас – як форма певної психологічної компенсації на тлі політичної нестабільності в Україні, воєнних дій і хаосу на Донбасі – у людей яскравіше проявляється бажання переключитися на прості й недорогі радощі життя. На тлі потреби в безпеці та сподівання на стабілізацію ситуації підвищився ступінь патріотизму населення України, говорять дослідження GfK Ukraine.

З наведеного можна зробити деякі економіко-політичні висновки. Так, зменшення схильності населення України до споживання товарів і послуг (у вартісному обчисленні) обмежує роль традиційного внутрішнього споживчого попиту як чинника зростання вітчизняної економіки [2]. Водночас зростання благодійного фінансування потреб національної оборони з боку населення об'єктивно є чинником стимулювання розвитку української економіки, щоправда, з відмінною від традиційної структурою попиту на товари й послуги. Хоча, звичайно, благодійне фінансування населенням потреб національної оборони за обсягами у грошовому еквіваленті

не може компенсувати ті втрати, які завдає українській економіці нинішнє скорочення внутрішнього споживчого попиту. Водночас можна припустити, що результати майбутніх парламентських виборів в Україні самі по собі навряд чи протягом одного-двох років істотно змінять тенденції розвитку вітчизняної економіки, що сформува-
валися на цей момент.

Що ж стосується росіян, то, як зазначають російські соціологи, вони скаржаться на стрибок цін на продукти харчування. Причини для невдоволення дійсно є, оскільки продовольча інфляція випереджає середній темп зростання цін на інші товари. Ціни на продовольство в цілому до кінця серпня з початку року зросли в Росії майже на 7 %. При цьому російські економісти зазначають, що за останній рік вершкове масло в цій країні подорожчало на 21,8 %, молоко та інша молочна продукція – на 18,3 %, яйця – на 15,0 %, цукор-пісок – на 14,6 %, м'ясо птиці – на 13,8 %, риба й морепродукти – на 13,4 %. Причому запровадження Росією «антисанкцій» із заборонаю імпорту продовольства із країн ЄС, як вважають деякі російські експерти, цінову інфляцію в Росії лише посилить [10]. У цьому ж напрямі діятимуть й обмеження на імпорт в Росію продовольчих товарів з України. Як показують дослідження російських фахівців, половина торговельних компаній планує й далі підвищувати ціни на продовольство. Через продовольче ембарго, зазначають експерти, у Росії можуть закритися або піти в тінь невеликі торговельні об'єкти, показують опитування директорів підприємств роздрібної торгівлі.

Всеросійський центр вивчення громадської думки (ВЦВГД) вирішив з'ясувати в росіян, кого вони насамперед звинувачують у зростанні цін на продукти харчування. Зокрема, на думку росіян, продуктові ціни в магазинах зростають насамперед через санкції – це найпопулярніша відповідь. Так відповіли 21 % респондентів з тих, які регулярно відвідують магазини. Здалося

б, не так багато, і можна зробити висновок, що росіяни здебільшого спокійно сприймають перегони цін і не вірять економістам, що розповідають про шкоду санкцій і антисанкцій, зазначають російські соціологи [8]. Однак учасники опитування перелічили різні версії того, що відбувається, і серед них було багато відповідей, які укладаються в цю ж саму значеннєву лінію, що й санкції: українські події (таку відповідь дали 10 % опитаних), політична ситуація у світі (3 %), падіння карбованця (2 %), неправильна політика влади (2 %) тощо. Якщо все це скласти, тоді вийде, що побічно на наслідки санкцій указує близько 40 % опитаних.

Крім того, як показують дані опитування Всеросійського центру вивчення громадської думки, 40 % (-10% проти липня) опитаних респондентів вважає, що Росія повинна створити біженцям умови для життя в РФ. Сорок п'ять відсотків (+6 %) хочуть, щоб біженці повернулися назад в Україну, як тільки там складуться для цього сприятливі умови. Сім відсотків (+3 %) вважають, що слід узагалі припинити приймати біженців з України. Водночас 53 % опитаних підтримує спрощене отримання громадянства для українських біженців, 36 % – не підтримують [11]. Двадцять дев'ять відсотків респондентів вважають, що в РФ багато біженців з України, 38 % вважають їхню кількість незначною, а 18 % узагалі не помітили присутності біженців. З даних цього опитування можна зробити висновок, що хоча ставлення росіян до біженців з України й дещо погіршилося, утім біженці поки не розглядаються переважно більшістю росіян як конкуренти на ринку праці або ж у сфері отримання від держави якихось соціальних благ.

Водночас доволі вагомий вплив на соціально-економічний розвиток РФ у найближчій перспективі може справити зміна ставлення росіян до опосередкованої та безпосередньої участі Росії у військових діях на Донбасі. Так, згідно з дослідженнями «Левада-центру», «понад

половина опитаних громадян РФ схвалює участь російських добровольців у конфлікті на Сході України, однак частка тих, хто оцінює її “цілком позитивно”, за останні два місяці впала майже вдвічі. При цьому **точку зору, що військовослужбовці стали заручниками агресивної політики Росії, підтримують 40 % респондентів**. Багато росіян починають побоюватися західних санкцій і можливої війни із західними державами [12]. Одним із факторів, що впливають на ставлення росіян до того, що відбувається, є їхня слабка поінформованість, спотворене уявлення про війну на Сході України і про реальну участь у ній Росії. Промовиста цифра: **тільки 46 % опитаних заявили, що чули про загибель псковських десантників (50 % не чули)**. П'ятдесят чотири відсотки росіян вважають їх добровольцями, які самостійно поїхали воювати на український Схід. Кожний п'ятий вважає, що їх відрядило на війну командування частини. Схвалюють участь російських добровольців у війні 57 % росіян. Сорок відсотків опитаних вважають, що загибель російських солдатів не можна нічим виправдати. **І кожний третій респондент переконаний, що Росія повинна надавати допомогу Донбасу, жертвуючи життям своїх солдатів**.

Утім директор “Левада-центру” Л. Гудков звернув увагу на одну важливу цифру: **у березні за вторгнення в Україну виступало 74 % респондентів, наприкінці серпня – тільки 43 %**. Загальний тренд – зростання тривоги, побоювання, що ситуація переросте у хронічну війну. Двадцять шість відсотків росіян уже називають те, що відбувається, війною.

Хоча, згідно з дослідженнями, проведеними за методом так званих фокус-груп російським блогером О. Роциним, нинішнім літом у різних регіонах Росії дуже великий відсоток росіян ставляться до подій в Україні, включаючи різні форми участі Росії у війні на Донбасі, як до своєї «ігрової реальності». Тому й

очікувати від них активної позиції з цього питання не варто. Щоправда, це дослідження проводилося в основному до прямого вторгнення російських військ в Україну наприкінці серпня.

Однак, як наголошує відомий російський економіст В. Іноземцев, у Росії близько 60 % працюючих отримує заробітну плату від держави й державних компаній. Основні ж доходи російської економіки й державного бюджету формуються від продажу енергоносіїв, особливо нафти, та інших сировинних товарів. Тому, наприклад, у 2009 р., при скороченні ВВП Росії на 8 %, зарплати зросли на 6 %. За умови збереження світових цін на нафту на рівні, що існував наприкінці серпня – на початку вересня цього року, вважає В. Іноземцев, російська влада зможе протягом двох-трьох найближчих років, а можливо й довше, підвищувати заробітну плату, запобігаючи зростанню соціального невдоволення в країні. Тобто, за цією логікою, радше значне падіння світових цін на нафту та інші сировинні товари, ніж загибель росіян у військовому протистоянні на Донбасі стане каталізатором соціального невдоволення в Росії.

Якщо ж ускладнення внутрішньоросійської соціально-економічної ситуації під впливом інформаційних чинників у росіян усе-таки надалі більше асоціюватиметься з участю російської сторони в подіях на Донбасі та протистоянням з Україною, то це згодом може створити доволі серйозні проблеми для діючої російської влади [3]. Звичайно, не слід ігнорувати можливості російської влади як у сфері пропаганди, так і у сфері репресивних заходів щодо журналістів і ЗМІ взагалі. Утім і перебільшувати ці можливості в інформаційну епоху було б помилково, оскільки за будь-яких умов російська влада не зможе повністю контролювати всі інформаційні потоки в російському суспільстві. Тому згодом функціонування системи соціальних комунікацій у російському суспільстві може посилити протестні настрої серед

росіян. Щоправда очікувати на помітні зміни в соціальних настроях росіян можна, мабуть, не раніше наступного року. Якщо, звичайно, не станеться різкого загострення російсько-українських відносин. Однак, у будь-якому випадку, як доводить новітня історія, російська влада уважно ставиться до змін у суспільних настроях росіян і повинна буде враховувати їх у процесі розвитку російсько-українських економічних відносин.

Не слід забувати і про певне невдоволення з боку російської еліти із приводу погіршення міжнародних економічних і політичних позицій Росії через її військово-політичне протистояння з Україною й запроваджені Заходом санкції проти Росії. Зокрема, зазвичай поміркований російський экс-міністр фінансів О. Кудрін в інтерв'ю агентству Reuters відзначив хитання в російських елітах. За його словами, навіть групи, що підтримують президента Росії, «здивовані надзвичайно» через нечіткість подальшої моделі політичного й економічного розвитку Росії [3]. Ділові еліти «не розуміють, що відбуватиметься з погляду розвитку нашого суспільства й російської економіки в найближчі роки і яка модель в економіці й політичній системі встановиться», наголосив О. Кудрін.

Криза ж «у верхах» для нинішнього російського режиму є не менш загрозливою, ніж криза «у низах». Тому не виключено, що ускладнення внутрішньоросійської соціально-економічної ситуації стимулюватиме російське керівництво до послаблення протистояння з Україною, у тому числі через дійову участь Росії у розв'язанні кризи на Донбасі.

Секторальні аспекти нинішнього економічного протистояння України й Росії мають негативні наслідки для обох держав. Причому безпосередній вплив цього протистояння найбільше позначиться на стані російського військово-промислового комплексу. Що ж стосується інших секторів російської економіки, то внаслідок її масштабів нинішнє українсько-російське протисто-

яння справлятиме на них переважно опосередкований вплив – через санкції західних держав щодо Росії за її військову агресію проти України.

Загалом негативний вплив західних санкцій проти Росії в поєднанні з несприятливою кон'юнктурою на міжнародних сировинних ринках протягом трьох найближчих років (насамперед ідеться про значне падіння цін на нафту) може створити доволі серйозні проблеми для розвитку російської економіки.

Список використаних джерел

1. Будкін В.С. Політичні фактори сучасного ускладнення відносин України з новими незалежними державами / В.С. Будкін // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2014. – №2. – С. 8 – 13.
2. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / за ред. академіка НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
3. Кулицький С. Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=387:ekonomichni-aspekti-ninishnogo-ukrajinsko-rosijskogo-protistoyannya-4&catid=8&Itemid=350
4. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arc.customs.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.

7. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
8. Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Труды Второй междунар. научн.-практ. конф. / РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2014. – 598 с.
9. Технологічна модернізація в європейській економіці: монографія / О.С. Бурміч, О.Д. Лук'яненко, Є.Г. Панченко, В.І. Чужиков; за наук. ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2013. – 266 с.
10. Федулова Л.И. Развитие научно-технологического взаимодействия Украины и России на основе кластерного подхода / Л.И. Федулова // Проблемы прогнозирования. – 2013. – № 6. – С. 114–122.
11. Хаустов В.К. Актуальність формування науково-технологічних кластерів в Україні та Росії / В.К. Хаустов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8. – С. 86–98.
12. Aggregations of manufacturing based on NACE REV. 2 // Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an3.pdf.

Максим ІВАНОВ,
аспірант Національного інституту
стратегічних досліджень при Президентові України

БРЕНДИНГ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розкривається значення брендингу органів державної влади на прикладі України в контексті подій української кризи 2014-2015 років – анексії Кримського півострова Російською Федерацією та збройного конфлікту на Донбасі. Автором конкретизовано саме поняття брендингу органів державної влади, розкрито взаємозв'язок між брендингом органів влади України та національною безпекою, проведено аналіз впливу іміджу того чи іншого органу державної влади у тісній взаємодії з безпековим фактором.

Ключові слова: брендинг, органи державної влади України, національна безпека, імідж держави.

В статье автор раскрывает значение брендинга органов государственной власти на примере Украины в контексте событий украинского кризиса 2014-2015 годов – аннексии Крымского полуострова Российской Федерацией и вооруженного конфликта на Донбасе. Автором конкретизировано само понятие брендинга органов государственной власти, раскрыта взаимосвязь между брендингом органов власти Украины и национальной безопасностью, проведен анализ влияния имиджа того или иного органа государственной власти в тесном взаимодействии с фактором безопасности.

Ключевые слова: брендинг, органы государственной власти Украины, национальная безопасность, имидж государства.

The article reveals the importance of public authorities branding on the example of Ukraine in the context of the events

of the Ukrainian crisis 2014-2015: the annexation of the Crimean peninsula by the Russian Federation and armed conflict in Donbas. The author elaborated the concept of public authorities branding and interrelation between the branding of public authorities of Ukraine and national security. Author made an analysis of the impact of the image of a public authority in close cooperation with the security factor.

Keywords: *branding, public authorities of Ukraine, national security, state's image*

Проблема формування позитивного іміджу органів державної влади України – одна з найбільш актуальних у контексті загроз національній безпеці нашої держави згідно з проектом Стратегії національної безпеки України [4]. Власне, наразі Україна зазнає комплексного тиску з боку Російської Федерації, який включає керовані з єдиного центру різного роду заходи деструктивного впливу. Цілями цього тиску у стратегічному вимірі є блокування європейської інтеграції України, виснаження її військових та економічних ресурсів, дестабілізація суспільнополітичної ситуації, підрив основ громадянського миру в Україні та намагання на цій основі підпорядкувати політику Української держави інтересам керівництва Російської Федерації. Тут загрози з боку Російської Федерації спрямовані саме на державу Україна як на суб'єкт міжнародних відносин та на органи державної влади України – елементи механізму держави, що беруть участь у виконанні функцій держави й наділені при цьому владними повноваженнями. Пошук Україною власного шляху розвитку, зокрема, з урахуванням європейського досвіду, викликав інформаційну протидію з боку Росії, що переросла згодом у військовий конфлікт. За цих умов у контексті інформаційного позиціонування України вплив російського чинника стає особливо суперечливим, а сам він перетворюється на інструмент політичної, ідейної, військової боротьби за домінування на пострадянському просторі [3].

Отже, збройна анексія Кримського півострова після подій Євромайдану та конфлікт на Донбасі, що був де-факто підтриманий Російською Федерацією, спричинили масштабний деструктивний вплив на імідж України в цілому та, в тому числі, імідж органів державної влади, які покликані захищати територіальну цілісність та протидіяти будь-яким зазіханням на безпеку громадян.

Фактично національна безпека тісно пов'язана з безпекою самої суспільно-політичної системи держави, з іншого боку – при реалізації державою своїх цілей, вона має відносини з іншими державами, які або будуть сприяти, або перешкоджати їх виконанню. Тут можемо констатувати, що загрози іміджу органів державної влади тісно переплітаються із загрозами національним інтересам та національній безпеці держави. Більше того, позитивний імідж, зокрема, покликаний продемонструвати відповідність політичного устрою держави визаним демократичним стандартам [1].

Без ефективної роботи державного механізму неможливі зміцнення державної влади та захист загальнонаціональних інтересів, а також динамічний розвиток країни. В цьому контексті доцільно розглянути питання формування позитивного іміджу органів державної влади України, в першу чергу, у внутрішньому вимірі – серед громадян України, адже загрози національній безпеці в інформаційній сфері сьогодні є одними з найбільш критичних для реагування: ворожа пропаганда та проведення спеціальних інформаційних операцій щодо формування вигідної супротивнику думки у суспільстві, використання засобів інформаційної зброї у XXI столітті згідно з рівнем деструктивного впливу можна прирівняти до танків та гармат.

У сучасних умовах все більшого значення набуває здатність держави впливати на зовнішню і внутрішню політику силою ідей і цілеспрямованих інформаційних

потоків. Повідомлення, що надходять через всі види засобів масової комунікації та Інтернету, є потужним інструментом формування громадської думки щодо власної держави та безпосередньо органів державної влади. Актуальність значення позитивного іміджу органів державної влади як інструменту забезпечення національних інтересів та національної безпеки підтверджується і тим фактом, що сьогоднішня політична конкуренція відчуває деяку трансформацію в плані вирішення конфліктів. У зв'язку із значною рудиментністю принципу вирішення конфліктів виключно силовим способом політична боротьба, перш ніж прийняти силову форму, здійснюється виключно в інформаційно-комунікативному просторі.

Отже, для органів влади брендинг має важливе функціональне і статусне значення. Він характеризує ступінь довіри громадян і є важливим критерієм оцінки ефективності діяльності того чи іншого органу державної влади. У свою чергу, у відношенні до громадян успішний імідж показує ступінь відповідності дій органів виконавчої влади вимогам та очікуванням конкретних соціальних груп і суспільства в цілому. Внаслідок цього імідж значною мірою детермінує поведінку громадян по відношенню до органів влади, визначає ступінь суспільної підтримки діяльності виконавчої влади та програми її реформування. Формування та підтримка позитивного іміджу органів державної влади являє собою національний інтерес будь-якої держави через низку факторів. У свою чергу, будь-яка загроза іміджу органів влади, що відповідають за ті чи інші ключові сфери життєдіяльності держави – у політичній, економічній, соціально-гуманітарній, безпековій, правоохоронній сферах тощо, може бути сприйнята як загроза національним інтересам держави, що в свою чергу являє собою вже проблему національної безпеки.

Аналізуючи різні підходи та напрями, які вивчають власне владу та її характеристики, можна визначити

наступне розуміння брендингу органів державної влади. Під «брендингом» слід розуміти цілісний певний образ органу виконавчої влади в державі, що стійко існує та є чітко сприйнятим у масовій або індивідуальній свідомості як сукупність властивостей, що деталізуються за допомоги реклами й пропаганди, а також в якості певних рис представників органів влади, що взяті в єдності політичної, світоглядної, моральної, психологічної, біографічної, зовнішньої площин та резонують серед населення держави.

Імідж органів державної влади України може бути визначений сукупністю характеристик, що дають уявлення про їх діяльність. Власне існують базові характеристики, властиві кожному типу організації, які є інтерпретованими залежно від їх специфіки. У той же час для іміджу важлива не сама характеристика, а те уявлення, яке можна створити про неї професійними методами і яке забезпечить позитивний імідж. Автор, провівши глибокий аналіз, виокремлює такі характеристики:

1. Образ керівника або головного newsmaker органу державної влади, який у загальному вигляді вибудовується на основі уявлення про його здібності, життєві установки, ціннісні орієнтації, етнічну спільноту, соціально-психологічні характеристики, а також на основі його зовнішніх даних (колір волосся, фізичні дані тощо).

2. Образ державних службовців, що відображає фізичні, психофізичні, соціальні дані, культуру, професійну компетентність, особистісні характеристики, візуально-аудиторні особливості тощо.

3. Соціальний імідж органів влади, що будується на основі уявлень громадськості в різних соціальних групах, про роль того чи іншого органу у політичній, економічній, соціальній, безпековій сферах.

4. Імідж послуг, пропонованих органами виконавчої влади для населення, в який входить уявлення про

якість обслуговування, про їх функціональну цінність, відмінні властивості та унікальні характеристики.

5. Зовнішня атрибутика (візуальний імідж, штаб-квартира, веб-сторінка, герб, девіз тощо).

Процес брендингу органу державної влади є багатофакторною рекурсивною взаємодією змішаного типу трьох суб'єктів: безпосередньо органу державної влади, населення та засобів масової інформації. Вони взаємопов'язані і взаємодіють один з одним у вигляді інформаційного обміну та емоційно-оцінювальних реакцій індивідів. Тут у якості об'єкта виступає сам імідж, участь у формуванні якого здійснюють всі три суб'єкта.

Домогтися стійкого позитивного іміджу на практиці дозволяє вміле застосування органами виконавчої влади комунікативних стратегій. Без всякого сумніву, одним з головних завдань органу виконавчої влади є потреба висвітлити з позитивного боку свою діяльність для громадськості. Найкращим способом досягнення результату є використання стратегії самопрезентації, що супроводжується акцентуванням позитивних моментів і фактів професійної діяльності організації. Стратегія самопрезентації призначена для того, щоб показати громадськості, що дана державна структура є сильною, значущою для суспільства. Ця стратегія включає в себе різні тактики, спрямовані на те, щоб вплинути на сприйняття оточуючими адресанта: інформування, опозиціонування, акцентування позитивної інформації, визнання існуючих проблем і вказівки на шлях їх вирішення.

Приємом тактики інформування з використанням найменування організації є найпоширенішим. Використання імен, прізвищ, посад керівництва, начальників підрозділів надає інформації авторитетності. Також позитивом цього прийому є пряма можливість поліпшення іміджу органу державної влади. Імідж органу виконавчої влади повинен відповідати очікуванням суспільства. Прагнучи привернути громадськість на свій

бік, прес-служба органу виконавчої влади звертається до близьких і зрозумілих громадянам цінностей і понять (честь, гідність, закон, порядок, професіоналізм, пильність, контроль, боротьба з корупцією тощо).

Тактика опозиціонування покликана показати неприйняття органом влади злочинної корупційної діяльності, тим самим позначити непримиренність і боротьбу з фактами проявів такої. Обираючи таку тактику, орган виконавчої влади намагається протиставити себе тим, хто ігнорує закон, і акцентувати увагу громадськості на боротьбі з будь-якими протиправними діями, тим самим створити собі необхідний імідж.

Варто визнати, що основними прикладами успішних стратегій, що вже є в процесі реалізації, на думку автора, є реформа Міністерства внутрішніх справ України – створення абсолютно нового підрозділу – поліції [5]; також – реформа армії, що була активізована у зв'язку з подіями української кризи 2014-2015 рр. [2].

Реалізація тактики визнання існуючих проблем і шляхів їх вирішення дає органу влади можливість нейтралізувати негативну думку громадян щодо ситуації, що склалася, сприяє формуванню почуття довіри до органу влади і, як наслідок, створенню позитивного іміджу. Використання слів начальника або керівника, який визнає існуючу проблему посилює ефект впливу на аудиторію. Треба зазначити, що виявлення існуючих проблем, пошук і вказівка шляхів їх вирішення є невід'ємною частиною професійної роботи прес-служби органу державної влади. На наш погляд, вказівка проблеми без пропозиції або намірів вирішити її не принесе державній структурі позитивної думки про неї з боку громадськості.

Також варто визнати, що у суспільстві склалось своєрідне замкнуте коло. Влада, чиновницький апарат часто ігнорують інтереси і права громадян. Значна частина суспільства відповідає владі тією ж монетою, праг-

нучи оминати легальні і легітимні способи вирішення своїх проблем і звести спілкування з державними органами до мінімуму, звертаючись до них тільки тоді, коли немає інших способів вирішення тієї чи іншої проблеми. Розірвати це замкнуте коло буде можливим тільки при відновленні в суспільстві довіри до державних органів усіх рівнів, тобто в результаті формування стабільного позитивного іміджу органів державної влади. Таким чином, дієвість державної влади в цілому не може бути повною мірою забезпечена без позитивного іміджу державних органів влади.

Отже, досягти стійкого позитивного іміджу на практиці дозволяє вміле застосування органами виконавчої влади комунікативних стратегій, різних тактик, спрямованих на формування певної думки у населення і в ЗМІ. Серед них можуть бути використані тактики інформування, акцентування позитивної інформації, визнання існуючих проблем і вказівки на шлях їх вирішення тощо. Основною проблемою формування позитивного іміджу органу виконавчої влади є стереотип сприйняття з боку населення. Також особливостями формування іміджу органу державної влади в умовах глобального інформаційного суспільства є велика поінформованість громадян, необмежений доступ до інформації різного характеру, що стосується власної держави та інших держав, що дає їм можливість порівнювати, отримувати інформацію з надзвичайно високою швидкістю, що є вагомим викликом для PR-стратегів, які реалізують проекти з поліпшення іміджу органу влади.

Таким чином, імідж органів державної влади в наші дні є найважливішим інструментом захисту її національних інтересів, тому їх пошкодження або руйнування може завдати шкоди державі. Російсько-українська криза порушила стан рівноваги і викликала значний резонанс у світі, що беззаперечно становить загрозу цілям, репутації, іміджу України. Україна в особі громадян

та органів державної влади виявила спроможність до збройного супротиву агресору, виявляючи патріотизм, відданість громадянського суспільства ідеям державної незалежності. Це робить можливим формування позитивного іміджу нашої держави за умови внутрішньої консолідації, кардинальних реформ та зовнішньої підтримки [3].

Список використаних джерел

1. Губерський Л.В. Імідж України міжнародний// Українська дипломатична енциклопедія у 2-х т. / редкол.: Л.В.Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т.1. – С. 542 – 543.
2. Довіра українців до армії настільки ж висока, як і до церкви. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1149966-dovira-ukrajintsiv-do-armiji-nastilki-j-visokiy-yak-i-do-tserkvi-poroshenko.html>
3. Піскорська Г.А. Імідж України в контексті україно-російського конфлікту // Г.А. Піскорська, Н.Л. Яковенко [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2517/2247
4. Проект Стратегії національної безпеки України – Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/strategiya2015.pdf
5. Реформа полиции пока ощутима лишь в Киеве – опрос [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zn.ua/UKRAINE/reforma-policii-poka-oschutima-lish-v-kieve-opros-192680_.html

Роман ІВАНЦИК,
студент 2 курсу
спеціальності «Політологія»
ДВНЗ «УжНУ»

ГЕНОЦИД ВІРМЕН В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття висвітлює історичні події, пов'язані з геноцидом вірменського народу на початку ХХ століття. Підкреслено засудження цих подій світовою спільнотою та невизнання своєї вини керівництвом турецької держави.

Ключові слова: геноцид, вірмени, Османська імперія, партія младотурків.

Статья освещает исторические события, связанные с геноцидом армянского народа в начале XX века. Подчеркнуто осуждение этих событий мировым сообществом и непризнание своей вины руководством турецкого государства.

Ключевые слова: геноцид, армяне, Османская империя, партия младотурков.

The genocide of Armenians in the beginning of the 20-th century as a historical fact was considered in the article. The author focuses on the conviction of these events by world community and nonrecognition of the guilt for genocide by Turkey.

Keywords: genocide, Armenians, Osman Empire, party of young turks.

У 1915 році лідери турецького уряду задіяли план для вигнання та знищення вірменів, що жили на території Османської імперії. Думки різні. Більшість джерел погоджуються, що на той момент в Османській імперії проживало понад 2 мільйони вірмен. До початку 1920-х років, коли різанина нарешті закінчилася, близько

1,5 мільйона турецьких вірмен були мертві або вивезені за межі країни. Сьогодні більшість істориків називають цю подію геноцидом – постійні та систематичні дії задля знищення цілого народу. Однак, офіційна Туреччина відхрещується від цих фактів і хапається за всі можливі й неможливі докази «відсутності геноциду». Незважаючи на тиск з боку вірмен й правозахисників у всьому світі, згадка про геноцид є досі нелегальною в Туреччині.

24 квітня 2015 року виповнилося 100 років жахливої трагедії ХХ століття, першого масового злочину проти людяності – геноциду вірмен у Османській імперії. Час має властивість лікувати рани, дозволяє людині переосмислити минуле заради майбутнього, сприяє відмові від помилкових постулатів і цінностей. Але час не владний над колективною пам'яттю людства, бо такі злочини, як геноцид, не мають терміну давності. Геноцид – це дії, вчинені з наміром знищити повністю яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу. На превеликий жаль, саме цей факт був присутній в історії Вірменії – знищення. Адже жертвами події 1915 року стали майже 2 мільйони невинних людей.

Геноцид вірмен є другим за вивченням актом геноциду в історії після Голокосту. У спільній Декларації від 24 травня 1915 р. країн-союзниць (Великобританія, Франція і Росія) масові вбивства вірмен вперше в історії були визнані злочином проти людяності. Геноцид вірмен (вірменською Цехаспануцюн від слова «цех» – рід, «спануцюн» – вбивати або ще називають «егерн» – геноцид, або «мец егерн» – велика різанина) організований і здійснений в 1915 році (на думку деяких джерел, тривав до 1923 року, тобто і після закінчення Першої світової війни) на територіях, контрольованих владою Османської імперії. Геноцид здійснювався шляхом фізичного знищення та депортації, включаючи переміщення цивільного населення в умовах, що призводять до неминучої смерті. 80 % у результаті

депортації не доїжджали до пункту призначення, цю дорогу називали «дорогою смерті» [2].

А почалася реалізація цієї ідеї ще задовго до подій 1915 року. Відомі дві дати великої різанини – 1894 і 1896 років, що забрали життя близько 300 тис. людей. Чергова хвиля знищення вірмен у Османській імперії, розпочата в 1909 році у Адані (в результаті чого було вбито 30 тис. осіб), стала передвісником нової пантюркістської політики Младотурецького уряду. Успішний наступ російських та англо-французьких військ у 1914–1915 роках наближав визволення Західної Вірменії та Кілікії, що, в свою чергу, сприяло активізації політики геноциду щодо вірменського народу Османської імперії. Отримавши відмову вірменських політичних організацій від спільної участі у війні проти Росії і блоку Антанти в цілому, уряд младотурків у 1915–1918 роках здійснив поголовне і повсюдне знищення і депортацію понад 1,5 млн вірмен [2].

Чому ми сьогодні говоримо про 1915 рік, якщо почалося усе набагато раніше? Відповідь проста. Саме в 1915 році в ході Першої світової війни злочини геноциду була можливість приховати (як кажуть, «під шумок»). Того року систематичність перетворилася на масовість. Геноцид вірмен проводився у кілька стадій: роззброєння вірменських солдатів, вибіркова депортація вірмен з прикордонних районів, ухвалення закону про висилення, масова депортація і вбивства вірмен. Деякі історики додають і вбивства у 1890-х роках, різанину в Смирні й дії турецьких військ у Закавказзі в 1918 році. Основними організаторами геноциду вважаються лідери младотурків Талаат, Джемаль і Енвер, а також керівник «Особливої організації» Бехаєддін Шакір. Одночасно з геноцидом вірмен у Османській імперії мав місце геноцид асирійців і понтійських греків. Велика частина вірменської діаспори виникла саме з тих вірмен, які втекли з Османської імперії [2].

Саме 24 квітня 1915 р. у Константинополі почалися масові арешти вірменської інтелектуальної, релігійної, економічної і політичної еліт, що призвело до

повного знищення цілої плеяди найвидатніших діячів вірменської культури. До списків людей, що підлягали арешту, потрапили особи різних політичних поглядів і професій: письменники, артисти, музиканти, вчителі, лікарі, юристи, журналісти, бізнесмени, політичні та релігійні лідери, єдине, що їх ріднило – національна приналежність і становище в суспільстві. Арешти відомих постатей вірменської громади тривали в турецькій столиці з невеликими перервами до кінця травня, при цьому ніяких звинувачень затриманим не висувалося. Ще в лютому–березні з провінцій почали надходити відомості про арешти і вбивства вірменських лідерів, але саме з константинопольських арештів почалося повномасштабне знищення вірменської еліти у всій країні. Так, за повідомленнями американців, у квітні – травні були заарештовані вірменські професори та діячі культури у Вані, в Харпуті першими (у червні–липні того ж року) під удар геноцидної машини потрапили представники вірменської інтелігенції. Метою акції було обезголовити вірменство, позбавити народ навіть найменшого шансу самоорганізуватися перед лицем небезпеки повного винищення. Схема була проста, але ефективна: першими ліквідовувалися представники еліти, після цього починалося знищення інших.

У Константинополі арешти намагалися проводити без зайвого галасу: зазвичай приходив поліцейський у цивільному і просив хазяїна будинку піти з ним «буквально на п'ять хвилин, щоб відповісти на кілька запитань». До інших приходили вночі, піднімали з ліжка і прямо в піжамі й тапочках відвозили до центральної в'язниці міста. Багато людей, які жодним чином не були пов'язані з політикою і вважали себе лояльними підданими Османської імперії, навіть уявити не могли, що їх очікує в найближчому майбутньому. Були випадки, коли ті, кого поліцейські не застали вдома, самі приходили в поліцію, дивуючись, з якого дива раптом знадобилися владі.

Заарештований 24 квітня доктор Тигран Аллахверді, наприклад, сам був членом партії младотурків. Він неодноразово організовував акції зі збирання коштів і передавав у партійну касу великі суми грошей. Серед заарештованих був і професор Келеджян, який все життя викладав у турецьких навчальних закладах і видавав турецькомовну газету «Сабах». Будучи доправленим у табір для інтернованих, Келеджян упізнав у начальникові табору одного зі своїх колишніх учнів. Той таємно попередив професора, що отримано наказ за підписом Талаата про знищення ув'язнених і порадив йому вибратися з табору за будь-яку ціну. Пізніше Келеджяна, який так і не зумів нічого зробити для свого порятунку, вбили дорогою в Сівас, куди він був відправлений нібито для того, щоб постати перед військовим трибуналом. З 291 в'язня табору вижили лише сорок чоловік [2].

У числі цих сорока був і великий вірменський композитор і музикознавець Комітас. Із чуток, після арешту йому дозволили повернутися в Константинополь завдяки особистому втручання принца Меджида, дружині якого Комітас свого часу викладав музику. Однак потрясіння, пережиті ним під час заслання, скалічили його: невпевненість у завтрашньому дні, атмосфера постійного страху, що панувала в ті дні у місті, мимовільне почуття провини за те, що залишив у таборі на вірну загибель друзів, самотність — усе це незабаром викликало у Комітаса помутніння розуму. Він помер у 1935 році в Парижі, провівши останні дев'ятнадцять років свого життя в психіатричних клініках [2].

Усього протягом кількох тижнів у одному тільки Константинополі було заарештовано близько 800 видатних вірмен, з яких уже до кінця літа мало хто залишився живим. Жертвами младотурецького терору стали письменники Даніел Варужан, Сіаманто, Рубен Зардарян, Рубен Севак, Арташес Арутюнян, Тлкатінци, Ерухан, Тигран Чекурян, Левон Шант та десятки інших.

Трохи пізніше були заарештовані й знищені депутати від партії Дашнакцутюн в османському парламенті: Вардгес, Хажак, письменник і публіцист Григор Зограб.

У подум'ї геноциду загинули тисячі священнослужителів: від простих священиків до єпископів. Єпископ Смбат Саадетян із Карина, викрадений зі своєю паствою у Месопотамії і вбитий; архімандрит Геворк Туряй, засланий військовим судом Карина, убитий в дорозі; архімандрит Байберда Ананія Азарапетян був повішений за рішенням місцевої влади; архімандрит Муша Вартан Акопян помер у в'язниці, забитий палицями; архімандрит Тігранакерта Мкртич Члхатян помер у в'язниці від тортур. Удар, завданий вірменському народу младотурецьким режимом навесні – влітку 1915 року, виявився безпрецедентним за своїм руйнуванням. Саме тому розсіяні сьогодні всім світом вірмени відзначають 24 квітня як День поминання жертв геноциду. У Вірменії цього дня десятки тисяч людей здійснюють сходження до меморіального комплексу «Цицернакаберд», щоб вшанувати пам'ять майже двох мільйонів вірмен – жертв Геноциду і покласти яскраві весняні квіти біля Вічного вогню. У центрі комплексу – Вогонь вічності, до якого ведуть високі сходи. Звучить скорботна музика Екмаляна і Комітаса. Сам вогонь уособлює ідею незагоєної рани, вічного болю, який палає у серці. Все це пронизує душу, перебуваючи там, усвідомлюєш увесь жах, страх, біль вірменського народу, через себе пропускаєш усі події 1915 року [2].

Покарання

Подібні дії привели до того, що кілька існуючих серед вірменських біженців партій, незважаючи на відмінності, що існували між ними, були єдині в тому, що ніхто з організаторів геноциду не повинен уникнути розплати. Шаген Наталі і Грігор Мерчанов взялися за здійснення помсти. Був складений так званий «чорний список» з 80 імен людей – організаторів вірменської різанини.

Почалася підготовча робота – переслідування, збір інформації, добування зброї, після чого послідувала помста [5].

Талаат-паша був застрелений Согомоном Тейлеряном у Берліні 16 березня 1921 р. (берлінський суд його повністю виправдав). Енвер-паша був убитий в 1922 в Туркестані червоними командирами Акопом (Яковом) Мелкумовим і Георгієм Агабековим. Джемаль-паша був убитий 25 червня 1922 р. в Тіфлісі: акт розплати провели Степан Цахикян і Петрос Тер-Погосян. Саїд Халім-паша (екс-прем'єр Туреччини) був убитий 6 грудня 1921 р. у Римі Аршавіром Ширакяном. Шекир-бей, головний ідеолог Іттіхада, був убитий 17 квітня 1922 року Арамоном Еркяном і Ширакяном. Всього за три роки було вбито близько 80 організаторів геноциду. Також було ліквідовано кілька тисяч учасників геноциду нижчого рангу [6].

Визнання та комеморація

Геноцид вірмен визнаний і засуджений багатьма країнами світу і впливовими міжнародними організаціями. Першим геноцид вірмен офіційно визнав і засудив Уругвай (1965 р.). У 1984 – Міжнародний Гаазький трибунал, у 1987 – Європейський Союз, Підкомісія ООН із запобігання дискримінації і захисту меншин. Геноцид вірмен офіційно визнали і засудили Аргентина, Бельгія, Ватикан, Венесуела, Греція, Італія, Канада, Кіпр, Литва, Ліван, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, Словаччина, Уругвай, Франція, Чилі, Швейцарія, Швеція.

У 2007 році парламент штату Нового Південного Уельсу прийняв акт засудження геноциду та запропонував Федеральному уряду Австралії зробити те ж. 43 із 51 штату США офіційно оголосили 24 квітня Днем пам'яті жертв геноциду вірменського народу. У деяких країнах ЄС за заперечення історичного факту геноциду вірмен внесено кримінальну відповідальність (до 4 років позбавлення волі). 13 жовтня 2006 р. нижня палата парламенту Фран-

ції ухвалила законопроект щодо геноциду вірмен. У документі їх визнано жертвами масових убивств, влаштованих Османською імперією під час Першої світової війни. Усі, хто заперечуватимуть факт геноциду, сплачуватимуть 45 тисяч євро штрафу та сидітимуть у в'язниці протягом 5 років – так вирішила Національна Асамблея [1].

В Україні тільки окремі регіони і міста визнали геноцид вірмен: АР Крим, Київ, Черкаси, Ізюм та Ужгород. 14 травня 2010 року Ужгородська міська рада на чолі з міським головою Сергієм Ратушняком визнала геноцид вірмен Османською імперією 1915 року.

Велика Британія, США та Ізраїль використовують при описі тих трагічних подій нейтральну термінологію.

Символ геноциду – незабудка

В етимології назви квітки «незабудка» в різних мовах закладено один і той же зміст: «Не забувай», «Пам'ятай», що є основним посланням сторіччя геноциду вірмен. У середні століття квітка вважалася символом Божої присутності. Кожен з п'яти пелюсток незабудки символізує одну з п'яти частин світу, якими розсіялися і врятувалися від геноциду вірмени.

Чорна серцевина квітки – це пам'ять про геноцид. Жовтий колір символізує сонячне світло, що дає сили жити і творити. Світло-бузковий, яким пофарбовані промені всередині квітки, символізує участь у визнанні та засудженні геноциду вірмен, а домінуючий ліловий – це самосвідомість вірмен: він присутній в елементах вбрання священнослужителів Вірменської апостольської церкви.

А Туреччина проти!

Туреччина різко відреагувала на заяву Папи Римського Франциска, який недавно назвав різанину вірмен «першим геноцидом ХХ століття».

Туреччина відкликала з Ватикану свого посла і звинуватила Папу в «дискримінації у ставленні до людських страждань». Турецьке МЗС заявило, що Папа проігнорував жахіття, пережиті турками та іншими мусульма-

нами під час Першої світової війни, і наголосив тільки на стражданні християн, особливо вірменського народу.

У 2006 році Туреччина засудила голосування у французькому парламенті, в результаті якого заперечення вірменського геноциду мали прирівняти до злочину. Цей законопроект так і не став законом, однак у відповідь Туреччина призупинила військову співпрацю з Францією [7].

Проте в грудні 2011 року, незважаючи на різкі заперечення Туреччини, французькі депутати з правлячої правоцентристської партії відродили цей законопроект. У січні наступного року його схвалив Сенат, однак згодом Конституційна рада, найвищий юридичний орган Франції, відхилила документ.

У 2010 році Туреччина відкликала свого вашингтонського посла після того, як комісія Конгресу з невеликою перевагою схвалила резолюцію, що називала вбивства вірмен геноцидом. Комітет з закордонних справ Конгресу прийняв її, незважаючи на заперечення Білого дому. Адміністрація Барака Обама закликала Конгрес не приймати резолюцію.

Масові вбивства вірмен вважаються однією з найважливіших подій у новітній вірменській історії, яка об'єднує націю воєдино. Це особливо важливо, зважаючи на те, що вірмени мають найбільш розсіяну у світі діаспору [1].

У Туреччині громадським дебатам з цього питання не дають ходу.

Влада використовує статтю 301-у кримінального кодексу про «образу турецької нації», за якою до відповідальності вже притягували кількох видатних письменників, які порушували питання про різанину вірменів.

Серед них – Нобелівський лауреат з літератури Орхан Памук, а також колишній редактор двомовної турецько-вірменської газети Грант Дінк, убитий в

2007 році. В 2011 році за його вбивства на 23 роки ув'язнення засудили підлітка-ультранационаліста Огуна Самаста. Водночас Європейський Союз заявив, що визнання Туреччиною вірменського геноциду не є необхідною умовою для вступу Туреччини до ЄС.

Після кількох десятиліть ворожнечі останнім часом відбулося невелике потепління. Туреччина і Вірменія підписали в жовтні 2009 року договір про встановлення дипломатичних відносин і відкриття кордонів.

Однак цей договір ще мають ратифікувати парламенти обох країн, і в Анкарі звучать голоси, що звинувачують Вірменію в спробі змінити його умови.

Чинником, що ускладнює відносини країн, є взаємна недовіра щодо замороженого конфлікту в Нагірному Карабаху. Цю територію, що формально перебуває в складі Азербайджану, в результаті війни на початку 1990-х років контролюють вірмени. Туреччина підтримує в цьому конфлікті Азербайджан [1].

Список використаних джерел

1. Суперечка про геноцид вірмен у запитаннях та відповідях [Електронний ресурс]. – Режим доступу. http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150423_armenia_massacre_ko
2. Геноцид вірмен – перший масовий злочин проти людності ХХ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rionews.com.ua/newspaper/all/n159216347>
3. Страсбурзький суд визнав право турецького політика заперечувати геноцид вірмен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27308315.html>
4. Держдума пригадала геноцид вірмен на зло Туреччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу. http://dt.ua/WORLD/derzhduma-prigadala-genocid-virmenna-zlo-turechchini-rzeczpospolita-192270_.html

5. Бельгія визнала геноцид вірмен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/07/24/7036268/>
6. Вікіпедія. Геноцид вірмен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4_%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD
7. Интересные факты об армянах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.factsaboutarmenia.info/2014_04_01_archive.html
8. Armenian genocide. Facts and Summary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.com/topics/armenian-genocide>.

Євгенія ІСЕВИЧ,
студентка 4 курсу факультету
міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

УКРАЇНА – РОСІЯ: ГАЗОВІ ВІЙНИ, А ЩО ДАЛІ?

У статті детально висвітлюється хронологія російсько-українських відносин з питань постачання газу впродовж останніх десяти років. Проаналізовано зміни ціни за російський газ для України та необґрунтованість вимог російського уряду щодо погашення так званих «українських газових боргів». Підкреслено послідовну прагматичну позицію українського уряду стосовно ціни на російський газ для нашої держави.

Ключові слова: російсько-українські газові конфлікти, ціна російського газу для України, українські газові борги, скорочення поставок російського газу в Україну.

В статті детально освіщена хронологія російсько-українських відносин в питаннях постачання газу на протязі останніх десяти років. Проаналізовані зміни ціни російського газу для України і безоснователність вимог російського уряду в питаннях погашення так названих «українських газових боргів». Підкреслено послідовну прагматичну позицію українського уряду стосовно ціни на російський газ для нашої країни.

Ключевые слова: российско-украинские газовые конфликты, цена российского газа для Украины, украинские газовые долги, сокращение поставок российского газа в Украину.

The article analyzes chronology of Russian-Ukrainian relations during the last ten years in the area of gas supplying and gas prices for Ukraine. Based on the results produced, the article shows pragmatic position of the Ukrainian government in solving problem of the Russian gas prices for our country.

Keywords: *Russian-Ukrainian gas conflicts, price of the Russian gas for Ukraine, Ukrainian gas debt, reduce of gas supplying from Russian to Ukraine.*

Європейська спільнота втретє за останні десять років переживає газову війну. Апофеоз першого газового конфлікту припав на 1 січня 2006 року, коли після тривалих та складних перемовин щодо ціни на блакитне паливо (для України газ подорожчав з 50 до 230 доларів за тис. кубометрів) домовленості так і не було досягнуто. Росія, звинувативши НАК «Нафтогаз України» у крадіжці природного газу, припинила поставки вуглеводнів до України, втім продовжила їх транзит до Європи. Конфлікт вирішився досить швидко, вже 4 січня Україна «святкувала» підписання нового контракту, де ціна за російський газ склала 95 дол. за тис. кубометрів [2].

Фінал другого українсько-російського газового конфлікту 2009 року традиційно припав на січень. Чинником конфліктного протистояння обох держав стала компанія-посередник «РосУкрЕнерго». Власне, українська сторона, посилаючись на подорожчання поставок газу, вирішила в односторонньому порядку відмовитись від послуг посередника. Натомість Москва виставила Києву рахунок у розмірі 2,4 млрд дол. як заборгованість за надані послуги. У відповідь тогочасний прем'єр-міністр Юлія Тимошенко заявила, що борг має сплатити «РосУкрЕнерго».

Активна фаза другої газової війни розпочалась у Різдвяну ніч з 6 на 7 січня 2009 року, коли службовці «Газпрому» урочисто перед телекамерами закрутили вентиль та перекрили поставки газу не лише до України, а й транзит стратегічного енергоресурсу до європейських держав. Отже, якщо перша газова війна була суто українсько-російським конфліктом, то у другу війну неочікувано «втягнулась» Європа.

Нині ми поступово входимо у фазу «енергетичних баталій» третьої газової війни. Російська ціна на газ у розмірі 485 дол. за тис. кубометрів вважається несправедливою як Україною, так і європейськими партнерами. Запропонована «Газпромом» та оформлена у вигляді знижки ціна 385 дол. є надто ризикованою для Києва, адже поступки можуть бути скасовані Кремлем у будь-який момент. Після тривалого «нав'язування» Києву так званого «газового боргу» у розмірі 4,5 млрд дол. Росія у червні 2014 року демонстративно зупинила поставки газу в Україну. Сьогодні українсько-російські «газові бої» ведуться переважно на дипломатичному рівні із активним залученням Євросоюзу у статусі «рефері».

Розглянемо детальніше хронологію подій нової газової війни.

З 1 квітня 2014 р. прем'єр-міністр Росії Д. Медведєв скасував грудневу знижку для України, а так як Крим, на його думку, вже є територією Росії, то і «харківські» 100 дол. автоматом скасуються. Ціна газу злетіла для України до рівня 485 дол. Варто відзначити, що у цей час «Газпром» вимагав сплатити борги, а прем'єр-міністр України А. Яценюк заявляв, «що без проблем», але за 268 дол. за тис. кубометрів, проте у «Газпромі» не були з цим згодні.

30 травня 2014 р. «Нафтогаз» відправив «Газпрому» 786,3 млн дол. за газ, який був закачаний в лютому і березні з розрахунку 268,5 дол. за тисячу кубів. А вже у червні почалися тристоронні переговори за участі ЄС. «Газпром» хоче 385 дол. за тис. кубометрів та оплати за цією ціною вже вибраного обсягу газу. Ця цифра включає знижку в 100 дол., яку вже пропонує Путін. Україна відмовляється від знижок і вимагає все прописати в контракті за компромісною ціною у 326 дол., запропонованою ЄС, з погашенням боргу по 268 дол. Проте сторони так і не змогли домовитись.

16 червня 2014 р. «Газпром» припиняє поставку газу Україні. Сторони подають один на одного позови в Стокгольмський суд. «Газпром» хоче отримати 4,5 млрд дол., «Нафтогаз» вважає, що він переплатив з 2010 року «Газпрому» 6 млрд дол. і вимагає повернення суми.

У липні, серпні і вересні Україна реверсом закачує російський газ з Європи (плюс норвезький) і це їй вартує дешевше, ніж купувати безпосередньо у «Газпрому»: А. Яценюк оголосив про економію в 500 млн дол. З цією унікальною економічною ситуацією бореться «Газпром» і скорочує поставки європейським партнерам. У підсумку «Газпром» втрачає значні гроші.

У кінці вересня 2014 року знову починаються тристоронні переговори, і вони закінчуються тим, що Україна зобов'язується до кінця року погасити борг в 3,1 млрд дол. за 11,5 млрд кубів, які вона закачала в період з листопада по грудень 2013 року і з квітня по червень 2014 р. Якщо зробити нехитрі математичні розрахунки, то ціна за тисячу кубів виходить 269,5 дол [1].

У жовтні «Нафтогаз» відправив в Стокгольмський суд ще один позов до «Газпрому», пояснюючи це тим, що хоче компенсації від «Газпрому» за недостатні обсяги прокачування транзитного газу. «Нафтогаз» у два транші погасив борг і з 1 грудня 2014 р. отримує зимову ціну 385 дол. з умовою, «береш, скільки захочеш, але, як мінімум 5 млрд кубів «Газпром» зобов'язаний продати».

20 січня 2015 р. Медведєв заявив, що з 1 квітня 2015 р. знижка для України перестане діяти, а 20 березня 2015 р. глава Міненерго РФ Новак повідомив, що борг Києва, враховуючи пеню і штрафи, становить 2,47 млрд дол. (це явно менше, ніж заявлені в позові 4,5), а ціна річного пакета без знижки може становити 348 дол. Однак 1 квітня 2015 р. Медведєв підписує продовження дії знижки до 30 червня 2015 р.

Як наслідок, Україна практично рік не платила за газ і погасила борг за тією ціною, за якою хотіла. Наша

країна отримала можливість закачати за 3 місяці в сховища газ за низькою ціною і підготуватися до зими. Але в будь-якому разі це вже будуть не ті гігантські (до 45 млрд кубів на рік) обсяги, які Україна закуповувала ще 3-4 роки тому. Співпрацю з постачальниками із ЄС буде продовжено, а у першому півріччі 2016 року має завершитися судовий процес між Україною та Росією щодо постачань газу.

Список використаних джерел

1. Жертви газового фронту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/120766>.
2. Чи буде третя газова війна? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apostrophe.com.ua/article/business/energy/2014-09-17/chi-bude-tretya-gazova-vyna/403>.

Іван КОРНУТА,
студент 5 курсу факультету
міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «УжНУ»

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розглянуто відносини України та Російської Федерації на сучасному етапі. Охарактеризовано основні напрями двосторонньої співпраці, які зазнали змін. Дано оцінку рівню співробітництва в політичній, економічній та військово-технічній площині. Запропоновано низку рекомендацій для поліпшення двосторонніх російсько-українських відносин.

Ключові слова: політична співпраця, військово-технічна співпраця, товарообіг, енергетична безпека, інтеграція, ЄС, НАТО.

Рассмотрены отношения Украины и России на современном этапе. Дана характеристика основных изменений в направлениях двустороннего сотрудничества. В статье оценивается уровень сотрудничества в политической, экономической и военно-технической сферах. Предложено несколько рекомендаций для улучшения двусторонних российско-украинских отношений.

Ключевые слова: политическое сотрудничество, военно-техническое сотрудничество, товарооборот, энергетическая безопасность, интеграция, ЕС, НАТО.

The article is devoted to the consideration of modern Ukrainian-Russian relations. Attention is focused on the valuation of the cooperation in political, economic and military technical spheres. Based on the results produced, the proposals are suggested for improving bilateral relations between the countries.

Keywords: political cooperation, military technical cooperation, commodity circulation, energy security, integration, EU, NATO.

Актуальність дослідження цього питання є як ніколи важливим, адже в ситуації, що склалася, мова йде про збереження Україною власної незалежності та суверенітету. Пошук можливих шляхів виходу з кризи двосторонніх відносин має стати пріоритетним завданням.

Мета: дослідити та оцінити сучасне становище у двосторонніх відносинах України та Росії.

*Не можете завадити тому, щоб вас
проковтнули, – намагайтесь хоча б,
щоб вас не змогли перетравити.*

Жан-Жак Руссо

*(порада полякам після першого
поділу Польщі)*

Відправною точкою для нової сторінки у відносинах Київ–Москва стала втеча вже позбавленого звання президента України – Віктора Януковича. І якщо до того часу в інструментарії кремлівського очільника переважали медійні та економічні засоби впливу на ситуацію, яка склалася в Україні, то після цього в хід був кинутий арсенал того, що на Заході вважається крайніми заходами – а саме – військовою силою. Протягом двох років взаємні відносини ще недавно дружніх держав (Договір про співпрацю 1997 року), набули форми крутого піке.

Політична співпраця

На цьому етапі політичні контакти між Україною та Російською Федерацією набули фантазмагоричної форми. Будучи в стані війни (хоча й неоголошеної), наша держава продовжує співпрацювати з Росією у політичній площині, хоча кількість та якість цих контактів зведена до мінімуму. Як пояснення такого «феномену» можна вважати деякою мірою необхідність підтримувати постійний політичний контакт з метою недопущення ескалації та вирішення кризових ситуацій за «допомогою пера, а не штика». Також має місце бажання української сторони звільнити своїх громадян, які були незаконно

викрадені та перевезені до РФ, а без дипломатичних важелів це майже неможливо зробити.

Головним майданчиком для політичних контактів між Україною та Російською Федерацією залишаються міжнародні організації. Саме завдяки фактору посередництва інших країн-членів політичний діалог можливий як такий. Особливу роль слід відвести для ОБСЄ, як гаранту постійного моніторингу та посередництва для розв'язання конфлікту на Сході. Хоча здебільшого Росія використовує своє членство в цій організації для прощтовхування вигідних для себе ініціатив та рекомендацій.

Низький рівень політичних відносин можна також констатувати, спостерігаючи за риторикою України та Росії в Організації Об'єднаних Націй. «Здорова», осмислена та логічна позиція України зіштовхується з «хворими», абсурдними та нелогічними аргументами представників РФ. Позитивним моментом є надання Україні статусу неперманентного члена РБ ООН. Це відкриває нові можливості для відстоювання своїх інтересів і дозволить зберігати увагу світової громадськості до ситуації в Україні.

Економічні відносини

«Економічне похолодання» у відносинах двох держав відбулося задовго до подій на Майдані, анексії Криму та військових подій на Донбасі. Так сталося, що кремлівська верхівка завжди використовувала економічний тиск на Україну з метою утримання нашої держави в орбіті свого впливу. В такому плані економічні відносини завжди залишались у полоні політичних амбіцій нашого східного сусіда. Відправною точкою до погіршення товарообігу стало підписання Україною Асоціації з Європейським Союзом. У відповідь на такий крок Російська Федерація заявила, що залишає за собою право обмежити доступ українських товарів на свій внутрішній ринок, ввівши додаткові митні збори. Завдяки політичному тиску на Європейський Союз Росія зуміла відтермінувати впровадження ЗВТ ЄС з Україною.

Основні сектори економічної співпраці, які зазнали різкого падіння:

❖ **Газовий сектор.** До цього часу «газовий аргумент» у суперечках з Україною завжди грав на користь Росії. Тому урядом було прийнято рішення на курс поступового руйнування монополії російського газу в енергетичній сфері. На сьогоднішній день активно залучаються реверсні поставки з країн Європи (передусім Словаччини та Польщі). Можливість швидкого пошуку реверсних шляхів постачання газу застала зненацька російського монополіста «Газпром». Ця ситуація дозволила Україні підписати досить вигідний «зимовий газовий контракт», де ціна за 1000 кубометрів блакитного палива становить 227 доларів і 37 центів.

❖ **Торговельний сектор.** Зниження товарообігу з Росією болісно вплинуло на економіку України.

Ось лише деякі показники [3]: за рік торгівля між Україною і Росією скоротилася втричі. Перші чотири місяці 2015 року засвідчили падіння взаємної торгівлі Росії і України в середньому на 64%. Експорт Росії в Україну за січень-квітень 2015 року у вартісному вираженні становив \$2,964 млрд проти \$8,123 млрд за той же період 2014 року. Імпорт – \$1,608 млрд проти \$4,031 млрд у січні-квітні минулого року. Імпорт Росії за чотири місяці 2015 року становив \$54,1 млрд проти \$93 млрд за той же період 2014 (падіння становило 41,8%). Спад імпорту з України – 60,1%. Експорт з Росії у всіх країнах за січень-квітень 2015 року впав на 35,2% (\$110,4 млрд проти \$170,4 млрд). Експорт в Україну впав на 63,5% за той же період. Обсяг прямих інвестицій в Україну з Російської Федерації станом на 01.04.2015 р. становив 2 198,6 млн дол. США, або 5,4% загального обсягу, який надійшов в Україну. Обсяг прямих інвестицій з України в Російську Федерацію станом на 01.04.2015 р. становив 151,0 млн дол. США, або 2,4% від загального обсягу інвестицій України в економіку країн світу.

5 рекомендацій [1], виконання яких дозволить Україні стабілізувати свою економіку в ситуації, що склалася.

1. Зменшення залежності економіки України від зовнішнього постачання енергоносіїв. Звільнення економіки від численних елементів, сформованих у минулому, за якісно інших економічних умов, які сьогодні вже не відображають структуру наявних порівняльних переваг української економіки в міжнародному масштабі.

2. Структурне коригування української економіки за рахунок зменшення впливу тих її елементів, які створюють значні ризики в сфері національної безпеки.

3. Модернізація української економіки. Істотна диверсифікація потенціалу українських торговельно-економічних зв'язків, освоєння нових ринків збуту, знаходження нових партнерів для кооперації.

4. Українсько-російські економічні відносини мають бути органічно вбудовані в ширший формат регіональних та глобальних механізмів регулювання економічних процесів.

5. Принцип розумної достатності. Мислення не короткостроковими пасіонаріями про остаточне руйнування двосторонніх економічних відносин з Росією, а пошук можливості відновлення і виведення на новий якісний рівень цих відносин вже з постпутінською Росією.

Військово-технічна співпраця

«Колись була така угода між Україною і Російською Федерацією. Вона була підписана 26 травня 1993 р. про військово-технічне співробітництво. Кабінет Міністрів України приймає рішення про припинення дії угоди про військово-технічне співробітництво між Україною і Російською Федерацією», – заявив А. Яценюк.

В умовах, коли наш східний сусід визнаний агресором і найбільшим противником (що закріплено в новій військовій доктрині 2015 року), логічно припустити, що першочерговим завданням є припинення військово-тех-

нічної співпраці. Дуже шкода, що усвідомлення цього факту прийшло до влади тільки через півтора року з початку неоголошеної війни.

Припинення цієї співпраці має дві складові:

по-перше: між Україною та РФ встановилась тісна кооперація в плані військово-технічної співпраці. Варто тільки згадати той факт, що українські підприємства, на зразок конструкторського бюро «Південне», ще донедавна займалися технічним обслуговуванням російської ракети РС-20В «Воєвода», що є наріжною основою для забезпечення ракетних можливостей РФ. Підприємство «Мотор Січ» постачало двигуни для гелікоптерів та невеликих літаків. У такому випадку розірвання цієї кооперації різко знизить військові можливості Росії, що добре вплине на можливість забезпечення національної безпеки України.

По-друге: розриваючи двостороннє співробітництво, військово-технічний комплекс України втратив свого найбільшого покупця та партнера. Якщо вчасно не знайти нові ринки для української спеціалізованої продукції, то галузь чекає туманне майбутнє. До слова можна сказати, що вже зроблені перші кроки для пошуку нових ринків збуту, плюс до того держава активізувалась в цьому сегменті й активно постачає галузь новими замовленнями.

На думку автора, розрив військово-технічного співробітництва має позитивний довгостроковий ефект, адже декларуючи своє прагнення до інтеграції в НАТО та ЄС, Україна мусить підводити якість своїх Збройних Сил та загалом всієї галузі під стандарти цих організацій. У цьому випадку тісна кооперація з РФ виступала «якорем», який втримував Україну в орбіті інтересів Росії і не дозволяв рухатись у напрямі західних інституцій.

Висновок

Двосторонні відносини між Україною та РФ ще ніколи не набували настільки низького рівня. Економічна співпраця, яка є двигуном для побудови добросусід-

ських відносин, опинилась у заручниках геополітичних амбіцій президента Росії. В такому випадку Україні залишається покладатись в основному на свої потуги у власному реформуванні економіки і на допомогу друзів з Європи та Північної Америки. Автор вважає, що занадто рано і неправильно руйнувати «мости співпраці» з РФ. Логічнішим було б продовжувати курс на оновлення та побудову нової України і в довгостроковій перспективі розраховувати на оновлення та встановлення якісно нових відносин вже з постпутінською Росією. Але якою вона буде, то вже інше питання.

Список використаних джерел

1. Деградація економічних відносин України та Росії: що далі? [Електронний ресурс] // Центр Разумкова, Національна безпека і оборона. – №5-6. – 2014. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/sidenko_5_6_Ukr_Ros_2014_site_s-8.pdf.
2. Перспективи розвитку українсько-російських економічних відносин: взаємодія в умовах тотальної невизначеності [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2014. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3531>
3. Торгівля між Росією і Україною за рік скоротилася втричі [Електронний ресурс] / Business // Finance.ua. – 2015. – Режим доступу: http://business-tv.com.ua/news/torgivlya_mizh_rosieyu_i_ukrainoyu_za_rik_skorotilasya_vtrichi-115.html.
4. Торгівля між Україною та Росією впала втричі [Електронний ресурс] // РБК. – 2015. – Режим доступу: http://finbalance.com.ua/news/strongRBK_strong-torhivlyamizh-Ukranoyu-ta-Rosiyu-vpala-vtrichi.
5. Україна – Росія: сценарії розвитку відносин до 2020 року [Електронний ресурс] // Compass 2020. – 2014. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07748.pdf>.

Ангеліна КРИЧФАЛУШІЙ,
студентка 4 курсу факультету
міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

ІНФОРМАЦІЙНЕ БОМБАРДУВАННЯ З БОКУ РОСІЇ: ПЕРШОВИТОКИ ТА СЬОГОДЕННЯ

У статті розкрито поняття «інформаційна війна», історію її виникнення, проаналізовано розгортання антиукраїнської інформаційної війни та її вплив на сьогодення. На конкретних прикладах показано основні маніпулятивні технології та прийоми, їх вплив на психіку, свідомість та поведінку людини.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційний простір, психологічний вплив, пропаганда, інформаційна безпека, конфлікт.

В статье раскрывается понятие «информационная война», история его возникновения, проанализировано развертывание антиукраинской информационной войны и ее влияние на современность. На конкретных примерах показаны основные манипулятивные технологии и приемы, их влияние на психику, сознание и поведение человека.

Ключевые слова: информационная война, информационное пространство, психологическое влияние, пропаганда, информационная безопасность, конфликт.

Concepts of the “information war”, its history are considered in the article. Also article analyzes the developing of the anti-Ukrainian information war, the main manipulation technologies, its influence for the present-day society.

Keywords: information war, information space, psychological influence, information security, conflict.

Постановка проблеми. Будь-які події, що відбуваються, мають своє підґрунтя, так і трагічні події в Україні в сучану добу виникли на попередньо підготовленій базі.

Інтервенція Росії не розпочалась би, якби не досконало скерована політика Кремля, а саме – технології, що започаткували інформаційну війну. Саме вплив на інформаційні системи, введення в оману свідомості людей, десенхронізація процесів управління суспільством та його складовими призвели до наслідків, які можна спостерігати сьогодні. Тому питання інформаційної безпеки має важливе значення не тільки на сучасному етапі, але й протягом всієї історії людства.

Аналіз попередніх досліджень. На сьогоднішній день низка вчених досліджує особливості ведення інформаційної війни, оскільки це питання стало невід'ємною частиною життя суспільства. З огляду на зміст та роль інформації у сучасному світі, американський дослідник М. Маклуен виводить цікаву тезу, що звучить так: «Істинно тотальна війна — це війна за допомогою інформації» [1]. Я. Сватко досліджує інформаційну війну в глобалізованому світі та її вплив на Україну, зокрема її політичну складову. Саме в політичній сфері здійснюється найбільше інформаційних атак [2].

О. Дубас аналізує сфери життєдіяльності суспільства, які особливо піддаються впливу інформаційних війн; досліджено можливості інформаційної війни в політичному протиборстві [3].

Незважаючи на досить велику кількість досліджень та публікацій на тему інформаційної безпеки, все ж деякі аспекти залишилися поза увагою дослідників.

Не вирішені раніше питання частини загальної проблеми. Погляд на сучасні події крізь призму історії, визначення розвитку подій у сфері інформаційної війни проти України, її першоджерела та формування.

Актуальність теми зумовлена тим, що протягом всього існування світ зазнав різноманітних змін, які мали як позитивні, так і негативні наслідки. Міжнародні відносини вступили в еру нової постбіполярної системи.

Вона є результатом світового прогресу та активних глобалізаційних процесів, і зараз ми є свідками такої війни.

Мета публікації – проаналізувати першовитоки інформаційної війни, визначити їх вплив на сьогодення, охарактеризувати основні події та виявити першопричини.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Інформаційні війни супроводжують всю історію людства. Спочатку вони були релігійними та ідеологічними, причому для боротьби з носіями чужих поглядів застосовувалися всі види репресій. У далекому минулому інквізиція чи репресивні апарати тоталітарних держав двадцятого сторіччя вели активну боротьбу з носіями чужих ідей.

Термін «інформаційна війна» з'явився в середині 80-х років ХХ сторіччя у зв'язку з новими завданнями збройних сил США після завершення «холодної війни». Його виникнення стало результатом роботи групи американських теоретиків, які займалися військовими проблемами, таких, як Г.К. Екклз, Г.Г. Самерз та ін.

Останнім часом з'явилися приклади, коли засоби масової інформації застосовувалися навіть замість збройних сил для досягнення політичних цілей, у результаті чого без єдиного пострілу зникають цілі держави та радикально змінюється політична картина світу [4].

Дж. Стейн у 1995 р. друкує розвідку «Інформаційна війна», де теж акцентує, що інформаційна війна має справу з ідеями та епістемологією. Стосовно більш конкретних цілей він стверджує наступне: «Метою інформаційної війни є людський розум, особливо той, який приймає ключові рішення війни та миру, а також той, що приймає ключові рішення стосовно того, де, коли та як застосувати потенціал і можливості, які є в їхніх стратегічних структурах»[5].

Тобто ми бачимо, що тоді, в 1995 р., інформаційна війна уявлялася навіть більш складним феноменом, ніж ми розуміємо її зараз. Чітко наголошується, що метою є розум супротивника. Вона є не війною інформації, як

сьогодні, а військової знань. І це є найближчим завданням розвитку цієї сфери. Хоча ми можемо визнати, що, наприклад, перебудова була саме військовою знань, коли базові знання та цінності були замінені у цілої країни.

Австралійський підполковник Д. Коннері теж бачить майбутню війну як війну знань. Він акцентує, що окрім фізичного та інформаційного, існує ще й когнітивний вимір. Саме там відбувається людське мислення. Коннері вважає, що війна знань створює події чи інформацію, які не відповідають очікуванням опонента, ведучи його до розуміння того, що ціна конфлікту є дуже високою й не виправдовує перемоги. Косово та Ірак, на його думку, демонструють деякі аспекти війни знань. У 1996 р. французькі дослідники говорили про зміни парадигми інформаційної війни в бік війни знань. Автор цього дослідження, Філіпп Бомар, підкреслює те, що американські та французькі проекти більше говорять про обмін інформацією, але ніхто не займається інструментарієм її соціалізації, який би полегшував творення колективних інтерпретацій. У своїх роботах він випадково потрапив на поле інформаційних війн, але його основне зауваження варте уваги: «В парадигмі війни знань стратегічна перевага залежить не від концентрації на фактах і числах, а від взаємно доповнюючого розуму тих, хто їх інтерпретує. Національно поширена можливість інтерпретації важить більше, ніж електронні інформаційні супершляхи» [5].

Справжніми віртуозами в царині інформаційних війн стали більшовики. Пропаганда і терор забезпечили їм успіх у заволодінні розумом мас. Але, щоб закріпитися в Україні, вони все ж таки були змушені піти з частиною українських лівих на компроміс. Результатом цього стала політика українізації у 1920-х рр.

Не секрет, що улюбленим методом радянських спецслужб завжди була провокація. Після закінчення Другої світової війни системна робота з українськими емігрантськими середовищами не припинялася ні на

мив. Радянські спецслужби знаходили прихильників лівих ідей — симпатиків СРСР, ладних співпрацювати як з ідейних міркувань, так і за гроші. КДБ добре грав на найбільшій темі українсько-польських та українсько-єврейських відносин періоду Другої світової війни (Волинська трагедія і Голокост). На Заході навіть виник напрям «наукової публіцистики», основним завданням якої було «викривати» злочини «українських буржуазних націоналістів». Звісно ж, крапля камінь точить, але це була довготривала стратегія. У 1970-х рр. радянські спецслужби поступово дозріли до набагато амбіційнішого завдання: зірвати на чужому полі у свою гру. Скориставшись вдалою політичною кон'юнктурою, КДБ взявся за реалізацію операції, яку, по суті, можна умовно назвати «Нюрнберг-2». Відповідно до задуму на лаві підсудних мали опинитися представники українського визвольного руху, а правосуддя мало звершитися за допомоги урядів США і Канади. Таким чином СРСР домігся би того, чого довелось домогтись відразу після війни, — засудити ОУН і УПА як організації, що скоїли злочини проти людяності, і, відповідно, дискредитувати ідею побудови незалежної української держави [6].

Незважаючи на те, що Радянський Союз вже давно увіковічнися на стелажах бібліотек, насправді вплив Росії на своїх сусідів, а саме Україну, не припинився, а просто переформатувався.

Нині ця інформаційна війна перейшла із замаскованої у відкриту. Впродовж останніх років своєї діяльності Національна комісія відслідковувала в інформаційному просторі України загальні тенденції, які свідчили про швидке розгортання антиукраїнської інформаційної війни, що охоплює кілька періодів.

Уже в першій половині дев'яностих років на український ринок хлинули зарубіжні інформаційні продукти сумнівного походження, для продукування яких використовувалися мінімальні кошти та найчастіше одна-

дві кімнати, що сприяло розгорнутій кампанії дискредитації європейського і американського кіномистецтва, інших надбань культури та остаточно закінчилося усуненням із національного ринку західноєвропейської та американської інформаційної продукції.

В силу недосконалого законодавства, слабкого фінансування, високих податків, відвертої протидії антиукраїнських сил українське кіно, книгодрукування та інші види культурної діяльності виявилися неспроможними до промислової війни і також були витіснені з ринку.

Наступна операція завершилася заміщенням інформаційного та культурного ринку продукцією російського виробництва. На жаль, ці процеси залишилися поза увагою держави, яка мала захищати свій інформаційний та культурний простір, що сприяло створенню плацдарму для ведення антиукраїнської інформаційної війни [7].

Проте, навіть ці факти ще не розкривають одного з найважливіших аспектів протистояння, оскільки ця інформаційна війна зуміла проникнути у психологію мас і спрямувала мислення окремих людей у потрібному для Москви напрямі, що і спричинило анексію Криму та інші події, що зараз відбуваються в Україні.

Грунтовною основою протидії антиукраїнській інформаційній війні має стати єдина комплексна система захисту суспільної моралі, яка сприяла б реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, моральнопсихологічному стану населення.

Висновки. Таким чином, можна зрозуміти, що інформаційна незахищеність України і вдале використання технологій і маніпуляцій з боку Росії призвело до трагічних наслідків, тому Україна потребує розробки системи захисту в інформаційному просторі та протистояння російській пропаганді.

Перспективи подальших досліджень. В обставинах, що склалися у сфері інформаційної безпеки у

зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, надзвичайно актуальним стає практичне вирішення цієї проблеми за допомогою розробки нових тактик, стратегій захисту інформаційного простору держави.

Список використаних джерел

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! Ю. Бабенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
2. Сватко Я. Інформаційна війна України в глобалізованому світі / Я. Сватко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 5. – С. 24 – 30.
3. Дубас О. Інформаційна війна: нові можливості політичного протиборства / О. Дубас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/180>
4. Салій І. Інформаційна війна як інструмент політики / І. Салій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/saliy-ir-informatsiyna-viyna-yak-instrument-politiki/>
5. Почепцов Г. Інформаційні війни: тенденції та шляхи розвитку / Г. Почепцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/informatsiyni_viyi_tendentsii_ta_shlyakhi_rozvitku/
6. Примаченко Я. Російська інформаційна війна проти України: у пошуках першоджерела / Я. Примаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/history/rosiyska-informaciyna-viyna-proti-ukrayini-u-poshukah-pershodzherela-.html>
7. Костицький В. Інформаційна війна проти України – виклик світовому порядку / В. Костицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oksamyt.org/publik/zhit-krain/882-0202201511>

Василь ЛУКАНИНЕЦЬ,
студент магістратури факультету
міжнародної політики,
менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ПОЛОЖЕНЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Статтю присвячено з'ясуванню сутності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Проаналізовано основні положення як політичної, так і економічної частин Угоди. Визначено шляхи укладання та перспективи імплементації цієї угоди.

Ключові слова: *Європейський Союз, Україна, угода про асоціацію, інтеграція, безвізовий режим*

Стаття посвячена вьясненню суцности Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом. Проанализированы основные положения как политической, так и экономической частей соглашения. Определены пути заключения и перспективы имплементации этого соглашения.

Ключевые слова: *Європейський Союз, Україна, соглашение об ассоциации, интеграция, безвизовый режим.*

The article is devoted to clarify the spirit of the Association Agreement between Ukraine to the European Union. Analyzed the basic provisions of both political and economic part of the Agreement. Ways and prospects of implementing the conclusion of the Association Agreement.

Keywords: *European Union, Ukraine, association agreement, integration, the visa-free regime.*

Постановка проблеми. Державна політика України у сфері європейської інтеграції почала формуватися після проголошення незалежності України. Відносини між

Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року. Європейський Союз визнав створення нашої держави однією з найважливіших подій в історії сучасної Європи і висловив переконання, що демократична, сильна Україна зможе зробити значний внесок у загальну європейську стабільність. Про це було проголошено у спільній позиції країн-членів ЄС у листопаді 1994 р. До того ж Євросоюз висловив свій намір підтримувати незалежність, територіальну цілісність і суверенітет України у своєму Плані дій для України, розробленому на той час.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню теорії та практики інтеграції України до ЄС відводилось чільне місце у працях багатьох вітчизняних учених. Окремі проблеми державної політики України у сфері євроінтеграції висвітлено в роботах таких науковців у галузі державного управління, як С. Андрейчук, А. Баровська, Ю. Бондаренко, Н. Гнидюк, О. Григор, І. Грицяк, Г. Дмитренко, Л. Ільченко-Сюйва, Т. Ілюк, М. Калина, Ю. Кальниш, Б. Копил, І. Кравчук, О. Кривцова, І. Куліш, Т. Курило, О. Кушніренко, А. Лавренчук, Ю. Лагутов, М. Лахижа, О. Личук, Л. Максим'як, О. Малиновська, О. Мельников, Л. Пісьмаченко, О. Пойченко, Л. Пшенична, А. Розказов, Н. Рудік, І. Сікорська, Б. Слупський, Р. Сорока, С. Сорока, С. Степаненко, Р. Сторожук, С. Товстуха, Е. Топалова, І. Фуртак, О. Чумакова, К. Шкумбатюк та інших учених.

Виклад основного матеріалу. Укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода) означає переведення відносин між Сторонами на новий рівень – від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції, адже важливою частиною Угоди є положення про створення поглибленої та всеохопної ЗВТ. Вона є новаторським і безпрецедентним документом з точки зору низки сфер, які охоплює, а також детальності зобов'язань і часових рамок їх виконання. Безумовно, Україна розглядає Угоду як важливий

крок у реалізації євроінтеграційної стратегії та підготовки до можливого вступу в ЄС у майбутньому.

Серед аргументів зближення України та ЄС, що перераховані в преамбулі Угоди, вважаємо за доцільне звернути увагу на такі положення, які, на нашу думку, відзначаються особливою важливістю для подальшої реалізації стратегії інтеграції України до Євросоюзу.

Так, наприклад, у Преамбулі відзначено, що Сторони домовилися про положення Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС і його державами-членами – з іншого на таких підставах: по-перше, визнаючи, що Україна як європейська держава поділяє спільну історію та спільні цінності з державами-членами ЄС і налаштована підтримувати ці цінності; по-друге, беручи до уваги важливість, яку надає Україна своїй європейській ідентичності; по-третє, урахуовуючи міцну громадську підтримку в Україні європейського вибору держави; по-четверте, підтверджуючи, що ЄС визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір, у тому числі її зобов'язання розбудовувати розвинену і сталу демократію та ринкову економіку; по-п'яте, визнаючи, що політична асоціація та економічна інтеграція України з ЄС залежатиме від прогресу в імплементації цієї Угоди, а також від досягнень України в забезпеченні поваги до спільних цінностей і прогресу в наближенні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах; по-шосте, будучи відданими повазі до незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів; по-сьоме, бажаючи досягнути тіснішого зближення позицій щодо двосторонніх, регіональних та міжнародних питань, які становлять взаємний інтерес, урахуовуючи Спільну зовнішню та безпекову політику ЄС, у тому числі СПБО; по-восьме, бажаючи просувати процес реформ та адаптації законодавства в Україні, що сприятиме поступовій економічній інтеграції та поглибленню політичної асоціації; по-дев'яте, бажаючи досягти економічної інтеграції за допомоги створення поглибленої і всеохопної

ЗВТ як невід'ємної частини зазначеної Угоди; по-десяте, визнаючи, що поглиблена і всеохопна ЗВТ буде сприяти подальшій економічній інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, як це передбачено згаданою Угодою, і пов'язана з процесом широкомасштабної адаптації законодавства; по-одинадцяте, визнаючи важливість запровадження безвізового режиму для громадян України у відповідний час після створення умов для добре керованого та безпечного пересування людей; по-дванадцяте, урахувуючи, що згадана Угода не визначає наперед і залишає відкритим майбутній розвиток відносин Україна – Євросоюз [9, с. 5–8].

Отож, Угодою створюється асоціація між Сторонами. Її цілями визначено: 1) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, поглиблюючи участь України в програмах, агенціях і політиках ЄС; 2) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах взаємного інтересу; 3) запровадити умови для посилених економічних і торговельних відносин, які призведуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку Євросоюзу, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохопної ЗВТ і підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до дійової ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до законодавства ЄС; 4) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи і безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод; 5) сприяти, зберігати та зміцнювати мир і стабільність у регіональному та міжнародному вимірах; 6) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах взаємного інтересу [9, с. 9].

Беручи до уваги зазначене, можна говорити про те, що цілі асоціації України з ЄС збігаються з основними цілями самого ЄС на сучасному етапі, а саме: економічна інтеграція, спільна зовнішня політика та політика безпеки, спільна внутрішня політика, що включає розвиток

демократичних інститутів, добре врядування, верховенство права і поваги до прав людини та основоположних свобод, співробітництво у сфері юстиції тощо.

Основними елементами Угоди визначено забезпечення поваги до принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів та незалежності, протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних із нею матеріалів і засобів доставки (стаття 2). У статті 3 Україна та Євросоюз визнають, що основу для їхніх відносин становлять принципи вільної ринкової економіки. Саме тому верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, сприяння сталому розвитку й ефективній багатосторонності, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності і тероризмом є головними принципами для посилення відносин між Україною та ЄС [9, с. 11].

Розділ II Угоди про асоціацію між Україною та ЄС має назву «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики». Це так звана «політична частина Угоди», яка має безпосереднє відношення до державного управління та подальшої успішної реалізації євроінтеграційної стратегії України у визначених сферах.

Політичний діалог повинен розвиватися і зміцнюватися між Сторонами в усіх сферах, що становлять взаємний інтерес. Цілями політичного діалогу є:

1) поглиблення політичної асоціації і зміцнення політико-безпекової ефективності та конвергенції;

2) сприяння міжнародній безпеці і стабільності на основі ефективної багатосторонності;

3) посилення співробітництва та діалогу між Сторонами з питань антикризового управління і міжнародної безпеки, у першу чергу з метою реагування на глобальні та регіональні виклики й основні загрози;

4) прискорення практичного співробітництва між Сторонами, орієнтованого на результат і для досягнення

миру, безпеки та стабільності на Європейському континенті;

5) зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права і належного врядування, прав людини та основоположних свобод, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ;

6) розвиток діалогу і поглиблення співробітництва між Сторонами у сфері безпеки й оборони;

7) сприяння принципам незалежності, суверенітету, територіальної цілісності й непорушності кордонів [9, с. 13].

Важливою є стаття 5, адже в ній визначено форми проведення політичного діалогу, у рамках якого Сторони проводитимуть регулярні зустрічі на рівні самітів. Нагадаймо, що на найвищому рівні механізмом регулярного політичного діалогу є щорічні саміти Україна – ЄС за участі Президента України, Президента ЄР та Президента ЄК.

Отож Угодою про асоціацію між Україною та ЄС створюється Рада асоціації. До її функцій належать: здійснення контролю і моніторинг застосування та виконання Угоди; періодичний перегляд функціонування Угоди в межах її цілей; вивчення будь-яких головних питань, що виникають у рамках Угоди, а також будь-які інші двосторонні або міжнародні питання взаємного інтересу. Засідання Ради асоціації проводяться регулярно на рівні міністрів якнайменше один раз на рік і тоді, коли цього вимагають обставини. Засідання Ради асоціації проводяться в будь-якому необхідному складі за взаємною згодою [9, с. 222] (стаття 461).

Рада асоціації може ухвалити рішення про створення будь-якого спеціального комітету чи органу в конкретних сферах, які необхідні для виконання Угоди, а також визначити склад, обов'язки і порядок функціонування таких органів. Підкреслимо, що такі спеціальні комітети й органи можуть обговорювати будь-яке питання, яке вони вважають доречним, без шкоди для положень розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди [9, с. 224].

Політичний діалог буде реалізовуватись також у таких форматах:

1) регулярні зустрічі представників ЄС, з одного боку, і представників України – з іншого, на рівні політичних директорів, Політико-безпекового комітету та експертів, у тому числі стосовно окремих регіонів і питань; 2) своєчасне і повне використання всіх дипломатичних та військових каналів між Сторонами, включно з відповідними контактами з третіми країнами, у рамках ООН, ОБСЄ та інших міжнародних форумів; 3) регулярні зустрічі як на рівні посадових осіб високого рангу, так і експертів військових установ Сторін; 4) у будь-який інший спосіб, у тому числі за допомоги зустрічей експертів, які сприятимуть удосконаленню та консолідації цього діалогу між Сторонами [9, с. 14].

Відповідно до Угоди, інституційний механізм співпраці між Україною та ЄС відповідно складається з:

1) самітів на найвищому рівні; 2) засідань Ради асоціації, у структуру якої входить Комітет асоціації з підкомітетами; 3) регулярних зустрічей на рівні міністрів закордонних справ України та ЄС; 4) Парламентського комітету асоціації; 5) Платформи громадянського суспільства.

Насамперед для Сторін особливе значення має утвердження верховенства права, зміцнення інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом і правоохоронних та судових органів зокрема. Виходячи з цього, співробітництво в першу чергу буде спрямоване на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості, а також на боротьбу з корупцією (стаття 14). Захисту персональних даних присвячено статтю 15, а співробітництву у сфері міграції, притулку й управління кордонами – статтю 16 [9, с. 19-20].

Вважається, що одним із головних практичних важливих наслідків Угоди про асоціацію є створення поглибленої і всеохопної ЗВТ, яка має забезпечити вільне переміщення товарів і послуг між Україною

та ЄС, передбачає гармонійну інтеграцію економіки України до спільного ринку Євросоюзу. Передбачається також, що за допомогою ЗВТ створюватимуться нові умови для доступу України до інноваційних європейських технологій та залучення інвестицій, а для українських підприємств відкриється можливість збільшення експорту. Крім того, беручи до уваги високі стандарти і технічні вимоги ринку ЄС, будуть підвищуватися також стандарти українського виробництва, що позитивно позначиться на посиленні конкурентоздатності національної економіки [7, с. 243]. Передбачається, що імплементація Угоди, по-перше, відкриє внутрішні ринки обох Сторін шляхом усунення митних зборів та нетарифних торговельних бар'єрів; по-друге, окреслить план модернізації двосторонніх торговельних та інвестиційних відносин; по-третє, запропонує Україні таку модель економічного розвитку, що матиме позитивний прямий вплив на розвиток бізнесу і життя громадян України. Слід підкреслити, що Угоди про створення глибокої та всеохопної ЗВТ є найбільш амбіційною двосторонньою угодою, що ЄС коли-небудь укладав із торговельним партнером [4], як наголошує Представництво Євросоюзу в Україні.

Слід підкреслити, що в прикінцевих положеннях Угоди, а саме у статті 479 «Співвідношення з іншими угодами» йдеться про те, що УПС втрачає чинність разом із протоколами до неї, а Угода про асоціацію її замінює. Водночас чинні угоди, які регулюють окремі напрями співробітництва між Україною та ЄС і належать до сфери дії Угоди, вважаються частиною двосторонніх відносин у цілому, що регулюються цією Угодою, а також складовою загальної інституційної основи співробітництва двох Сторін. До того ж Україна та ЄС можуть доповнювати цю Угоду шляхом укладання окремих угод у будь-якій галузі, що належить до сфери її дії. При цьому такі окремі угоди будуть

невід'ємною частиною двосторонніх відносин у цілому, що регулюються Угодою, і також становитимуть частину загальної інституційної основи співробітництва [9, с. 229-230].

Не можна оминати увагою також той факт, що Угода укладається на необмежений термін. Установлено також, що Сторони забезпечуватимуть усебічний перегляд досягнення цілей цієї Угоди протягом п'яти років із дати набрання нею чинності, а також у будь-який інший час за взаємною згодою України та Євросоюзу [9, с. 230], згідно зі статтею 481.

Висновки. Узагальнюючи, відзначимо, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС є детальною щодо галузей співробітництва, разом із додатками і протоколами налічує понад тисячу сторінок. За структурою вона складається з преамбули, семи частин, сорока трьох додатків і трьох протоколів.

Наголосимо, що з підписанням Угоди про асоціацію Україна погоджується з чіткими зобов'язаннями щодо адаптації внутрішнього законодавства до законодавства ЄС, адже «однією з вимог для асоційованих країн є забезпечення сумісності чинного і майбутнього законодавства з правом ЄС, зокрема з митним, банківським законодавством, правом, яке регулює діяльність компаній, фінансову звітність, податки, інтелектуальну власність, техніку безпеки, фінансові послуги, правила конкуренції, охорону здоров'я та життя людини, захист тварин і рослин та ін.» [1, с. 8].

Список використаних джерел

1. Демиденко Л.М. Інтеграція податкової системи України до європейського економічного простору: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Л.М. Демиденко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 19 с.
2. Європейська політика сусідства повинна давати перспективу членства в ЄС [Електронний ресурс]

- // ForUm. – 4 лютого 2011. – Режим доступу: <http://ua.for-ua.com/politics/2011/02/04/192303.html>. – Назва з екрану.
3. Завадський В.М. Балтійський досвід європейської інтеграції для України / В.М. Завадський // Історичні і політологічні дослідження: зб. ст. / гол. ред. П.В. Добров. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2007. – № 5 (35). – С. 105–111.
  4. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу: <http://www.eeas.europa.eu>. 152
  5. Ільченко-Сюйва Л. Деякі аспекти виконання Україною економічних критеріїв членства в Європейському Союзі / Л. Ільченко-Сюйва // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: матеріали наук.-практ. конф. [за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева]. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – С. 282–284.
  6. Кальниш Ю.Г. Європейський Союз і Україна: діалектика інтеграції / Ю.Г. Кальниш // Сучасна українська політика. – Спецвипуск: Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2011. – С. 91–98.
  7. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.
  8. Сюр Н.В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н.В. Сюр; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 20 с.
  9. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.

Святослав МАРГОЛИЧ,
студент 3 курсу
спеціальності «Політологія»
ДВНЗ «УжНУ»

ГОЛОДОМОР: ЕТНОЦИД УКРАЇНЦІВ. КОММЕМОРАТИВНА ПРАКТИКА ТА ПОЛІТИКА ВИЗНАННЯ

Стаття висвітлює питання про джерела інформації щодо голодомору українського народу. Розкрито антиукраїнську позицію радянського керівництва щодо замовчування факту геноциду. Зазначена роль закордонних журналістів, вчених та української діаспори у питаннях виявлення та дослідження фактів голодомору українців. Підкреслено визнання голодомору світовою спільнотою.

Ключові слова: голодомор, етноцид українців, коммеморативна практика, політика визнання.

Статья освещает вопрос об источниках информации по голодомору украинского народа. Раскрыто антиукраинскую позицию советского руководства по умалчанию фактов геноцида. Указана роль зарубежных журналистов, ученых и украинской диаспоры в выявлении и исследовании фактов голодомора украинцев. Подчеркнуто признание голодомора мировым сообществом.

Ключевые слова: голодомор, этноцид украинцев, коммеморативная практика, политика признания.

Information sources about Holodomor of the Ukrainian people, Soviet regime' anti-Ukrainian position when say nothing about facts of genocide, the role of foreign journalists, scientists and Ukrainian Diaspora in exposure and research the facts of Holodomor are considered in the article.

Keywords: Holodomor, ethnocide of Ukrainians, commemorative practice, policy of confession.

Актуальність теми дослідження. На даний час не всі країни світу визнають Голодомор 1932 – 1933 років як геноцид українців. Порівняно з Голокостом євреїв, український Голодомор у очах іноземців постає як нещасний випадок, за який нібито ніхто не має нести ніякої відповідальності. Проте, власними силами та силами нашої діаспори, ми добивалися та добиваємося зрівняння Голодомору з Голокостом у політиці всесвітнього визнання і збереження в пам'яті людей цієї трагедії та в меморіалах, які зведені в Україні, та по всьому світу. Ми та наша діаспора і надалі готові досліджувати Голодомор та відкривати нові сторінки в історії нашого народу.

Мета. Розкрити джерела проникнення перших фактів про Голодомор у світові засоби масової інформації та старання радянської влади силою обману приховати ці факти; висвітлити роль закордонних вчених та політиків у дослідженні питання Голодомору; визначити роль української діаспори у розкритті правди про голодомор; дослідити комеморативну практику увічнення пам'яті жертв голоду у 1932 – 1933 роках у різних країнах світу; розкрити стан визнання Голодомору різними країнами світу на сучасному етапі; визначити, що потрібно зробити українцям для визнання Голодомору геноцидом українського народу у всесвітньому масштабі та як це зробити.

Історія українського народу є дуже багатостраждальна. Найближчі наші сусіди намагалися війнами, репресіями, переселеннями здолати наш народ, але це порівняно ніщо з тим злочином, який вчинила радянська влада протягом 1932 – 1933 років – з Голодомором. Звістка про цю страшну трагедію облетіла весь світ, який порізно до неї поставився: Америка, прагнучи дружби з СРСР, не хотіла звертати увагу на злочинні дії сталінського уряду, а от Англія, навпаки: серйозно поставилася до цієї проблеми. Стосовно української діаспори у різних країнах світу, то вона зробила дуже багато: шля-

хом наукового вивчення Голодомору та оприлюднення реальних фактів геноциду довела світу правду, яку так старанно намагалася приховати тогочасна більшовицька Росія. Крім цього, за сприяння нашої діаспори у багатьох країнах світу, таких, як США, Канада, Австралія, Польща, Угорщина, було відкрито величезну кількість пам'ятних монументів жертвам Голодомору. Отже мова у цій статті піде про історію та проблеми визнання, а також про комеморацію страшного геноциду українського народу – Голодомору.

Чому Голодомор тривав аж цілий рік, невже весь світ не знав і не хотів зупинити більшовицьку кампанію з винищення українців голодом? – запитаєте ви.

Відповім – знав, але здебільшого з чуток та статей дрібних журналістів, які не були авторитетними та не викликали особливої довіри. Більше знали закордонні відомства інших країн, оскільки їх представництва в СРСР з дипломатичною поштою прислали їм інформацію про те, що відбувалося тоді насправді у Радянському Союзі.

Ось свідчення, до прикладу, з доповідної записки консула Італії в Харкові міністерству закордонних справ Італії 31 травня 1933 року: «Направляють до бараків на Холодній горі, де в сараях на соломі агонізують 8 тисяч людей, в основному діти. Опухлих відправляють товарними потягами в сільську місцевість за 50-60 кілометрів від міста, тому що там ніхто не побачить, як вони дохнуть. Висновок: сьогоднішня біда стане причиною колонізації України росіянами. В майбутньому можливо найближчому, більше не піде мови про Україну та українців, а значить і про українське питання, оскільки Україна фактично перетвориться в російський регіон» [5].

Якщо брати до уваги тодішні засоби масової інформації, то радянські про Голодомор мовчали, а іноземні трошки пробували висвітлити його. Але це було досить важко зробити, оскільки статті іноземних кореспонден-

тів у СРСР перед відправленням у закордонну газету, попередньо проходили радянську цензуру, яка деколи вирізала цілі абзаци з цих журналістських праць. Так само радянська цензура поставилася і до кореспондента американської газети «The New York Times» – Волтера Дюранті.

Волтер Дюранті у 1930-ті роки був дуже популярним американським журналістом в СРСР. У Москві у нього була своя квартира, машина з водієм та власний кухар, крім цього Дюранті користувався ще багатьма привілеями від радянської влади. Саме йому довелося взяти інтерв'ю у самого Сталіна. Його статті були інколи критичними щодо СРСР, але зберігали досить дружлюбний тон. Дюранті подавав темні сторони радянського життя просто як маленькі невдачі на шляху до будівництва комунізму. Як не дивно, тільки позитивну інформацію про себе керівництво Радянського Союзу не тільки пропускало, її хотіли чути і на Заході. Сполучені Штати Америки на чолі з Президентом Т. Рузвельтом, взяли курс на зближення з СРСР та встановлення дипломатичних відносин між обома країнами.

Іноземні кореспонденти того часу писали свої статті на основі чуток, тобто це була неперевірена, але досить правдива інформація, оскільки кожного ранку на московському вокзалі прибирали трупи померлих від голоду людей, які зуміли дістатися столиці. Така інформація на Заході тоді сприймалася як наклеп на СРСР.

Одного разу Дюранті написав статтю, в якій повідомив, що Країні Рад загрожує голод, після чого до нього навідалися спецслужби. Після розмови з ними він вирішив відмовитися від своїх слів, статтю назвав помилковою і необдуманною, оскільки він мав вибрати між правдою і кар'єрою, також це загрозувало його хорощим зв'язкам з радянською владою.

Коли голод став уже явним, то Дюранті видав низку статей, в яких він розповів про введення паспор-

тизації, яка захищає міста від перенаселення, описав, що колективізації загрожують шкідники – селяни, які ховають зерно від радянської влади. Насправді ж паспортизація захищала міста від голодуючих і мертвих селян на вулицях і забезпечувала неможливість селянам придбати хліб та зерно у місті. На Заході вже почали сумніватися у правдивості статей Дюранті. Тому в Радянський Союз виїхав англійський кореспондент Малкольм Магевіч. Він прагнув переконатися, що насправді відбувається в Україні і на Дону. Статті з цієї поїздки Магевіч не міг довірити радянському телеграфу, тому йому вдалося передати їх з дипломатичною поштою. Його матеріали з'явилися в газеті «Manchester Guardian» та із зрозумілих причин анонімно, де він писав, що людям нічого їсти і у них забирають останнє. За ним на Кубань виїхали і американські кореспонденти. Сталін про це дізнався і заборонив їх перебування на території країни без спеціальних перепусток, назвавши їх шпигунами. Коли відомі люди, такі, як Бернард Шоу, Едуард Ерріо, хотіли відвідати СРСР і подивитися на голодуючу країну, то чекісти розробляли для них спеціальні «маршрути обману», прямуючи якими неможливо було б побачити голодуючих людей та повсякденного життя українців. Проїхавшись цими маршрутами, вони щиро визнавали, що голоду ніякого не було. На заході більше довіряли свідченням знаних людей, ніж маловідомим журналістам.

Але не все так гладко проходило, оскільки в Радянський Союз прибула довірена особа Прем'єра Великобританії Ллойда Джорджа – Гарет Джонс, який мав особисто запевнити Прем'єра, що в СРСР все добре. Прямуючи «маршрутом обману», він зумів позбавитися супроводу агентів і неподалік Харкова зійшов з поїзда. Він зробив дводенну подорож по селах Харківської округи, ночував у хатах простих селян і потім покинув країну, в якій залишатися надалі йому було небезпечно. Найцін-

нішим, що Джонс зумів вивезти з країни, був його щоденник, де були занотовані страшні факти голоду.

Про голод в Україні ніхто не дізнатися, але історія ніколи нічого не залишає просто так. 30 березня 1933 року в газеті «Manchester Guardian», а потім і в інших західних газетах, з'являються статті Гарета Джонса. Ці статті відрізнялися від багатьох інших нотаток про голод в СРСР. Гарет Джонс, радник прем'єр-міністра Великобританії був першим, хто не побоявся підписати їх власним іменем. Це були не анонімки, а вагомі свідчення не просто про труднощі в радянській економіці, а про антигуманну суть того, що відбувається. Ситуація загрожувала обернутися великим міжнародним скандалом. Щоб зберегти своє обличчя, у радянської влади був лише один вихід – переконати якогось знаного західного журналіста спростувати статтю Джонса. Тут згадали про Дюранті, який уже 31 березня опублікував статтю-відповідь під назвою «Росіяни хочуть їсти, проте, не голодують». Дюранті не тільки піддав сумніву факти, викладені Джонсом, але й перейшов на особистості. Тепер уже Джонс змушений був відповідати на звинувачення в зв'язках з англійськими антирадянськими колами. Дюранті підмінив поняття: центром уваги став не масовий голод в СРСР, а публічне з'ясування відносин. Дюранті вів нечесну гру, але своє завдання йому вдалося виконати. Ще одна спроба притягнути увагу світової громадськості до українських селян була приречена на провал [1].

Якби не Дюранті, то Рузвельт зі Сталіним ніколи б не встановили дипломатичних відносин. За зближення двох країн Дюранті висловили подяку і навіть удостоїли Пулітцерівською премією, якою нагороджують журналістів за значні політичні розслідування та викриття.

Крім журналістів, велику роль у висвітленні питань Голодомору зіграли такі дослідники, як Рафаель Лемкін, Джеймс Мейс та Роберт Конквест.

Рафаель Лемкін у 1948 році ввів термін «геноцид». Голодомор трактував за чотирма позиціями: винищення української інтелігенції; винищення українського селянства; винищення української національної церкви; заміщення українського етносу іншими етносами [3].

На початку 80-х років минулого століття тисячі американців українського походження об'єдналися в поширенні правди про Голодомор, який в Кремлі тоді вже вважали надійно викресленим з історії. Результатом тієї потужної інформаційної кампанії української громадськості стала діяльність комісії Сполучених Штатів із дослідження голоду 1932–33 років. Виконавчим директором комісії став Джеймс Мейс. Свою місію він описав майже біблійними словами: «Ваші мертві вибрали мене». Він повідав правду про українську трагедію всьому світові і значною мірою Україні.

Серед головних джерел правди про Голодомор слід згадати і «Жнива Скорботи» – працю Роберта Конквеста. Ця книга силою фактів поклала край фальсифікаціям радянсько-російського режиму про Голодомор. Дослідження всебічно розкриває правду про геноцид проти українського народу, насамперед, його штучність та спланованість радянським тоталітарним режимом.

Не залишалася осторонь і українська діаспора. Ще в ті далекі 30-ті роки американська діаспора українців намагалася пробити інформаційну стіну, закликаючи світову спільноту врятувати Україну від голоду і знищення.

У 1933 році було створено комітет порятунку голодуючої України. У листопаді 1933 року члени Союзу українців Америки почали надсилати листи до президента Рузвельта, Товариства міжнародного Червоного Хреста, до всіх сенаторів і федерального уряду Америки.

У наш час Голодомор вивчають американські учні у школах штату Іллінойз. Крім цього, щороку українська діаспора світу разом з Україною запалює свічку пам'яті

за жертвами Голодомору та влаштовує в честь цього масові жалобні ходи.

Також по всьому світу будується величезна кількість пам'ятників. Ще у 1993 році в США, біля української церкви Святого Андрія, неподалік Чикаго, силами фундації української громади зведено монумент в пам'ять жертв Голодомору. Нещодавно у Вашингтоні відкрито Меморіал жертвам українського Голодомору-геноциду 1932–1933 років, присвячений мільйонам українців, замордованих голодом у 20-му столітті. Споруджений за кошти Дмитра Фірташа (2,5 млн доларів США), уряду України, української діаспори у США та приватних фондів. Відкрили його 7 листопада 2015 року у центрі Вашингтона.

У м. Аделаїда в Австралії у 1972 році встановлено меморіал «Жертвам насильно створеного голоду в Україні» біля Української православної церкви Святого Михайла, однак у зв'язку із закриттям у 1993 році церкви цей монумент було перенесено. Такі ж монументи було відкрито у австралійських містах Мельбурн та у Канберрі [4, с.7]. У канадському місті Віндзор у парку Джексона встановлено пам'ятник з написом: «In memory of over seven million victims of the famine genocide 1932–1933 in Soviet Ukraine, a Stalinist crime against humanity». Монумент цікавої округлої форми розколотого диска із зображенням на ньому людських рук зведено у місті Едмонтон на заході Канади. На ньому виведено напис «In memory of the millions who perished in the genocidal Famine inflicted upon Ukraine by the Soviet regime in Moscow 1932–33. Let us all stand guard against tyranny, violence and inhumanity». Також відомими є меморіали в таких містах Канади, як Калгарі та Вінніпег [4, с. 75].

Пам'ятники Жертвам голодомору встановлюють не тільки за океаном, вони зводяться за кошти українських меншин і в наших країнах-сусідах, таких як Польща та Угорщина. У Польщі один пам'ятник розташований у

Варшаві на православному кладовищі. Цей монумент спорудив відомий польський скульптор Геннадій Олексійович Єршов у 2009 році. Ще один Меморіал пам'яті жертв Голодомору знаходиться у місті Краків. В Угорщині у місті Чомор у 2010 році, у меморіальному комплексі Глорія Віктіс Меморіал, відкрито Меморіальну плиту Голодомору, що встановлена українською меншиною Угорщини, а в Будапешті у 2009 році на площі Шандора Петефі зведено монумент з білого мармуру у формі свічі, яка оповита сталевим терновим вінком [4, с. 77]. Окрім цих, названих мною монументів, подібні є ще й в таких країнах, як Франція, Словаччина, Німеччина, Парагвай, Аргентина, Бразилія, Бельгія, Австрія та Велика Британія.

У самій Україні велика кількість пам'ятників Голодомору встановлена у 17 областях, як у великих містах, так і в маленьких містечках та селах. Однак нещодавно Народною Радою так званої Донецької Народної Республіки було прийнято постанову про знесення такого пам'ятника у місті Сніжне Донецької області. Причина знесення цього пам'ятника за словами сепаратистів – встановлення історичної справедливості. Як бачимо, в області, якій Голодомор завдав найбільше лиха, на жаль, не пам'ятають про цю трагедію.

Що ж відбувається з визнанням Голодомору на сучасному етапі? Голодомор уже визнали такі країни, як Австралія, Андорра, Аргентина, Бразилія, Ватикан, Грузія, Еквадор, Естонія, Іспанія, Канада, Колумбія, а також Латвія, Литва, Мексика, Парагвай, Перу, Польща, Словаччина, США, Угорщина, Чехія та Чилі.

Також визнати голодомор 1932–1933 років в Україні геноцидом пропонують на сайті парламенту Великої Британії. Офіційно зареєстрували петицію, вказали, що масовий голод організувала радянська влада і що загинули близько семи з половиною мільйонів людей. 25 країн світу вже визнали голодомор актом геноциду. Бри-

танський парламент розгляне петицію, якщо документ набере 10 тисяч підписів до березня наступного року. Якщо ж петицію підтримають 100 тисяч громадян – парламент проведе дебати. Петиція здобула підтримку вже 732-х британців [6]. Крім британців, Голодомор мають намір визнати ще й хорвати.

А чи визнають Голодомор самі українці? Визнають, проте далеко не всі... Спираючись на недавнє опитування луганчан про Голодомор, тільки меншість визнає, що голод був, але всі стверджують одноставно, що він не був спрямований проти українського народу. У Луганську навіть збереглися вулиці Постишева, Косіора та інших організаторів цієї трагедії. А жителі Луганська на запитання, хто це такі, відповідають, що це великі революціонери [2]. Проте така ситуація не лише на сході, але й у центрі України, на півдні та півночі. Це свідчить про те, що українці не вміють відстояти себе і втрачають свою національну гордість, на відміну, скажімо, від євреїв.

Свій Голокост євреї зробили майже вселенським геноцидом, який для всього, так званого цивілізованого людства, став найбільшим жахом Другої світової війни, навіть поодинокий натяк на сумнів щодо геноциду викликає гучний міжнародний резонанс. Є випадки у європейських країнах, коли за публічне невизнання голокосту було засуджено до різних термінів ув'язнення не одного вченого та публіциста. Про український Голодомор світ дізнався досить недавно, та й то не в якості геноциду, а в якості такого собі нещасного випадку в історії, за який, нібито, ніхто не має нести відповідальності. Хоча слово «голодомор», сприйняте світовою спільнотою, є само по собі красномовним і на відміну від природного голоду означає – морити голодом, тобто в такий спосіб нищити людей. Тільки в листопаді 2006 року Верховна Рада з великими потугами визнала такий голодомор актом геноциду українського народу. Сталося це після того, як статус геноциду український голодомор отри-

мав у 10 парламентах інших країн світу. Унаслідок існування таких різних підходів до своєї історії, Ізраїль, наприклад, багато років поспіль отримував майже третину свого державного бюджету у вигляді компенсації з боку Німеччини, яка сьогодні немає нічого спільного з гітлерівським режимом за той самий Голокост. Україна ж до цього часу не тільки не довела світові, що наш Голодомор є актом геноциду, а й досі ще не окреслила коло його винуватців.

Що ж нам дасть визнання Голодомору?

По-перше, нам треба довести Голодомор у визнанні до рівня Голокосту; по-друге покарати, хоча б на моральному рівні тих, хто зробив цей злочин проти нашого народу. Засудити тих, хто й дотепер сповідує цю злочинну комуністичну ідеологію;

по-третє: відновити нашу розмиту історичну пам'ять, що перешкоджає нам чітко сформулювати свої національні пріоритети у своїй зовнішній і внутрішній політиці і визначитися зі своїми друзями та недругами в самій Україні та за її межами. Сьогодні наша держава з усім цим не поспішає, і не в останню чергу завдяки тому, що не має правдивої історії, яку від української нації приховували і приховують її недоброзичливці.

Висновки. Підбиваючи підсумки, хочу сказати, що історія визнання Голодомору всім світом дуже важка, і українська діаспора, а також багато вчених України та всього світу приклали вагомі зусилля для дослідження цієї теми. Попри спроби радянського керівництва закопати глибше правду від усього світу, вона таки залишилася на поверхні і голосить, щоб всі українці та весь світ пам'ятали цю трагедію і не допустили цього знову ні в одній країні світу, не тільки в Україні. Слова пам'яті на даний час відображені у пам'ятниках Жертвам Голодомору по Україні та у всьому світі, зокрема в таких країнах, як США, Канада, Австралія, Польща та Угорщина. Ми ж, українці, маємо засвоїти для себе цей урок історії,

і щоб в майбутньому могли визначити, хто нам друг, хто нам ворог, кому можна довіряти, а кого варто остерігатися.

Список використаних джерел

1. Голодомор в Україні 1932–33 гг. Документальний фільм, воспоминания очевидцев, причины голодомора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ASpIbfGBu4M>
2. Голодомор 1932–33 рр. Заморили голодом українців: документальний фільм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=bMLZMVpdL5g>
3. «Доміно» 26.11.11. Ток-шоу. 26 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Ls0VxOCul2o>
4. Катаргіна Т. Скрижалі скорботи. Закордонні пам'ятки жертвам Голодомору 1932-1933 рр. в Україні / Т. Катаргіна // Краєзнавство. – 2013. – №4. – С. 65 – 79.
5. Оккупация – Голодомор. Документальний фільм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=PTzF3IQPRIE>
6. Петиція про визнання голодомору 1933 р. геноцидом – на сайті Парламенту Британії. Сюжет у випуску новин. ТК UBR. 10 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=U32e5zis7nA>

Вікторія МОЛНАР,
студентка 4 курсу факультету міжнародних
економічних відносин ДВНЗ «УжНУ»

СУЧАСНИЙ СТАН ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття торкається основних проблем сучасних російсько-українських відносин, в ній підкреслено провідну причину виникнення кризи російсько-українських відносин – зіткнення національних інтересів. Сформульовано необхідні умови для нормалізації двосторонніх відносин.

Ключові слова: українсько-російські двосторонні відносини, російський вплив на Україну, загроза українському суверенітету, передумови нормалізації українсько-російських взаємовідносин.

В статье рассмотрены основные проблемы современных российско-украинских отношений, подчеркнута основную причину возникновения кризиса российско-украинских отношений – столкновение национальных интересов. Сформулированы необходимые условия для нормализации двусторонних отношений.

Ключевые слова: украинско-российские двусторонние отношения, российское влияние на Украину, угроза украинскому суверенитету, условия нормализации украинско-российских взаимоотношений.

The article deals with main problems of the modern Russian-Ukrainian relations. The main reason of the Russian-Ukrainian crisis is the conflict of the countries' national interests. Based on the results produced, the proposals are suggested for improving bilateral relations between the countries.

Keywords: Ukrainian-Russian bilateral relations, Russian influence for Ukraine, threats for Ukrainian sovereignty, conditions for normalization of Ukrainian-Russian relations.

Постановка проблеми. Двосторонні відносини між Україною і Росією значно погіршилися протягом останніх років. Сучасні тенденції українсько-російських двосторонніх відносин (українська політична криза, анексія Криму, російська агресія на українському Сході) примножують напругу в економічному та політичному співробітництві. Досить складною і непередбачуваною видається подальша співпраця України з Російською Федерацією.

Особливої актуальності ця проблематика набуває через необхідність розробки нового концептуального базису міжнародного співробітництва України з РФ на принципах відкритості, незалежності від політичних впливів, прозорості, взаємної вигоди, еквівалентності і прагматичності, а також узгодження зовнішньоекономічної політики України з її остаточним євроінтеграційним вибором.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: у процесі написання статті було проаналізовано значну кількість українських та іноземних публікацій, зокрема наукову економічну літературу, періодичні статистичні видання. Слід відзначити, що експерти не мають чітко прогнозованого сценарію розвитку відносин між двома державами і шляхів їх поліпшення.

Мета дослідження: аналіз сучасного стану двосторонніх відносин між Росією та Україною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб зробити якісний і обґрунтований прогноз розвитку відносин між Росією та Україною, слід виходити з аналізу минулих подій, а саме з того моменту, коли відносини почали значно погіршуватися. Виходячи із зовнішньополітичного курсу Росії, цілком очевидним є російський вплив на державотворення та формування державності пострадянських країн, в тому числі і України. Цей вплив особливо проявляється у деяких аспектах в Україні, а саме: проросійські настрої щодо культурної і політичної само-

визначеності країни, вплив Російської Федерації на проблему кримського сепаратизму, ДНР та ЛНР, проблема демаркації та делімітації державних кордонів, врегулювання проблем між державами в енергетичному комплексі, зниження енергозалежності України від російського газу як важеля політичного впливу з боку Росії та інші не менш важливі аспекти міждержавних відносин.

Слід відзначити, що російський вплив не обмежується внутрішніми справами та внутрішньою політикою, а виходить за межі внутрішніх кордонів і зачіпає в тому числі зовнішню політику України, зокрема, її відносини з ЄС, НАТО та з іншими міжнародними організаціями, а також перебіг демократичних перетворень як процес засвоєння європейських норм і стандартів. Однак ключовою проблемою відносин між двома країнами залишилося невизнання Росією України як самостійного відокремленого і незалежного актора у світовому співтоваристві. Саме це спричинило неможливість співпраці між двома країнами і стало поштовхом для пошуку нових партнерів на Заході.

Сучасний стан російсько-українських відносин характеризується значною напруженістю та погіршенням співпраці внаслідок зіткнення національних інтересів країн. У результаті дослідження українсько-російських відносин можна зробити такі висновки:

1. Українсько-російські відносини є одним з визначальних факторів впливу на подальшу історію України.
2. Головними напрямками українсько-російських відносин є стосунки в економічній та політичній сферах.
3. Кожна з цих сфер характеризується власними проблемами і труднощами.
4. На сучасному етапі українсько-російських відносин стоїть питання вирішення цих проблем.
5. Кожна зі сторін тою чи іншою мірою зацікавлена у їх вирішенні, причому кожна сторона пропонує свої шляхи їх вирішення.

6. Вирішення існуючих проблем має стати основою для подальшого розвитку українсько-російських відносин.

7. Налагодження відносин між державами вигідне для обох сторін як з економічної, так і з політичної точок зору.

Більшість експертів оцінила сучасний стан українсько-російських відносин як підпорядкування інтересів України Росії. На сьогодні відсутня послідовна стратегія у міждержавних відносинах, відбувається співпраця лише в окремих галузях, що не завжди є взаємовигідним.

Українсько-російські відносини перебувають у критичному непередбачуваному стані. Триває політико-дипломатична конфронтація; порушені базові угоди та домовленості; фактично зруйнована система інституційних міждержавних відносин; загострюється економічне, енергетичне протистояння, триває інформаційна агресія з боку РФ. У цілому нинішні реалії не дають підстав говорити про зміни на краще в російській політиці на українському напрямі в найближчій перспективі.

Відтак нинішня ситуація у відносинах Києва і Москви потребує формування принципово інших концептуальних, стратегічних підходів до співіснування з путінською Росією, перегляду системи міждержавних контактів, запровадження конкретних заходів на російському напрямі.

Двосторонні відносини України і Росії, що були доволі розгалуженими, повинні відповідати таким вимогам:

- припинення воєнних дій проти України;
- повернення захопленої території;
- відшкодування матеріальних і моральних збитків;
- визнання суверенних засад, невторчання у внутрішні справи;
- повага до вибору партнера (стосовно третіх країн);
- визнання зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної орієнтації;
- паритетність у прийнятті рішень тощо.

Таким чином, у нових умовах формування українсько-російських відносин, в умовах війни Росії проти України, анексії Криму, ведення Росією військових дій на Сході України тощо виникає логічне запитання: чи можлива співпраця із Росією у майбутньому?

У разі продовження з боку РФ ескалації воєнних дій наша держава змушена шукати різноманітні засоби протистояння і впроваджувати відповідні механізми покарання агресора.

Висновки. Беручи до уваги низку проблем сучасного етапу двосторонніх стосунків між Україною і Росією, можливості кооперації українських і російських сторін обмежуються.

Сьогодні Україна і Росія перебувають де факто у стані війни, розв'язаної частково російською анексією Криму та російським втручанням у внутрішні справи України, конфліктом на Сході. Погіршився стан політико-дипломатичних відносин, зростає протистояння у торговельно-економічному та енергетичному секторах, ведеться широкомасштабна антиукраїнська інформаційна війна з боку Росії.

У результаті цих подій Україні завдано колосальних територіальних, людських та економічних втрат. Критичним наслідком російсько-української конфронтації є наростаюча напруга і відчуження між російським та українським народами, що тривалий час визначатиме характер і зміст відносин між державами.

Список використаних джерел

1. Будкін В.С. Політичні фактори сучасного ускладнення відносин України з новими незалежними державами / В.С. Будкін // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2014. – №2. – С. 8–13.
2. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / за ред. академіка НАН

- України В.М. Гейця, чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
3. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій // Наук. журн. – К.: НАУ, 2014. № 5-6, 2014.
  4. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scrf.gov.ru /documents/99.htm>
  5. Шинкарук К. Україна – Росія: сценарії розвитку відносин: наук. журн. – К.: НАУ, 2014 – С. 4–6.

Микита НАЙГЕБАВЕР,
студент 3 курсу спеціальності «Політологія»
ДВНЗ «УжНУ»

ГЕНОЦИД СЕРБІВ (1941 – 1945 рр.)

У статті уточнено поняття геноциду та ознаки його здійснення. Проаналізовано етапи проведення геноциду проти сербів під час Другої світової війни, основні сили, які були задіяні у цих подіях та нормативні акти, які законодавчо захищали здійснення геноциду. Підкреслено визнання факту геноциду сербського народу окремими державами.

Ключові слова: геноцид, Сербія, Хорватія, Німеччина, усташі, Народно-визвольна армія Югославії.

В статье уточняется понятие геноцида и признаков его осуществления. Проанализировано этапы проведения геноцида против сербов во время Второй мировой войны, основные силы, которые были привлечены к этим событиям, и нормативные акты, которые законодательно защищали осуществление геноцида. Подчеркнуто признание геноцида сербского народа отдельными государствами.

Ключевые слова: геноцид, Сербия, Хорватия, Германия, усташы, Народно-освободительная армия Югославии.

The concept of genocide and signs of his realization are considered in the article. Also the stages of realization of the genocide against Serbians during the World War II, the main forces, that were involved to these events and normative acts that protected realization of the genocide legislatively were analyzed.

Keywords: genocide, Serbia, Croatia, Germany, ustashi, People's Army of Yugoslavia

Актуальність статті. Геноцид будь-якого народу завжди являє собою спірну тему, де окремі дослідники намагаються заперечити та приховати його факт, а інші

навпаки – доводять. Не винятком є геноцид сербського народу, що відбувся під час Другої світової війни.

Метою статті є встановлення причин, юридичних основ, характеру та наслідків геноциду сербів.

Для того, щоби почати досліджувати будь-яку форму масових вбивств, що іменується в науці геноцидом, потрібно дати визначення цього терміну.

Отже, геноцид (од грец. γένος – род, плем'я та лат. caedo – вбиваю) – цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими або релігійними мотивами. До таких дій належать:

- a) вбивство членів цієї групи;
- b) нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи;
- c) навмисне створення членам групи життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення групи;
- d) дії, розраховані на унеможливлення народження дітей в середовищі групи;
- e) насильницька передача дітей цієї групи іншій групі.

Геноцид є крайньою формою дискримінації. З 1948 р. геноцид вважається міжнародним злочином, але у обмеженому розумінні (Конвенція ООН, Стаття II).

Тому геноцид сербів – це масове знищення представників сербського народу на території окупованої Югославії в 1941–1945 роках. Основним організатором геноциду сербів можна вважати нацистський режим усташів, який був встановлений хорватськими колабораціоністами у маріонетковій Незалежній державі Хорватія, що вважається сателітом нацистської Німеччини.

До сил, що організували напад на сербський народ, відносяться:

- «незалежна держава Хорватія» або усташі;
- нацистська Німеччина;

- гортистська Угорщина;
- фашистська Італія (опосередковано).

«Незалежна держава Хорватія» діяла безпосередньо на території, що формально належала до Загребської юрисдикції – тобто на території Хорватії, Славонії, Далмації, Боснії та Герцеговини. Основними агентами тут є хорватський уряд, хорватська армія, хорватська поліція, добровольчі загони усташів (аналог німецьких СС) та католицька церква (священники з кліром і єпископатом та монахи-францисканці).

Агентами нацистської Німеччини були безпосередньо частини вермахту, що становили окупаційні війська на території Югославії та частини СС.

Агентами Угорщини – Королівська жандармерія та Гонвед (угорська армія)

Агентами фашистської Італії – італійські окупаційні війська.

Німці діяли на території Сербії, Македонії та Чорногорії (частково), але їх основною метою було придушення югославського опору.

Ті ж самі цілі ставилися угорцями та італійцями, але угорці діяли на території «повернутої» Воєводини, а італійці – на території Чорногорії, Далмації та Істрії.

До сил, що представляли югославський опір, належать:

1. Четники або Югославські війська на батьківщині (переважно залишки югославської армії, що визнавали владу югославського короля Петра II в еміграції (монархисти) і чиею основною метою було відновлення Королівства Югославії, що існувало до війни. Склалися вони переважно з сербів та інших народностей. Згодом основна маса четників влилася до комуністичного підпілля, а певна частина разом з генералом Міхайловичем перейшла на бік усташів.

2. Народно-визвольна армія Югославії (далі – НВАЮ) – червоні партизани, що перебували під керів-

ництвом Комуністичної партії Югославії та Комінтерну. Командувачем був Йосип Броз Тіто. НВАЮ стала основною силою, що чинила опір загарбникам та спиралася на широку народну підтримку. Загальна кількість югославських партизанів становила за різними оцінками від 800 тисяч до півтора мільйона вояків. Сили югославських партизан поділялися на 4 армії. НВАЮ діяла на території Сербії, Чорногорії, Македонії, Східної Боснії, здійснювала рейди на територію Хорватії, Істрії, Албанії, Далмації, Воєводини та Словенії.

3. Російські (радянські) та англійські диверсійні команди. У лавах югославських партизан воювало 6 тисяч громадян СРСР, союзники (Антигітлерівська коаліція) забезпечували партизан амуніцією.

Умовно геноцид сербів можна поділити на такі етапи, використовуючи умовні позначення Марка Ауреліо Рівелі [2]:

І. Від утворення Югославії до капітуляції її збройних сил 17 квітня 1941 року. Рівелі називає цей період «Рушниця та свіча». Цей період дозволяє встановити певні причини тих подій, що мали місце з 1941 по 1945 рік, а саме:

• Боротьба Белграда з хорватськими автономістами, представленими Хорватською селянською партією на чолі з Владко Мачеком. Тобто, Белград розглядав несербські території як військовий призов, у той час, як хорватські автономістські сили вимагали федералізації. На цьому етапі стається вбивство Стефана Радіча, хорватського депутата прямо в залі для голосування, що стало формальною причиною для вибуху націоналізму усіх народностей Югославії та вбивство усташами короля Александра II Карагеоргієвича у Марселі. На цьому ж етапі відбувається поступове уконституювання італійського фактора як основоположного для успішного початку діяльності усташів: рух отримує матеріальну та дипломатичну підтримку з боку Мусоліні [1 – 3] – організуються табори для

вишколів та засилка диверсантів на територію Югославії, публікування закликів на вбивства сербів, лідера усташів Анте Павеліча. Тут відбувається вербування молодих католицьких священників, що здобували релігійну освіту в Італії, а саме – в коледжі Сан-Джироламо у Римі [1; 2]. Це відіграло ключову роль у подальшому винищенні сербів, так як саме католицька церква на чолі з примасом Хорватії доктором Анте Степінацом виступила ідейним провідником вбивств сербів.

• Захоплення Югославії Німеччиною та її сателітами. Після цього держава розподіляється між загарбниками, встановлюються окупаційні зони. Поразка Югославії більшою мірою сталася саме через зраду хорватів, яку згодом примордіалістські вчені оголосять «Споконвічним стремлінням хорватів утворити незалежну, соборну та істинно хорватську державу». Зрада навіть і не заперечувалася хорватськими нацистами, про що свідчить стаття в газеті «Нова Хрватска» за грудень 1942 року, яка тріумфально оголошує про величезну роль саботажу та дезорганізації хорватськими солдатами та офіцерами у югославській армії та католицьких священників, що налаштували народ на вітання німців та усташів [2, с.36]. Проголошення Незалежної держави Хорватія Славко Кватерніком (10.04.1941) та початок вбивств сербів.

II. «Кинджал і хрест» [2, с. 59]

Від створення держави усташів і до її кінця у 1945 році, коли загонами НВАЮ звільнено Загреб. Саме на цьому етапі відбувається усталення хорватського різновиду нацизму разом з нарощуванням масових вбивств. Сюди відноситься й напад угорської жандармерії на жителів міста Нові-Сад у рамках антипартизанського рейду, а також розстріли сербського населення в містах Крагалево та Крагуевац солдатами вермахту.

III. «Крисячим шляхом»

Останній період стосується знищення НДХ та шляху втечі колишніх усташських злочинців до Іспанії та

Південної Америки та післявоєнна терористична діяльність залишків хорватських нацистів на території Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія.

Усташська доктрина про Анте Павеліча як про «захисника католицького християнства» являла собою харизматичне, темне та середньовічне сприйняття християнства. Це була расово-релігійна ідеологія, фанатична та кривава, котра в своєму практичному втіленні спиралася на повну підтримку Гітлера, стриману співучасть Муссоліні та мовчазну згоду Ватикану. Дії держави повинні бути спрямовані на перетворення Хорватії на батьківщину чистого душею й тілом народу, позбавленого расових домішок та очищеного від осіб, чужих його католицькій релігії. Одночасно «програма намірів», висвітлена єпископом Сараєва Іваном Сарічем, стверджувала майже Божі цілі:

«Центр тяжіння моральної сили хорватського народу полягає у впорядкованому релігійному та сімейному житті... Ціль полягає в тому, щоби бажати та досягати того, щоби кожен член національної спільноти усвідомлював те, що Віра та Сім'я є фундаментом впорядкованого, здорового, радісного та щасливого життя. Необхідно боротися з атеїзмом, богохульством, лайкою, пиятикою, безпринципністю, безладом, брехнею та злослів'ям... Необхідно заохочувати готовність до принесення жертв в ім'я загального блага, не очікуючи винагороди, та боротися з слабкістю та легковажністю, захищаючи насамперед святість Шлюбу та Сім'ї... високо шануючи честь жінки та матері... охороняючи та захищаючи честь дівчини» [6]. Головною перепорою для створення «Божої» Хорватії були «споконвічні» вороги хорватського народу: серби, цигани, євреї та православна церква.

Юридичною основою для геноциду сербів стали такі правові акти НДХ:

1. Постанова Уряду НДХ «Про захист Нації та Держави» від 17 квітня 1941 року:

Стаття 1. Будь-хто, хто посягає або посягнув яким-небудь чином на честь Хорватської незалежної держави або яким-небудь чином загрожує існуванню державної влади, навіть якщо ця дія є лише спробою, чинить державну зраду.

Стаття 2. Винний у злочині, що передбачений попередньою статтею, засуджується на смерть.

2. Постанова Міністерства внутрішніх справ від 18 квітня 1941 року про призначення державних комісарів на приватні підприємства, що належали сербам та євреям. «Усі контракти купівлі-продажу, укладені євреями та євреями або євреями та не євреями оголошуються недійсними».

3. Постанова МВС від 25 квітня 1941 року про заборону використання кирилиці в приватному житті.

4. Постанова №1 від 30 квітня 1941 року «Про захист арійської раси та честі хорватського народу». Усі серби примушуються носити перев'язку синього кольору з літерою «П», а євреї – зірку Давида за спиною.

5. Постанова №2 від 30 квітня 1941 року «Про хорватську національність». Право на громадянство належить лише арійцям. Сербі, цигани та євреї не є громадянами, вони належать Хорватській державі. Сербам, циганам та євреям забороняється ходити по тротуару, відвідувати театри, голосувати, заходити в магазини та користуватися суспільним транспортом.

Вищевказані постанови стали зеленим світлом для балканського голокосту. Після їх прийняття починається агресія проти сербського народу, що виявилася в таких формах:

Відправка у табори.

Постійно діючими таборами були лише 2 – Ясеновац та Стара Градішка. Інші діяли тимчасово, винятково для швидкого вбивства інтернованих. В таборах ніхто не розстрілював, бо, згідно з усташським уставом, розстріл – це найблагодійніша смерть для «худоби». Людей різали

ли. Як правило, відрізали носи, вуха, язики, перерізали горло, вагітним жінкам вскривали ножами животи та витягували звідти немовлят, дітей скидували у прірви або били на смерть чоботами. Більшу частину охорони табору складали монахи-францисканці. Так, 28 червня 1942 року монах Петар Брзіца за одну ніч зарізав 1350 інтернованих сербів. Всього у «логорі» Ясеновац було вбито від 700 до 800 тисяч сербів.

Масові вбивства.

Починаючи з квітня і до червня 1941 року масові вбивства сербів продовжувалися кожного дня. В місті Коріца усташі вбили 176 православних сербів. В окрузі Любішки загін усташів під проводом Юро Борота зарізав 4500 сербів. В Каплійні за наказом Франческо Вега та міністра внутрішніх справ Артуковіча було вбито 5000 православних сербів. В місті Оточак 2 травня сербам наказали рити ями, а після їх усіх зарубали сокирами. 28 червня за наказом Євгена Кватерніка-Дідо був підірваний православний собор у місті Біхач і зарізано 2000 сербів. У місті Кореніца 22 серпня було вбито 600 сербів, причому у всіх були відрізані носи та вуха, а також виколоти очі, про що згодом напише італійській журналіст Курціо Малапарте [2, с. 66]. 14 травня 1941 року в місті Глін у православній церкві усташі під проводом францисканського монаха Джузеппе Ерменджіло зарізували 2000 сербів, причому примушуючи жертв співати з надрізаним горлом, звідки біла фонтанами кров.

Перехрещення.

Одночасно з винищенням православного духовенства хорватська влада почала перехрещення православних сербів. Цинізм досяг свого апогею, коли перед перехрещенням у католицизм сербів примушували підписувати бланки, на яких зазначалося, що зміна віросповідання відбувається за власним бажанням. Сербам було заборонено переходити до греко-католицької релігії, так як уряд заборонив тим сербам, яким пощас-

тило залишитися живими, хоча б якусь згадку про рідні образи.

Разом з тим католицька церква отримувала право реквізувати майно православних громад.

Міле Будак у своїй промові 22 червня 1941 року заявив:

«Третину сербів знищити, третину вигнати, третину – перехрестити» [6].

Треба відзначити, що партизани відповідали винищенням усташських підрозділів. Потрібно відзначити, що НВАЮ не програла жодного бою усташам. Хорватські нацисти намагалися вступати в бій з партизанами лише спільно з вермахтом.

Висновки. Отже, дії усташського уряду НДХ, згідно з усіма положеннями міжнародного права, визначаються як геноцид. У результаті агресії проти сербського народу було вбито 800 тисяч сербів, 240 тисяч перехрещені на католиків, а ще 400 тисяч були вигнані з території Хорватії. Геноцид має етнорелігійний характер.

Ці події мали місце винятково через злочинну позицію хорватської римо-католицької церкви. Природно, що не всі католицькі священики та монахи-францисканці взяли участь у вбивствах сербів, але ніхто з них не розпочав боротися проти геноциду, ніхто з них не розділив мученицької смерті сербів, ніхто не посмів протистояти усташським мучителям. Навіть з єпископства ніхто не підняв голос проти етнорелігійних вбивств, більше того, деякі на кшталт Джузеппе Гаріча, Івана Саріча та Янко Сімрака, взяли безпосередню участь у цих кривавих справах.

Персональну відповідальність несе примас Хорватії Алоїзіє Степінац, який був членом усташського сабору та верховним начальником капеланів усіх загонів убивць. Не існує жодного задокументованого протесту примаса проти нацизму. Монсьєнор Степінац жодного разу не

використав свого становища для припинення божевілья, жодного разу не закликавши хорватських католиків до виконання п'ятої заповіді: не убий.

Також беззаперечним є факт співпраці та колабораціонізму Ватикану з НДХ. Ватикан відправив у державу, що виникла внаслідок окупації іншими державами свого легата, порушивши свою ж норму про невизнання країн, що утворилися під час війни. Також відомі факти зустрічей Папи Пія XII з усташськими лідерами. Як відомо, нацистські режими під час Другої світової війни дуже часто змінювали свою нацистську риторику на антикомуністичну. Не винятком стала і Хорватія, відразу отримавши міжнародне заступництво Ватикану. Окремі держави використовують подібний політичний маневр і сьогодні.

Повне визнання геноциду відбулося лише в Сербії та Чорногорії. Частково його визнали Росія, США, Великобританія, Франція, Італія та Угорщина. Хорватія опосередковано визнала факт геноциду, провівши на початку 2000-их років деусташизацію. На сьогоднішній момент жоден хорватський націоналіст не може заперечити факту масових вбивств сербів, а на державному рівні період «Незалежної держави» або не висвітлюється, або замовчується.

Список використаних джерел

1. Итальянские дипломатические документы. VII серия, том V. С. 280–317.
2. Ривели М.А. Архиепископ геноцида. Монсеньор Степинац, Ватикан и усташская диктатура в Хорватии 1941-1945 / Марк Аурелио Ривели. – Москва : 2011. – 224 с.
3. Clissold S. История Югославии / S.Clissold. – Турин : 1969. – 193 с.
4. Donlagic A. La Yugoslavie dans la seconde guerre mondiale / A. Donlagic. – Belgrade. – 31 p.

5. Horthy N.V. Ein Leben fur Ungarn (Horthy Miklós. Az életem a Magyarorszáért) / Nikolai von Horthy. – Bonn : 1953. – 226 p.
6. Krizman B. Jugoslavija u vanjskoj politici jugoslavenske drzave 1918-1941 / B. Krizman. – Rijeka :1973.
7. Mack Smith D. Муссолини / D. Mack Smith. - Милан : 1981. – 198 с.
8. Paris E. Genocide in Croatie satellite 1941-1945 / E. Paris. - Paris : 1960. – 107 p.
9. Rhodes A. Ватикан и диктатуры / A. Rhodes. – Милан : 1975. – 335 с.
10. Scotti G. Усташи, между дикторским пучком и свастикой / G. Scotti. – Удине : 1976. – 121 с.

Вікторія ПАВЛИШИНА,
студентка 4 курсу факультету
міжнародної політики, менеджменту
та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ – ЦЕ КОНФЛІКТ ДЛЯ ВСІЄЇ ЄВРОПИ

У статті висвітлено відношення європейських країн до ситуації на Сході України. Аналізуються особливості ставлення європейських країн до Російської Федерації. Описується вплив пропагандистського телебачення на населення. Основна увага приділена шляхам вирішення ситуації на Сході України та припинення війни.

Ключові слова: гібридна війна, контратака, буферна зона, провокаційні засоби масової інформації.

В статье освещены отношения европейских стран к ситуации на Востоке Украины. Анализируются особенности отношения европейских стран к Российской Федерации. Описано влияние пропагандистского телевидения на население. Основное внимание уделено путям решения ситуации на Востоке Украины и прекращению войны.

Ключевые слова: гибридная война, контратака, буферная зона, провокационные средства массовой информации.

Attitude of the European countries to the situation in the East of Ukraine caused by Russian Federation is considered. The main focus was given to the ways of how to resolve the conflict in the East of Ukraine and how to stop the war.

Keywords: hybrid war, counterattack, buffer zone, provocative media.

Мета статті: висвітлити окремі аспекти впливу кризи на Сході України на європейську безпеку, пока-

зати негативні наслідки російської інформаційної війни проти України на перебіг сучасних подій.

Революційні події в Україні 2013-2014 рр. зупинили процес деградації суверенної України (пострадянського її проекту, у версії 1991 р.). Своєрідний перелом і прискорення бажаного для Кремля процесу «поглинання» України (несправжня держава) стався у 2008 році, коли Кремль формалізував бачення майбутнього України у складі нового євразійського союзу. В 2013 р. такий сценарій розвитку подій став виглядати досить реальним.

На початку ХХІ століття Російська Федерація не розглядається як третій «полюс сили», і сприймається лише як сильна регіональна держава. Таке сприйняття виходить із показників соціально-економічного розвитку країни, що не відповідають показникам розвиненої держави, високого рівня корупції, демографічного потенціалу [5].

Збройна агресія Російської Федерації проти України стала довгостроковим чинником впливу на українську політичну, економічну, військову та соціальну реальність. Внаслідок дій РФ впродовж 2014 р. було деформовано систему глобальної та регіональної безпеки, а також чинну систему міжнародного права. Майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема в межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів — Російська Федерація.

Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду: за формою вона «гібридна», а за змістом — «асиметрична». Найчіткіше характер нового типу війни продемонстрували спочатку анексія РФ навесні 2014 р. території Автономної Республіки Крим, а потім — підтримка місцевих радикальних елементів та повномасштабне вторгнення російських підрозділів до східних областей України [2].

Європарламент рішуче засуджує агресію та політику експансії Росії, включно з анексією Криму, розгортання неоголошеної гібридної війни проти України з елементами інформаційної війни та кібератак, використанням регулярних та нерегулярних збройних сил, пропагандою, економічним тиском, енергетичним шантажем, дипломатичною та політичною дестабілізацією.

У разі, якщо Кремль продовжуватиме наступ на Україну, Європарламент пропонує перейти до нового рівня санкцій, які торкнуться співпраці з Росією у галузі ядерної енергетики й спроможності російських підприємств та банків проводити міжнародні фінансові трансакції. Мирна «колективна» Європа в логіці спільної відповідальності за вихід з кризи перетворилась на палаюче вогнище протистояння через зіткнення «егоїстичних» стратегій [4].

У нинішніх умовах США та ЄС змушені демонструвати зусилля щодо виходу з кризи, посилювати союзницькі зв'язки. Подекуди це пов'язано з прийняттям непопулярних економічних та політичних рішень. Нині США та ЄС демонструють певне послаблення та рух до занепаду перед обличчям нових геополітичних та внутрішніх викликів, втрату контролю над ситуацією, неспроможність ефективно впливати на неї [1].

На сьогодні на східному кордоні України формується нова лінія поділу, що позначає межу демократичного та неототалітарного світу, Європи та «Русского мира». Крах участі України в інтеграційних проектах на території колишнього СРСР прискорює остаточний розпад СНД, підриває перспективи Євразійського Союзу та ОДКБ (союзники не захотіли розподілити негативні наслідки санкцій проти РФ) а також наступної фрагментації Російської Федерації. Слід очікувати, що Росія змушена буде діяти на близьких орбітах до Китаю, слідувати у фарватері його інтересів та поступово «розчинятись» у них. Одним із шляхів повернення ситуації до стабільного

стану, виходу із хаосу, залишається опора на традиційні «полюси сили» – США з колом європейських союзників, а також Китай [9].

Активний вплив на перебіг української кризи та хід збройного конфлікту на українському сході стали своєрідним превентивним кроком РФ з упередження власної кризи. Поступова ескалація конфлікту, аж до загрози переростання у повномасштабну війну, є за своєю суттю інструментом шантажу Заходу з боку РФ та намаганням позиціонувати себе як наддержава. Проте малоімовірно, що така стратегія матиме очікувані керівництвом РФ наслідки.

Водночас для припинення збройного протистояння необхідно створити відповідні передумови й, насамперед, для припинення ресурсної підтримки терористів сусідньою державою. Майже щоденно ЗМІ повідомляють про факти прориву через державний кордон із Росією колон автомобілів із бойовиками, зброєю та боеприпасами [3].

Якщо такі дії є цілком прогнозованими й логічними з боку сепаратистів та їхніх спонсорів у Росії, то в Україні дивує фактично безперешкодне й безкарне порушення державного кордону. На сьогодні в Україні є кілька медіа-угруповань, які фактично ведуть інформаційну війну проти нашої держави. На жаль, на Донбасі історично склалася ситуація, коли ще з радянських часів люди більше довіряли голосові Москви, ніж Києва. І офіційний Київ із таким становищем мирився, якщо навіть не сприяв. На тлі популярності в населення російських телеканалів наші вітчизняні телевізійники замість виготовлення власного якісного продукту обрали найлегший шлях і просто додатково купували російську телепродукцію: фільми, в яких підносився образ російського солдата, міліціонера, сумнівні розважальні програми тощо. При цьому основні українські ЗМІ належали бізнес-елітам, далеким від національних чи європейських

цінностей. Через присутність в Україні російських ЗМІ та їхніх дочірніх структур преса (наприклад, «Комсомольская правда в Украине», «Аргументы и факты в Украине» тощо) продовжує реалізовувати інформаційну політику, спрямовану на звинувачення Майдану, нового керівництва держави за одночасного культивування «спільних» цінностей тощо [8].

Досить масовим за кількістю ЗМІ й широтою охоплення є холдинг «Вести», який пов'язують з Віктором Медведчуком: безкоштовна щоденна газета «Вести» (зазначмо, що в ній замість визначення «сепаратисти» чи «терористи» читачам пропонується термін «повстанці»), журнал «Вести-Репортер», радіо «Вести». Російська дезінформація у пересічних вітчизняних ЗМІ у деяких випадках поширювалася за допомоги замовних матеріалів, що є значною проблемою українського інформаційного простору. Тому вважається, що для успішного проведення АТО керівництву держави необхідно створити такі умови для місцевого населення в інформаційному просторі держави, які повністю відвернуть його від надання підтримки терористам та сепаратистам. На цьому тлі повинна висловлюватись офіційна позиція держави стосовно докладання максимальних зусиль, спрямованих на розв'язання проблемних ситуацій, але неможливості зробити це в стислі терміни, бо цьому заважають дії терористів.

Позитивно сприймаються цільовими аудиторіями й показові судові процеси над терористами з демонстрацією засудження до максимальних термінів ув'язнення тих, хто безпосередньо винний у загибелі людей.

Рада національної безпеки і оборони України має забезпечити безперервну цілодобову роботу Інформаційно-аналітичного центру при РНБО як основного органу, уповноваженого надавати офіційну інформацію щодо позиції керівництва держави, розвитку ситуації в Україні, перебігу та результатів антитерористичної

операції на території Донецької та Луганської областей, іншу вирішальну для прийняття рішень державою інформацію [7].

Висновки

«Українське питання» та загострення цивілізаційної конфліктності є випробуванням як для країн-світових лідерів, так і для країн, так чи інакше втягнутих у вирішення української кризи, а також міжнародних інститутів. Україна стала уособленням загрози світової війни та викликом світовому порядку. Україна сьогодні ризикує перетворитись на простір нового геополітичного розколу в центрі континенту. Подальша ескалація конфлікту та неспроможність провідних держав забезпечити його політичне врегулювання, поверне ситуацію на континенті до часів «холодної війни». Ризики масштабного збройного конфлікту в регіоні за участі «ядерних держав» істотно зростають.

Демонструючи інституційну слабкість Україна стає потенційною жертвою для зовнішньої агресії. Водночас країна виявила спроможність до збройного супротиву агресору, виявляючи патріотизм, відданість громадянського суспільства ідеям державної незалежності.

Події січня 2015 року, що пов'язані з сильною ескалацією збройного протистояння і фактичним зривом «мінського процесу», вказують на те, що конфлікт переходить у фазу фронтальної війни і може вийти з-під контролю всіх учасників. Вже зараз бойові дії призвели до гуманітарної катастрофи: тисячі жертв серед мирного населення, більше мільйона біженців, зруйновані десятки населених пунктів та інфраструктура регіону, планомірно знищуються економічні та соціальні об'єкти.

Голод, холод, злидні, безробіття, насильство і кримінальне свавілля, страх і відчай мирних громадян – це нова реальність на Донбасі, породжена війною. У цій критич-

ній ситуації необхідно забезпечити три взаємозв'язаних умови подолання конфлікту.

По-перше, забезпечити діалог і переговорний процес на двох рівнях одночасно – національному (за участю конфліктуючих сторін) і міжнародному.

По-друге, організувати міжнародну миротворчу місію, що гарантуватиме дотримання умов досягнутого миру на перехідний період, який буде визначений новим мирним планом.

По-третє, широкий національний діалог про умови та перспективи забезпечення суверенітету, цілісності та єдності країни, розвиток місцевої демократії на базі самоврядування, посилення гарантій громадянських прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Власенко В. ЄС має об'єднатися заради України: Європарламент пропонує перейти до нового рівня санкцій проти Росії, якщо Москва не змінить своєї позиції / В. Власенко // Урядовий кур'єр. – 2015. – 16 січ. – С. 3.
2. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. Горбулін // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4. – С. 5–12.
3. Горбулін В. У пошуках асиметричних відповідей: кіберпростір у гібридній війні / В. Горбулін // Дзеркало тижня. – 2015. – 21–27 лют. – С. 1–3.
4. Долина Н. Як перехопити ініціативу в інформаційній війні: [найближчим часом готуються нові серйозні провокації з боку РФ] / Н. Долина // Урядовий кур'єр. – 2015. – 11 берез. – С. 5.
5. Мацегора К. Слово залишається зброєю: [набезпека. Мінінформ політики планує перемогти агресивну пропаганду і вивести на новий рівень військові медіа] / К. Мацегора // Урядовий кур'єр. – 2015. – 20 березня. – С. 2.

6. Сірук М. Вторгнення: українське суспільство готове сказати «Ні». А до чого готові Європа і США? / М. Сірук // *День*. – 2014. – 29 липня-3 серпня – С. 4-5.
7. Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки [Електронний ресурс].– Режим доступу:http://newukraineinstitute.org/media/news/501/file/crisis_security%20UKR.pdf
8. Центр Разумкова: Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/analytic_5_6_Ukr_Ros_2014_site_s.pdf

Віолета ПОЙДА,
студентка магістратури факультету
міжнародної політики,
менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З КРАЇНАМИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Статтю присвячено дослідженню питання сучасного стану співробітництва Європейського Союзу з країнами, що розвиваються. Ключовим питанням став аналіз основних інструментів двосторонніх відносин цих суб'єктів міжнародного співробітництва. Зокрема, особливу увагу було приділено питанням розвитку відносин Європейського Союзу з країнами Латинської Америки.

Ключові слова: *Європейський Союз, інтеграційні процеси; країни, що розвиваються; Європейський інструмент сусідства; економічне співробітництво; програма Стабекс; програма Сисмін.*

Статья посвящена исследованию вопроса современного состояния сотрудничества Европейского Союза с развивающимися странами. Ключевым вопросом стал анализ основных инструментов двусторонних отношений данных субъектов международного сотрудничества. В частности, особое внимание было уделено вопросам развития отношений Европейского Союза со странами Латинской Америки.

Ключевые слова: *Европейский Союз; интеграционные процессы; развивающиеся страны; Европейский инструмент соседства; экономическое сотрудничество; программа Стабекс; программа Сисмин.*

The article studies the current state of European Union with developing countries. The key issue is the analysis of the main instruments of bilateral relations of subjects of international

relations. In particular, special attention was paid to the development of the European Union's relations with the countries of Latin America.

Keywords: *European Union; integration processes; developing countries; European Neighbourhood Instrument; economic cooperation; Stabeks program; Sysmin program.*

Постановка проблеми. Європейський Союз здійснює значну кількість програм у різних сферах щодо зовнішньої допомоги та підтримки держав, які цього потребують у фінансовій перспективі, запропонованій Європейською Комісією щодо реалізації програм зовнішньої допомоги третім країнам, в тому числі країнам, що розвиваються.

Зокрема, на сьогоднішній день, одним із найбільш важливих економічних партнерів Європейського Союзу є країни Латинської Америки. За останні десять років Європейська Комісія профінансувала понад 450 проектів і програм на суму понад 3 млрд дол. Між двома регіонами партнерство зміцнюється двома способами: через активізацію зв'язків субрегіонів та окремих країн. Заохочення регіональної інтеграції залишається ключовим пріоритетом політики Європейського Союзу у відносинах із Латинською Америкою й країнами Карибського басейну.

Аналіз останніх досліджень. Основою нашого дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань діяльності Європейського Союзу на міжнародній арені, розвитку інтеграційних процесів країн, що розвиваються, та економічного співробітництва держав-членів ЄС з країнами, що розвиваються. Також при написанні статті було використано довідково-інформаційні видання, документи та програми діяльності Європейського Союзу. Дослідженням цього питання займалися такі українські та закордонні науковці: О. Бабінська, Р. Бауман, М. Буроменський, Н. Костіна, Т. Макаренко, В. Муравйов, Л. Руденко, А. Румянцев, Ю. Слюсаренко,

Т. Соболева, М. Тимофеева, Є. Тихомирова, І. Ткаченко, Н. Уолкер, Р. Фолсон, Дж. Шварц, В. Шевчук.

Виклад основного матеріалу. Здійснення інтеграційних процесів є відносно новим явищем у взаємному економічному співробітництві країн, що розвиваються. Виникнення багатосторонніх економічних об'єднань країн, що розвиваються, припадає в основному на кінець 50-х – початок 60-х років. Інтеграційні процеси в країнах, що розвиваються, здійснюються перш за все на регіональній основі: в Латинській Америці, Азії, Африці, на Близькому і Середньому Сході.

Одним із найважливіших питань формування потенціалу сталого розвитку майже для всіх країн світу є подолання диференціації і нерівномірності соціально-економічного розвитку, що може призвести до політичної роз'єднаності, нестабільності та формування економічної дезинтеграції та кризи.

Проблеми економічної інтеграції країн Європи вирішуються шляхом їх вступу до Європейського Союзу, оскільки він є унікальним міжнародним утворенням, що поєднує в собі ознаки міжнародної організації та держави, хоча формально не є ані тим, ані іншим.

ЄС на кожен п'ятирічний термін виділяє країнам АКТ фінансову та технічну допомогу. Була зроблена спроба знайти форму стабілізації деяких товарних ринків, зокрема:

- заснована система з гарантування доходів країн, що розвиваються, від експорту основних сировинних товарів (система «Стабекс»);

- система захисту і заохочення гірничо-видобувної промисловості («Сисмін»), яка являла собою своєрідну систему страхування.

Система або фонд «Стабекс» – це спеціалізований фонд стабілізації експортної виручки при реалізації країнами-учасницями Ломейської конвенції сільськогосподарської сировини. В основі цієї системи лежить визнан-

ня того, що вигоди від зростання експортних доходів є недостатніми для покриття всіх збитків, спричинених їх скороченням, навіть, якщо зростання та спад матимуть однакові масштаби.

Система «Стабекс» створена з метою стабілізації коливання експортних доходів, які спричинюють негативні наслідки на економіку країн, що розвиваються, зокрема:

1. Спричинюють проблеми щодо планування інвестицій (раптові та різкі спади експортних доходів призводять до сповільнення або, навіть, зупинки інвестиційних проектів).

2. Порушують внутрішню рівновагу державної фінансової системи (коли ціни ростуть, уряди схильні збільшувати державні витрати, які важко повернути в період зниження цін).

3. Скорочують реальні доходи, внаслідок чого товаровиробники відмовляються експортувати товари, що, в свою чергу, спричинить загальне зниження державних доходів.

4. Викликають значні порушення платіжного балансу країн.

Отже, основна мета діяльності системи «Стабекс» – сформувані економіку такого формату, в якій сектор експорту повною мірою орієнтований на диверсифікацію виробництва [2].

Система «Сисмін» являє собою фонд підтримки гірничодобувної промисловості країн Ломейської конвенції, продукція якої надходить на ринки Європейського Союзу. Основною метою діяльності фонду «Сисмін» є формування економіки країн, що розвиваються, шляхом збереження здатності видобувних галузей промисловості забезпечувати їх постійне економічне зростання.

Країни ЄС виділяють на допомогу країнам, що розвиваються, близько 0,33–0,4% їх сукупного валового внутрішнього продукту. Це значно вище аналогічного показника для США (0,2–0,1%) та Японії (0,28–0,31%).

ЄС і його члени відіграють самостійну і взаємодоповнюючі ролі у фінансуванні допомоги. Кожна країна надає її на двосторонній основі, а ЄС – на багатосторонній. Допомога безпосередньо від ЄС становить 13% всього обсягу, що надається країнами-членами.

Вона прямує трьома каналами:

- 1) через бюджет Європейського Союзу – близько 45%;
- 2) через Європейський фонд інвестицій – близько 35-40%;
- 3) у вигляді кредитів – близько 15-20%.

Для надання підтримки країнам-партнерам Європейський Союз використовує широкий спектр засобів. На період 2007–2013 років Європейським Союзом було затверджено пакет з кількох нових механізмів для надання зовнішньої допомоги.

Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП) є новим механізмом співпраці для сусідів та партнерів Європейського Союзу. Головною метою ЄІСП є створення території спільних цінностей, стабільності та добробуту, тіснішої співпраці та поглибленої економічної та регіональної інтеграції завдяки охопленню широкого спектру сфер співробітництва.

У рамках Котонуської угоди, що визначає основні принципи співпраці ЄС з країнами Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону, передбачається надання допомоги 78 країнам, що є партнерами Європейського Союзу, а також заокеанським державам ЄС.

Зобов'язання щодо надання такого виду підтримки були покладені на Європейський фонд розвитку (ЄФР), який являє собою фінансово-кредитну організацію при Комісії Європейського Союзу. Був створений у 1959 році з метою надання багатосторонніх пільгових кредитів для асоційованих у ЄС країн, що розвиваються, провадження кредитної політики, спрямованої на стимулювання регіональної інтеграції, спільного фінансування тощо.

Європейський фонд розвитку є головним інструментом співпраці Євросоюзу з країнами Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону, заморськими країнами і територіями (ЗКТ) [3].

Також було створено Інструмент співробітництва з питань розвитку (ІСР), який передбачає три основні складові:

1) надання допомоги Південноафриканській Республіці та 47 країнам, що розвиваються, в Латинській Америці, Азії, Центральній Азії та на Близькому Сході (лише тим країнам, на які не поширюється дія Європейського інструменту сусідства та партнерства чи Європейського фонду розвитку);

2) підтримка реструктуризації цукрового виробництва у 18 країнах Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону;

3) впровадження п'яти тематичних програм, які підтримують заходи в усіх країнах, що розвиваються, в тому числі і в країнах СНД.

Наступним був створений Європейський інструмент з демократії та прав людини (ЄІДПЛ), який сприяє розвитку демократії, верховенства права, дотриманню прав та основних свобод людини. ЄІДПЛ було розроблено для доповнення інших інструментів реалізації політики Європейського Союзу у цій сфері, від політичного діалогу та дипломатичних демаршів до різноманітних інструментів фінансової та технічної співпраці, включаючи як географічні, так і тематичні програми.

На період 2007–2010 років цей механізм передбачав такі п'ять завдань:

1) поліпшення ситуації щодо дотримання прав та основних свобод людини у країнах, що розвиваються, і регіонах, де спостерігається найбільший ризик їхнього порушення;

2) посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні дотримання прав та основних свобод люди-

ни, у підтримці мирного узгодження групових інтересів та у підсиленні участі та представництва громадськості у політичному житті;

3) підтримка заходів щодо захисту прав людини та демократії у сферах, на які поширюється дія Керівних принципів Європейського Союзу, включаючи заходи, що стосуються діалогу з питань прав людини, діяльності правозахисників, смертної кари, тортур та дітей у збройних конфліктах;

4) підтримка та зміцнення міжнародної та регіональної структури, що забезпечує захист прав людини, правосуддя, верховенство права та стимулює розвиток демократії;

5) створення атмосфери довіри до демократичного виборчого процесу, посилення його надійності та прозорості, зокрема через присутність на виборах місій спостерігачів від Європейського Союзу [4].

У 2006 році було створено Інструмент стабільності (ІС), що являє собою фінансовий інструмент реагування на нестабільність та кризи в третіх країнах та швидкого вирішення глобальних викликів. Метою ІС є підтримка стабільності у країнах, що знаходяться в кризових ситуаціях, шляхом пошуку ефективних рішень, які допомогли б зберегти, створити чи відновити умови, необхідні для здійснення політики Європейського Союзу у галузі розвитку та співпраці.

У контексті стабільних умов для реалізації програм співробітництва Європейського Союзу цей механізм допомагає розвивати потенціал як для того, аби боротися з конкретними загрозами світового та регіонального масштабу, так і для того, аби забезпечити готовність до врегулювання докризових та післякризових ситуацій.

Інструмент співпраці в галузі ядерної безпеки передбачає фінансування заходів, спрямованих на досягнення кращого рівня ядерної безпеки, радіаційного

захисту та вжиття ефективних засобів контролю за використанням ядерних матеріалів в інших країнах [5].

У той же час Європейський Союз взяв на себе довготривале зобов'язання допомагати тим країнам, які цього потребують. Від моменту створення Служби Європейського Союзу із гуманітарної допомоги та громадянського захисту (ЕЧНО) ЄС надав фінансову допомогу у розмірі 14 мільярдів євро жертвам конфліктів і нещастя у 140 країнах світу.

Надання гуманітарної допомоги ґрунтується на принципах гуманізму, нейтральності, об'єктивності та самостійності. Це означає, що допомога надається, незалежно від національності, релігії, гендерної приналежності, етнічних чи політичних уподобань.

У Службі Європейського Союзу із гуманітарної допомоги та громадянського захисту працює понад 400 людей у 44 відділеннях та 38 країнах. Ця організація також має сформований штатний персонал, який знаходиться у Брюсселі. Це дозволяє Європейському Союзу швидко реагувати на надзвичайні ситуації.

Працівники відділень мають можливість негайно прибути у зону загострення кризи для проведення необхідної оцінки ситуації на місці. Після цього вони здійснюють моніторинг щодо виконання гуманітарних проєктів, які фінансуються Європейським Союзом [1].

Висновки. Отже, варто зазначити, що в цілому Європейський Союз відіграє надзвичайно важливу роль у співробітництві з країнами, що розвиваються. Реалізація його програм забезпечує можливість країнам Третього світу підтримувати стабільність економічних процесів, просуватися в плані технологічного розвитку. Також Європейський Союз надає допомогу у вирішенні соціальних проблем, зокрема, щодо підтримання відповідного рівня демократичних свобод, захисту прав людини та забезпечує реалізацію гуманітарних проєктів у разі гострої необхідності.

В цілому Європейський Союз відіграє надзвичайно важливу роль в співробітництві з країнами, що розвиваються.

Список використаних джерел

1. Бабінська О.В. Зовнішня допомога як інструмент соціально економічного розвитку країни / О.В. Бабінська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_NG_2014/Economics/2_178572.doc.htm
2. Європейський інструмент з демократії та прав людини. Стратегія програми / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esua.info/programs/133-aidhr-1420.html>
3. Програми допомоги Європейського Союзу та співпраця України з ЄС / Представництво Європейської Комісії в Україні. – К.: ТОВ «МЕКС», 2009 – 36 с.
4. The official site. Delegation of the European Union to Ukraine / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_en.htm
5. The Stabex System and export revenues in ACP countries / European Commission Development DE 93 // Office for Official Publications of the European Communities, 1997. – 35 p.

Катерина ПОПОВИЧ,
студентка магістратури
спеціальності «Країнознавство»
ДВНЗ «УжНУ»

ЗНАЧЕННЯ КРИЗИ НА СХОДІ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОСТІ

У статті проаналізовано виникнення конфлікту на Сході України з точки зору сучасних політологічних теорій. Розкрито окремі економічні, екологічні та гуманітарні проблеми східних регіонів України у зв'язку із гібридною війною. Підкреслена необхідність державної підтримки переселенців із районів проведення антитерористической операції.

Ключові слова: збройне протистояння на Сході України, економічні та соціальні наслідки гібридної війни, етнопонаціональна політика, війна за ресурси, проблеми переселенців в Україні.

В статье проанализировано возникновение конфликта на Востоке Украины с точки зрения современных политологических теорий. Раскрываются отдельные экономические, экологические и гуманитарные проблемы восточных регионов Украины в связи с гибридной войной. Подчеркивается необходимость государственной поддержки переселенцев с районов проведения антитеррористической операции.

Ключевые слова: вооруженное протистояние на Востоке Украины. Экономические и социальные последствия гибридной войны, этнопонациональная политика, война за ресурсы, проблемы переселенцев в Украине.

Reasons of the conflict in the East of Ukraine in political theories view, special economical, ecology and humanity problems of the Eastern Ukrainian regions are considered. It's very important

to organize the state support for the refugees from the regions of counterterrorist operation.

Keywords: *war in the East of Ukraine, economic and social results of the hybrid war, ethnical national policy, war for resources, problem of refugees in Ukraine.*

На кожному етапі глобалізаційного розвитку ми спостерігаємо розмежування сфер впливу, інтересів певних груп та прошарків людей. Свідченням цього є світові війни, які внесли зміни у структуру світу та надали безцінні уроки. Кожне розхитування балансу сил, перерозподіл змінює їх розстановку у світі.

За останні роки багато дослідників розчарувалися у ефективності міжнародного права. Саме це дало поштовх для пошуку нових теорій вирішення глобальних проблем. Ще С. Хантінгтон обґрунтував, що всі конфлікти утворюються на цивілізаційній основі[1].

Конфлікт на Сході України підтвердив, що має місце чергове підтвердження теоретичних постулатів класичного реалізму (Е. Карр [2], Г. Моргентау [3], Г. Кісінджер [4]), посткласичного реалізму С. Хантінгтона та окремих позицій неокласичного реалізму (Дж. Міршаймера, Ф. Закарія та ін.)

Загалом, у цьому контексті можна говорити про те, що: 1) конфлікт на Донбасі вчергове підтвердив те, що міжнародні відносини впливають з егоїстичної людської природи та патологічної агресії у спробі забезпечити свої інтереси; 2) держава, завдяки своїм політичним, військовим та економічним інструментам, залишилась основною формою політичної організації у міжнародних відносинах з приводу боротьби за владу; 3) мир і стабільність є лише функцією рівноваги сил та збігу інтересів, а домінуючими міжнародними процесами є конфлікти та війни. С. Хантінгтон, у свою чергу, був правий у тому, що політичні інтереси намалювали лінії конфлікту саме на межі геокультурних розломів між Європейською та

Євразійською цивілізаціями. Неокласичний реалізм виявився правим у тому сенсі, що поведінка держав у конфлікті на Донбасі виявилась повністю продиктована конфігурацією (полярністю) та структурними факторами (анархією та розподілом влади) системи [5].

Конфлікт відбувається у всіх сферах міжнародних відносин: збройне протистояння (АТО з метою відсічі збройної агресії Росії), політико-правова конкуренція та інтерпретація (офіційні заяви, позови до міжнародних судів), інформаційна війна, культурно-ідеологічне протиборство, застосування економічних важелів тиску. Велика роль недержавних гравців у конфлікті доводить, що конфлікт не є явищем класичних відносин у військовій сфері, а виступає лише як основа для застосування супутніх інструментів з метою досягнення політичних цілей.

Збройне протистояння зумовлює невпинне погіршення економічних показників розвитку Донецької та Луганської областей, яке супроводжується також втратою (руйнуванням, викраденням тощо) частини активів. Оцінки вартості зруйнованих складових виробничої, комунальної, соціальної, транспортної, енергетичної та іншої інфраструктури носять орієнтовний характер через неможливість оглянути об'єкти, розташовані на підконтрольній терористичним угрупованням території [6].

За даними Мінрегіону, станом на 1 вересня цього року у Донецькій та Луганській областях пошкоджено або зруйновано 217 об'єктів освіти, 45 – охорони здоров'я, 51 – культурного і спортивного призначення, 81 адміністративну будівлю, 14 об'єктів торгівлі та 132 промислових об'єкти на загальну суму 4 млрд 788 млн гривень. Без житла залишилось понад 710 тис. осіб. У Донецькій області зруйновано та пошкоджено близько 4740 житлових будинків, у Луганській області – понад 690 [7].

За даними НАК "Нафтогаз України" пошкоджено майже 1000 розподільчих газопроводів (767 – низького, 158 – середнього та 54 – високого тиску), зруйновано

(демонтовано) 1.4 км газопроводів, один газонаповнювальний пункт, відновлення потребують 53 газорозподільні пункти та близько 200 шафових газорозподільних пунктів газопостачальних компаній, зупинено експлуатацію 5 АЗС та 4 АГНКС, викрадено 60 одиниць автотранспортної та спеціальної техніки, 11 пошкоджено. З 93 шахт регіону, що підпорядковані Міненерговугілля, 24 працюють в нормальному режимі, 58 – у режимі життєзабезпечення (вентиляція та водовідведення), 11 – повністю знеструмлені. Збитки пов'язані з припиненням електропостачання шахт, їх затопленням, втраченою майна і обладнання, затопленням прилеглих територій, а також забрудненням підземних вод та питної води у всьому вугільному басейні сьогодні достеменно оцінити неможливо [8].

На сучасному етапі війна набирає іншого забарвлення. Вона доповнюється масовим впливом на психіку людей. Інформаційна війна призвела до розколу у суспільстві та до чіткого поділу на Схід та Захід.

Передумовою та однією з причин анексії Криму і нинішньої війни на Сході України автор вважає прорахунки в етнонаціональній політиці, котра хоча й проводилася, однак протягом усіх років незалежності натикалася на перешкоди і не відповідала загрозам та чітким проявам дезинтеграційних тенденцій. Автор розглядає гібридну війну з боку РФ проти України як апробацію «новітнього механізму» дезинтеграції незалежної держави через інформаційну атаку і пропаганду, шантаж федералізацією, провокування сепаратизму та підтримку тероризму, а також окупацію частини території суверенної країни [9].

Забезпечення етнополітичної безпеки держави неможливе без досягнення етнополітичної стабільності. Адже захищеність будь-якої соціально-політичної системи, зокрема й етнополітичної, істотно ускладнюється чи унеможлиблюється тоді, коли вона перебуває в не-

стабільному, розбалансованому стані. Про це свідчать політичні події 2014 року в Україні. Спроби придушення та контролю протестного руху, в тому числі з допомогою прийняття антидемократичного законодавства, несумісного з реалізацією громадянами України демократичних свобод, гарантованих Конституцією України, призвели до масштабного конфлікту між владою та протестно налаштованими громадянами, дестабілізації суспільнополітичної ситуації [10].

Порушення суверенітету України в етнополітичній сфері з боку численних національних меншин сусідніх держав зауважувалися й раніше. Зазвичай у регіонах проживання цих національних меншин проводилася регіональна етнонаціональна політика, відмінна від загальнонаціональної. Ця проблема стосувалася таких етнополітично нестабільних регіонів України, як Автономна Республіка Крим з домінуванням російської національної меншини (58,5%), Чернівецької та Закарпатської областей з домінуванням румунської (12,5%) та угорської меншин (12,1%) відповідно. Росія та Румунія тривалий час практикували спрощену процедуру надання громадянства для представників своїх національних меншин в Україні [11].

Крім того, не виключено, що війна на Сході України ведеться не тільки задля руйнування економічного, соціального і екологічного балансу, а й за природні ресурси [12].

Так, за даними Німецького журналу «Політична екологія», які збігаються з наведеними раніше даними у книзі «Екологізація енергетики» нафта на нашій планеті закінчиться до 2035 року, газ – до 2040 року, вугілля – через 100 років. У Східному регіоні України знаходяться основні запаси вугілля, а також Юзівська площа сланцевого газу. Якщо до цього додати великі запаси вуглеводнів на шельфі Чорного моря поблизу Криму, то можна прослідкувати спрямованість «гібридної» війни,

розв'язаної проти України – залишити країну без енергетичних ресурсів [13].

Війна спрямовується, перш за все, проти біосфери – людини і природи, а тому є масштабним антиекологічним дійством. Природа під час військових операцій знищується або пошкоджується, погіршуються чи стають нестерпними природні умови життя місцевого населення, втрачаються природні ресурси.

Активність і небайдужість звичайних українців стосовно своїх співгромадян, які потрапили в біду, вражає й надихає. Назви громадських організацій уже давно й гучно пролунали в медіа. Донбас SOS, Крим SOS, Схід SOS супроводжують своїх підопічних з окупованого міста до кабінету соціальної служби, де люди можуть звернутися вже за офіційною допомогою. Безліч невідомих простих українців допомагають переїхати, облаштуватися й хоч трохи відчути себе, як удома, часто незнайомим людям, які волею обставин змушені залишити окуповану територію або зону військового конфлікту. Проте, масштаб проблеми такий, що її немислимо вирішити лише волонтерськими зусиллями. За даними УВКБ ООН, в Україні на 5 серпня 2015 р. кількість вимушених переселенців перевищувала 117 тисяч. Зменшення потоку переселенців зі сходу найближчим часом очікувати не доводиться, оскільки військові дії в зоні АТО тривають. У багатьох містах Донецької та Луганської областей не лише небезпечно перебувати через обстріли і злочини терористів, а й немає елементарно потрібних речей для життя – води, їжі, газу, світла... Проблеми переселенців мають не лише кількісний, а й часовий вимір. І хоча люди, які залишають свої домівки, сподіваються, що це ненадовго й що вони ось-ось туди повернуться, насправді переважна їх більшість перебувають далеко від дому вже по кілька місяців і дедалі більше розуміють, що найближчим часом повертатися їм буде нікуди. Навіть якщо військова фаза операції на Донбасі завершиться, невідомо, скіль-

ки часу потрібно на остаточне відновлення ладу. Як довго відбудуватиметься відновлення зруйнованих будинків, шкіл, магазинів? Скільки часу й коштів знадобиться на відновлення інфраструктури і промисловості? Відповідь на запитання, скільки років триватиме окупація Криму, знайти ще складніше. Але життя вимушених переселенців на цей час не зупиняється. Їм потрібно ростити дітей, навчатися, працювати й бути повноправними членами суспільства, особливо, якщо їх перебування далеко від рідних місць затягнеться на роки [14].

Поки ж багато проблем переселенців залишаються або невіршеними, або щодо них приймають напівзаходи. Наприклад, міністерство освіти спростило процедуру переведення студентів із Криму до вишів на материковій частині України, але до студентів із зони АТО ці правила не застосовні, і від них вимагають повного пакету документів, який найчастіше зібрати неможливо, бо в університетах улаштувалися терористи. Невіршеним залишається питання звільнення людей з місця роботи в зоні АТО, що потрібно зробити для одержання допомоги з безробіття — хоч якогось джерела доходу для людей, які опинилися далеко від дому без грошей і роботи. Питання перереєстрації бізнесу без реєстрації місця проживання вирішити неможливо, але переселенці найчастіше живуть, не оформляючи реєстрації, особливо, якщо вони проживають у квартирах волонтерів і змушені часто переїжджати. Далеко не всім пощастило знайти безплатне житло, а грошей, виділених Кабінетом Міністрів на ці потреби, явно недостатньо. Список проблем можна продовжувати. Ні для кого з українців не є секретом, що наша держава успадкувала радянські традиції управління. У результаті є безліч заплутаних і безглузких бюрократичних процедур, які створюють великі складнощі для переселенців. Зазвичай громадяни відповідали державі тим, що ці процедури обходили всіма можливими способами, але ніколи ще не було та-

кого, щоб так багато громадян стикнулися з однаковими проблемами одночасно. І якщо тепер їм не допомогти, не поставитися співчутливо, ми ризикуємо отримати ще один соціальний вибух і розкол, а не єдину Україну, що на тлі ще триваючої АТО може остаточно підірвати нашу й без того розхитану державу [15].

Від початку вересня кількість порушень перемир'я на Донбасі значно скоротилася – аж до повного припинення обстрілів в окремі дні. Водночас є проблеми із проведенням в окремих районах Донецької та Луганської областей місцевих виборів за українським законодавством, як це передбачають мінські домовленості. Українська влада оголосила проведення місцевих виборів у всій країні 25 жовтня, натомість сепаратисти з угруповань «ДНР» та «ЛНР» заявили про свої дати виборів.

Розвиток України має відбуватися на основі практичного втілення гуманістичних цінностей нової Європи та відкритого світу на противагу агресивному та авторитарному російському шовінізму. Формування відповідної доктрини в гуманітарній сфері є сьогодні надзавданням для українських інтелектуалів та політиків.

Нам слід чітко усвідомити, що власні проблеми ми будемо змушені вирішувати самостійно. Ніхто, ні американці, ні європейці, не подолають нашу власну корупцію, прагнення підмінити копітку реформаторську працю піаром та красивими презентаціями. Ніхто, крім нас, українців, не збудує сучасну ефективну державу, потужну армію, дійові поліцію і спецслужби, стабільну та конкурентну економіку [16].

Свобода, яка є базовою цінністю для українців, є найкращим середовищем для реалізації інтелектуального потенціалу людини, що є ключовим капіталом сучасного світу. Відтак, реформа державних інститутів повинна мати на меті створення ефективних інструментів для реалізації потенціалу особистості у всіх сферах життя.

Ключовим завданням для держави має стати: безпека людини, її розвиток і добробут.

Лише держава, побудована на довірі своїх громадян, яка реалізує принципи справедливості та верховенства права, функціонує в інтересах людини та задля її розвитку, може створити нову ефективну систему безпеки, відновити та захистити свої кордони, стати одним із реальних та впливових суб'єктів світової політики.

Список використаних джерел

1. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gradaran.mskh.am/sites/default/filesСамюэль.%20Столкновение%20цивилизаций_0.pdf.
2. Теория международных отношений: Хрестоматия / сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – С. 49–52 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://grachev62.narod.ru/tmo/chapt01.html>.
3. Моргентгау Г. Реалистическая теория международной политики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29901/1/2000_1_JILIR_antanovich_dostanko_r.pdf
4. Киссинджер Г. Дипломатия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/kissing/01.php
5. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://uchebnik-online.com/soderzhanie/ua_textbook_23.html
6. Free Voice Information Analysis Center Конфлікт на сході України кризь призму науки про міжнародні відносини (частина 2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/konflikt-na-shodi-ukrayini-kriz-prizmu-nauki-pro-mizhnarodni-vidnosini-chastina-2/>
7. Канал 24. Гуманітарна криза на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/ukrayina/gumanitarna_kriza_na_donbasi_bude_pogliblyuvatisya__oon/n517767

8. Точка доступу. Війна на Сході [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dostupr.com.ua/tag/vijna-na-shodi-ukrayiny/>
9. Інформаційно-аналітичний центр національної безпеки України. Ціна війни: економічні і соціальні наслідки конфлікту на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediambo.org/2014/09/17/tsina-viyuni-ekonomichni-i-sotsialni-naslidki-konfliktu-na-donbasi/>
10. Крим. Реалії. Українські соціологи не побачили вирішення проблем переселенців з Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.krymr.com/content/news/27295361.html>
11. Журнал Верховної Ради України. Етнополітичний конфлікт (гібридна війна на Сході України) як наслідок регіональної етнонаціональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4822/>
12. Молчанов М., Суглобін С. Концепція етнополітичних досліджень в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yandex.ua/search/?text=етнополітична%20політика%20в%20україні&lr=10358>
13. Українське товариство охорони природи. Василь Шевчук: війна є найбільш руйнівним фактором впливу на людей, природу, економіку, політику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrpryroda.org/2014/07/blog-post_29.html
14. ZN.UA Держава й переселенці: байдужість і люди? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://gazeta.dt.ua/internal/derzhava-y-pereselenci-bayduzhist-i-lyudi-.html>
15. Ліга. Новини. Сучасні виклики України в умовах кризи світового порядку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/articles/politics/6713399-suchasn_vikliki_ukra_ni_v_umovakh_krizi_sv_tovogo_poryadku.htm

Віктор РІЗАК,

студент 5 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»

ФОРМУВАННЯ ДОГОВІРНО-ПРАВОВИХ І ПОЛІТИЧНИХ ЗАСАД СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄС

У статті досліджуються юридичні аспекти євроінтеграційних процесів в Україні шляхом аналізу широкої джерельної бази, зокрема Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Показано значення цієї Угоди як інструменту євроінтеграції нашої країни.

Ключові слова: євроінтеграція, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, партнерство та співробітництво України з європейськими державами.

В статье исследуются юридические аспекты евроинтеграционных процессов в Украине путем анализа широкой базы источников, в частности Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом. Показано значение этого соглашения как инструмента евроинтеграции нашей страны.

Ключевые слова: евроинтеграция, Соглашение об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом, партнерство и сотрудничество Украины с европейскими странами.

The article deals with the law aspects of European integration of Ukraine, especially in the view of Agreement of Association between Ukraine and European Union.

Keywords: European integration, Agreement of Association between Ukraine and European Union, partnership and cooperation of Ukraine with the European countries.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом – правова основа євроінтеграційного

поступу держави – є ключовою для України на шляху становлення її європейського майбутнього.

Актуальність. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом забезпечує стабільність, ефективність та розвиток відносин між Європейським Союзом та Україною. Для України зазначена угода є інструментом інтеграції в систему ЄС, завдяки якій держава вийде на новий правовий, економічний, соціальний та політичний рівні.

Метою є дослідження правової основи євроінтеграційного поступу держави, виявлення її особливостей на основі аналізу загальної джерельної бази та, зокрема, Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Надзвичайно важливим етапом на шляху реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави стало підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС. Євроінтеграційні процеси – явище багатовимірне, зміст якого становлять різноманітні компоненти, надзвичайно важливою є проблема дослідження феномену угоди як з теоретичної, так і з нормативно-правової точок зору як важливого прецедента міжнародно-правових відносин.

An extremely important step towards the realization of Eurointegration aspirations of our state was the signing of the Association Agreement between the EU and Ukraine. European integration processes - a multidimensional phenomenon, whose contents of a variety of components, and it is extremely important to study the phenomenon of problem of agreement, in both theoretical and legal point of view, as an important precedent of international relations

Одним з головних чинників становлення та розвитку нової незалежної держави, якою Україна стала в 1991 р., є визначення основного зовнішньополітичного курсу, за допомогою якого держава має на меті зміцнити своє становище на міжнародній арені, забезпечити стабільний економічний та соціальний розвиток

всередині держави через взаємовідносини з міжнародним співтовариством. Географічне розташування та стрімкі темпи розвитку сусідів із Західної Європи окреслили для молодшої держави вектор розвитку, в напрямі якого Україна обрала шлях співпраці з Європейським Союзом й подальший процес євроінтеграції.

Зацікавленість такої структури, як Європейський Союз, новоствореною державою Україною датується 1992 р. Саме в цьому році, 11 лютого, було підписано протокол угоди між ЄС та СНД стосовно виконання програми TACIS (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States)[1] в Україні.

Перемовини між ЄС та Україною розпочалися в березні 1993 р. та були успішно завершені підписанням Угоди про партнерство і співробітництво, яка датована 14 червня 1994 р.[8]. Ратифікація цього документа відбулась 10 листопада 1994 р. Оскільки ратифікація – це довгостроковий процес, то 1 червня 1995р. у Брюсселі Президентом України було укладено Тимчасову угоду, яка могла набрати чинності за швидкий період часу і була спрямована на розвиток питань торгівлі та питань, які мають зв'язок з торгівлею.

Угода про партнерство і співробітництво складається з преамбули і 10 розділів: «Основні принципи», «Політичний діалог», «Торгівля товарами», «Положення, що впливають на підприємницьку діяльність та інвестиції», «Поточні платежі та капітал», «Конкуренція, захист інтелектуальної, промислової і комерційної власності та співробітництво у галузі законодавства», «Економічне співробітництво», «Співробітництво в галузі культури», «Фінансове співробітництво», «Інституційні, загальні та заключні положення». Невід'ємною частиною УПС є також Додатки I, II, III, IV і V, доповнення до Додатку V, Протокол про надання адміністративними органами взаємної допомоги у вирішенні митних питань[8].

У преамбулі Угоди було зазначено, що зі сторони України, з одного боку, та зі сторони договірних сторін Договору, який засновує Європейське економічне співтовариство, Договору, що засновує Європейське співтовариство стосовно вугілля та сталі, Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії, з іншого боку, беручи до уваги бажання сторін встановити тісні відносини, було домовлено про таке, за ст.1 Угоди:

- розвиток тісних політичних відносин шляхом політичного діалогу;
- сприяння торгівлі, інвестиціям і гармонійним економічним відносинам;
- забезпечення основи для взаємовигідного соціального, економічного, фінансового, науково-технічного та культурного співробітництва;
- підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії та встановлення ринкової економіки [8].

Угода про партнерство і співробітництво є документом, який допоміг молодій Україні еволюціонувати як державі через тісне співробітництво, надання інвестицій та політичний діалог з боку Європейського Союзу.

Вже в листопаді 1994 р. ЄС ухвалив Спільну стратегію щодо України, що привело до прийняття плану дій в грудні 1996 р., в якому висловлювалася підтримка незалежності, територіальної цілісності, демократичних, політичних та економічних перетворень в Україні та її інтеграції у світову економіку [2].

11 червня 1994 р. – дата підписання Президентом України Стратегії інтеграції України до ЄС, що передбачала 17 напрямів розвитку відносин, які було заплановано реалізувати в три етапи:

- Перший етап – 2000 р.
- Другий етап – 2001 – 2003 рр.
- Третій етап – 2004 – 2007 рр.[9].

Головним пріоритетом розвитку взаємовідносин була гармонізація українського законодавства зі стан-

дартами законодавства Європейського Союзу. 22 лютого 2007 р. Верховна Рада України видала Постанову «Про започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладання нового базового договору», яка зазначала чіткі перспективи європейського поступу України, зокрема:

- конструктивну відкритість ЄС для членства України як і для будь-якої європейської держави, що визнає і поважає принципи свободи, демократії, поваги до прав людини і фундаментальних свобод, верховенства права;
- врахування наявної договірної практики ЄС з країнами Центральної Європи, а також наявність сучасних викликів і реалій розширення Європи;
- запровадження етапності визначальних кроків інтеграції України до ЄС у ключових сферах відносин: політичній; економічній; енергетичній; правовій; гуманітарній; безпековій;
- визначення чітких термінів, на які укладається новий договір;
- сприяння поступовому динамічному розвитку і поглибленню відносин між Україною та ЄС [5].

Єврокомісія, в рамках розвитку відносин між ЄС та східними й північними сусідами ЄС, прийняла концептуальне положення, яке мало назву «Ширша Європа – сусідство: новий вимір наших відносин із східними та південними сусідами» від 11 березня 2003 р. Цей документ Єврокомісії створював конкретний План дій, який було обрано індивідуально під кожну країну, яка підпадала під дію документа. Такого роду План дій було прийнято і щодо України, його реалізація відкривала можливість зближення ЄС та України [3].

Фундаментальні принципи Європейської політики сусідства було закріплено в документі від 12 травня 2004 р., який отримав назву «Європейська політика сусідства. Стратегія». Цей документ закріпив такі основні принципи розвитку відносин ЄС та країн - сусідів:

а) спільної участі, відповідно до якого пріоритет у співпраці буде надаватись спільним домовленостям, які будуть враховувати цінності та інтереси обох сторін;

б) диференціації, керуючись яким План дії стосовно України буде відрізнятися від Планів дій щодо інших країн, які також підпадають під участь у програмі ЄПС [3].

План дій Україна – ЄС було створено спочатку на термін 3 роки, від 2005 до 2007 рр. Цей перший трирічний план чітко визначив пріоритети в напрямі тісної співпраці між сторонами, до яких відносяться: поліпшення розвитку інститутів, які забезпечують демократію та верховенство права; зміцнення співпраці в сфері політики безпеки та зовнішньої політики; поступове скасування нетарифних бар'єрів та обмежень, які стосуються двосторонньої торгівлі; поліпшення інвестиційного клімату в Україні; реформа податкової системи України; започаткування діалогу про спрощення візового режиму; адаптація українського законодавства згідно з *acquis communautaire* (доробок спільноти) — правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу, прийняті в рамках Європейського співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ). Але на цих пріоритетах ЄС не зупинився, Рада ЄС ухвалила додаткові 10 пропозицій як доповнення до Плану дій [3].

Посилення ЄПС відбулось за період головування Німеччини в ЄС, а саме – в першому півріччі 2007 р. Передумовою цього стала Комунікація Єврокомісії від 4 грудня 2006 р., автором якої є комісар з питань зовнішніх відносин і політики сусідства Б. Ферреро – Вальднер. За словами автора Комунікації, новий підхід Євросоюзу «чіткіше сфокусує Політику сусідства, зосередить її на ключових сферах, що становлять спільний інтерес, наприклад, контакти між людьми, поглиблення торгових

відносин, тісніша співпраця з питань енергетики, міграції та візової політики, а також у фінансовій підтримці»[4].

Комунікація запровадила чотири пункти, які вважались нововведеннями до політики ЄПС щодо України:

1. Перспектива, яка дозволить розвивати і поглиблювати економічну і торговельну інтеграцію України, що вийде за межі вільної торгівлі товарами і послугами, матиме на меті усунення нетарифних бар'єрів та зближення регуляторних систем.

2. Поліпшення візових процедур для певної категорії громадян.

3. Проведення зустрічей на рівні міністрів та експертів ЄС та України з питань енергетики, транспорту, охорони довкілля та здоров'я.

4. Посилення політичної співпраці за допомогою залучення України до ініціатив ЄС [3].

Як було зазначено вище, відносини між Україною та ЄС, які включали плідну співпрацю з можливою перспективою входження України до системи співтовариства, базувались на Угоді про партнерство і співробітництво, котра набула чинності 1998 року й мала термін дії 10 років. Фактор закінчення терміну Угоди, у березні 2008 року, досить явно окреслював необхідність укладання нового договору задля продовження співпраці України з ЄС. Продовження дії УПС між Україною та ЄС мало автоматичний характер (за згодою сторін), тобто в разі, якщо не відбудеться укладання нової угоди, дія чинної продовжується на 10 років.

Наступним кроком у перспективі створення нової угоди між ЄС та Україною було представлення 26 травня 2008 р. в Брюсселі, на зустрічі міністрів закордонних справ Європейського Союзу, Польщею та Швецією загальної пропозиції у сфері поглиблення східного напрямку політики ЄС під назвою «Східне партнерство ЄС»

(СПЄС). Під діяльність цієї політики ЄС підпадали: Україна, Грузія, Вірменія та Азербайджан [10].

За задумом польських та шведських політиків СПЄС дозволить активізувати співпрацю з країнами Східної Європи та створити умови для поглиблення відносин країн з ЄС. Одним із фундаментальних нововведень у галузі співпраці ЄС та східних держав-сусідів на основі СПЄС було створення «Форуму регіональної співпраці 27+5», тобто політичної взаємодії всіх 27 членів ЄС та п'яти країн Східної Європи. Основними цілями «Східного партнерства» було зазначено:

1. Прагнення до встановлення безвізового режиму.
2. Створення ЗВТ (Зони вільної торгівлі).
3. Активізація співпраці в галузях культури, освіти, охорони середовища та в галузі енергетики.

Окрім зацікавленості ЄС у співпраці з Україною та бажання цієї структури продовжувати діалог та надати можливість створити нову угоду щодо партнерства, існували також певні фактори та передумови для цього і в Україні.

Успішно проведені парламентські вибори 2007 р., політична стабілізація в Україні, проведена конституційна реформа, консолідація правової держави, у тому числі в інвестиційній сфері, повне виконання зобов'язань у рамках СОТ є необхідними умовами для продовження реформ та поглиблення відносин між Україною і ЄС, що базуються на спільних цінностях, демократичних принципах, ефективному державному управлінні та повазі до прав людини. Всі ці фактори були зазначені та взяті до уваги в спільній доповіді Голови Єврокомісії Ж.М. Баррозу та президента Франції Н. Саркозі при зустрічі з президентом України В. Ющенком в Парижі 9 вересня 2008 року [6].

Президенти Ющенко, Саркозі та Голова Єврокомісії Баррозу ухвалили також Другу спільну доповідь, яка стосувалась стану перемовин сторін щодо нової посилен-

ної угоди про співпрацю. В доповіді було зазначено про фактичне завершення роботи над текстом угоди, були проведені перемовини про зону вільної торгівлі, яка є невід'ємною складовою нової угоди в зв'язку зі вступом України до СОТ. Всі ці аспекти дозволили швидко розробити та опрацювати нову угоду в дуже конструктивній атмосфері [6].

Беручи до уваги розвиток, стратегічне значення та поглиблення відносин України та ЄС, на Паризькому саміті 2008 року президентами було домовлено про надання нового та рішучого імпульсу в розвитку двосторонніх відносин.

Нова угода була створена як угода про асоціацію, яка залишала відкритим шлях для подальшого та прогресивного розвитку відносин між Україною та ЄС. Європейський Союз визнав, що Україна – це європейська держава, яка поділяє з країнами ЄС спільну історію та цінності, також ЄС щиро заохочував та вітав європейський вибір України.

Угода про асоціацію має на меті сприяння та поглиблення відносин Україна – ЄС у всіх галузях, посилення економічної та політичної інтеграції між Україною та ЄС на основі взаємних прав та обов'язків. Угоду, що була розрахована на 10 років і більше, планували підписати в 2009 або 2010 р., оскільки на момент проведення Паризького саміту все ще тривали перемовини стосовно політичної частини угоди та технічних аспектів угоди про вільну торгівлю.

Однак з підписанням угоди у вересні 2008 р. остаточний процес її укладання не завершився. Знадобився ще 21 раунд переговорів щодо укладання Угоди про асоціацію, останній з яких завершився 11 листопада 2011 р. в Брюсселі. Офіційно про завершення перемовин щодо Угоди про асоціацію було повідомлено під час П'ятнадцятого саміту Україна - ЄС, який датується 19 грудня 2011р. Парафування Угоди відбулось 30 березня 2012 р. в Брюсселі головами переговорних делегацій.

Угода про асоціацію мала на меті забезпечити якісно новий формат відносин між Україною та ЄС. З укладенням Угоди відносини між Україною та ЄС вийшли на новий рівень – від співробітництва та партнерства до політичної асоціації та економічної інтеграції. Угода про асоціацію нараховує більше тисячі сторінок, структурно поділена на преамбулу, сім частин :

1. Преамбула, загальні цілі та принципи.
2. Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки.
3. Юстиція, свобода і безпека.
4. Поглиблена та всеохоплююча ЗВТ.
5. Економічне та секторальне співробітництво.
6. Фінансове співробітництво.
7. Інституційні, загальні та прикінцеві положення [7].

У зв'язку з необмеженим терміном дії Угоди була погоджена можливість здійснення всебічного її перегляду, що стосується її цілей, протягом п'яти років від набрання нею чинності, а також у будь-який час за взаємною згодою Сторін.

Отже, розглядаючи та чітко аналізуючи всі документи, які були прийняті ЄС впродовж періоду 1999 – 2007 рр., можливо зазначити, що перспективи України як потенційного кандидата на членство в Європейському Союзі були дуже далекоглядними. Самі європейські політичні кола зазначали про неготовність України перейти на новий рівень відносин. Проте всі постанови, які датувались до 2006 р., мали на меті поглиблення співпраці ЄС та України, де Україна розглядалась як потенційний майбутній член співтовариства, але вже, починаючи з 2006 р., документи, які були прийняті Єврокомісією, чітко окреслили політику ЄС щодо України як політику вдосконалення принципів та механізмів взаємовідносин з Україною в рамках ЄПС. Угода про асоціацію стала новим етапом у розвитку договірних

відносин Україна – ЄС, який передбачає політичну асоціацію і економічну інтеграцію та відкриває шлях до подальших прогресивних перетворень. Угода про асоціацію забезпечує спільне підтримання тісних і тривалих відносин на основі спільних цінностей у повній відповідності до демократичних принципів, верховенства права, належного державного управління, прав і основоположних свобод людини.

Список використаних джерел

1. Воронкова В.Г. Політика європейської інтеграції: посібник / В.Г. Воронкова. – К.: «Професіонал», 2007. – 512 с.
2. Геген Д. У лабіринті Європейського Союзу / Д. Геген. – К.: Основи, 1995.– 450 с.
3. Європейський Союз : історія і засади функціонування: навчальний посібник / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського; Мініст. освіти і науки України. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2012. – 759 с.
4. Комунікація «Східне партнерство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=227401910&cat_id=223345569
5. Постанова ВРУ «Про Заяву Верховної Ради України «Про започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/684-v>
6. Спільна заява щодо угоди про асоціацію Україна-ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/786>
7. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (анотація основних розділів Угоди) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>

8. Угода про партнерство і співробітництво між Європейським Союзом та Україною від 16 червня 1994 р. / Представництво Європейської Комісії в Україні. – К., 1994.
9. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98>
10. Україна – Республіка Польща: етапи, реалії та перспективи відносин: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/ukrajina-respublika-polshcha-etapi-realiji-ta-perspekt/>.

Марія СЛАВИЧ,
студентка 4 курсу факультету
міжнародних економічних відносин ДВНЗ «УжНУ»

ТОРГОВЕЛЬНА ВІЙНА МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ, ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОДУКЦІЮ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА МАШИНОБУДУВАННЯ

У статті розглянуто окремі проблеми вітчизняного машинобудування у зв'язку із кризою українсько-російських відносин, показано тісний взаємовплив економік двох сусідніх держав. Зазначено можливість відновлення експортних потужностей підприємств українського машинобудування за умови проведення їх модернізації та знаходження нових ринків збуту.

Ключові слова: криза українсько-російських відносин, проблеми українського машинобудування, ракетно-космічна галузь, виробництво військового призначення, нові ринки збуту.

В статье рассмотрены отдельные проблемы отечественного машиностроения в связи с кризисом украинско-российских отношений, показано тесное взаимовлияние экономик двух соседних стран. Подчеркнута возможность восстановления экспортных мощностей предприятий украинского машиностроения при условии проведения их модернизации и нахождения новых рынков сбыта.

Ключевые слова: кризис украинско-российских отношений, проблемы украинского машиностроения, ракетно-космическая отрасль, продукция военного назначения, новые рынки сбыта.

Correlation of the Ukrainian and Russian economics, especially in the mechanical engineering is considered in the article. Modernization and searching of new markets are the opportunity for Ukrainian mechanical engineering to increase its export output.

Keywords: Ukrainian-Russian crisis, problems of the Ukrainian mechanical engineering, space rocket sphere, military purpose goods, new markets.

Постановка проблеми: ефективність функціонування українського машинобудування безпосередньо залежить від кількості та якості нашої продукції та від можливості реалізувати її на ринках збуту. Значний вплив на динаміку і характер виробництва має наш партнер у цій галузі – Росія.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: у процесі роботи над статтею було проаналізовано значну кількість українських та іноземних публікацій, зокрема наукова економічна література, періодичні статистичні видання. Треба відмітити, що експерти не мають чіткої відповіді, як закінчиться триваюча гібридна війна і скільки коштів потрібно вкласти, щоб відновити українську економіку.

Мета дослідження: аналіз збитковості підприємств внаслідок воєнних дій на Сході України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різке погіршення відносин між Росією та Україною внаслідок ситуації, що склалася на теренах України, спричинило негативний вплив на соціально-економічний стан країни. Торговельна війна між країнами призвела до таких негативних факторів, як закриття доступу на російський ринок, скорочення промислового випуску внаслідок воєнних дій, девальвація гривні та зростання цін на енергоресурси та продовольчі товари.

Зміни почали відбуватися з 2013 року, який ознаменувався численними подіями в Україні і створенням нових двосторонніх умов співробітництва. Росія неодноразово погрожувала припинити режим вільної торгівлі у відносинах з Україною, якщо буде створена зона вільної торгівлі з ЄС. Думки російських чиновників про створення нової торговельної взаємодії у сфері співробітництва

неодноразово озвучувалися у ЗМІ. Найбільш вразливим став сектор економіки. Довготривала взаємодія в машинобудівній галузі призвела до того, що значна кількість українських підприємств зазнала збитків. Отже, українська машинобудівна продукція була основним експортним товаром до Росії і становила 36% усього експорту. Отже, Російська Федерація була основним ринком збуту машинобудівної продукції з України. Основними товарними позиціями, що експортуються до РФ, є: вагони та залізничні локомотиви, шляхове обладнання (частка РФ – близько 70%), механічні машини та котли (частка РФ – 60%), засоби наземного транспорту, крім залізничного (51%), електричні машини (частка РФ – 35%) .

Серед найпотужніших виробників продукції машинобудування України, зорієнтованих на Росію, можна виділити:

- виробників авіаційних двигунів;
- виробників обладнання для нафтогазової промисловості та електроенергетики;
- підприємства - виробники локомотивів та залізничних вагонів та цистерн;
- ракетно-космічну галузь;
- виробників двигунів для військових кораблів [3].

Серед підприємств, що є виробниками локомотивів та залізничних вагонів та цистерн, можна виділити такі: «Азовзагальмаш», «Крюківський вагонобудівний завод», «Луганськтепловоз», «Стахановський вагонобудівний завод», «Дніпровагонмаш». Основна частка експорту усіх цих підприємств спрямовується до РФ (в окремих випадках до 80%). При цьому в останні роки спостерігалися активні дії Росії, спрямовані на зниження імпорту з України.

У 2014 році Російською Федерацією було прийнято рішення про призупинення дій сертифікатів на поставку в Росію вагонів з «Азовзагальмаша», «Крюківського вагонобудівного заводу», «Дніпровагонмаша». Також у

2014 році проблеми з експортом до РФ почали відчувати практично усі виробники вагонів та локомотивів, що суттєво позначилося на експортних доходах цих компаній. На даний момент «Луганськтепловоз» призупинив роботу через знищення частини обладнання внаслідок артилерійського обстрілу підприємства.

Серед основних підприємств машинобудування України, які виробляють продукцію для російської нафтогазової та електроенергетичної сфер, є: «Сумське НПО ім. М.В.Фрунзе», «Турбоатом» та «Запоріжтрансформатор». З моторами виробництва об'єднання «Мотор Січ» літають майже всі гвинтокрили в Росії, зокрема: Мі-8, Мі-171, Мі-35, Мі-28, Ка-50, Ка-52 та інші. Протягом останніх років Росія намагалася вирішити проблему створення аналогів на своїй території, однак, судячи з усього, поки що РФ у цій сфері розраховує на українські виробничі потужності. Крім того, «Мотор Січ» залишається виробником двигунів для різноманітних літаків, що є в експлуатації у РФ[2].

Ракетно-космічна галузь: в Україні виробляються елементи систем управління для ракет-носіїв «Протон», «Союз» та «Космос». Крім того, російські космодроми в процесі запуску ракет до цих пір використовують обладнання, вироблене на київському заводі «Арсенал». Конструкторське бюро «Південне» та підприємство «Південмаш» здійснюють обслуговування міжконтинентальних балістичних та інших бойових ракет, що знаходяться на бойовому чергуванні в РФ.

Виробництво двигунів для російських військових кораблів теж пов'язане з українськими підприємствами. Миколаївський «Зоря-Машпроект» виробляє газотурбінні двигуни для військових кораблів. Двигунами, виробленими цим підприємством, обладнуються численні кораблі ВМФ РФ, зокрема фрегати та есмінці [4].

Крім того, в Україні виробляються різноманітні елементи військової техніки РФ: київський «Арсенал» є

розробником системи прицілювання ракетного комплексу «Тополь-М»; харківський «Хартрон» – розробник системи управління ракетного комплексу УР-100Н, київський «Антонов» виробляє різноманітні комплектуючі частини для літаків, що використовуються у РФ; київський концерн «Артем» випускає ракети класу «повітря-повітря» середньої дальності для літаків МіГ-29, Су-33, Су-34, Су-35 [5]. І це далеко не повний список продукції сфери ВПК, яку Україна виробляє на замовлення Російської Федерації. Деякі виробництва є єдиними в СНД.

Висновки. У цілому значення російської економіки для економіки України є важливим, але не критичним. Найбільш гострим для України виявляється розрив зв'язків по лінії енергетики, зокрема поставок природного газу в Україну та по лінії машинобудування, оскільки українська продукція цієї галузі ще з радянських часів вмонтована у виробничі ланцюги РФ і вироблялася за єдиними стандартами.

Наприклад, враховуючи що Україна має повний ланцюг виробництва титану та орієнтується на зовнішні ринки, обрив торговельних зв'язків з РФ буде мати помірний негативний вплив на галузь, при цьому титанова галузь залишається однією з небагатьох в Україні галузей, яка зможе без критичних втрат відмовитися від поставок на російські ринки.

Основна проблема машинобудування України сьогодні є знаходження емних ринків збуту. Нові ринки збуту характеризуються високою конкуренцією, що вимагає високої якості продукції, впровадження новітніх технологій і високої ефективності виробництва. У реальності продукція машинобудування найчастіше морально застаріла, однак машинобудівний комплекс України охоплює понад 20 спеціалізованих галузей, тобто практично всі галузі, потрібно лише підтримувати її інвестиціями.

Список використаних джерел

1. Безтілесна Л.М. Механізм забезпечення сталої конкурентоспроможності великого промислового підприємства [Mechanisms to ensure sustainable competitiveness of large industrial enterprises] / Економіст.– Київ, 2012.
2. Васюков О.Я. Машинобудування в Україні [Engineering in Ukraine], Труд. – Херсон, 2013.
3. Кондратенко О. В. Продуктовий аспект управління конкурентною спроможністю машинобудівних підприємств [Grocery aspect of competitive power engineering enterprises] / КПІ. – Київ, 2011.
4. Малащук Д.В. Особливості інноваційного потенціалу машинобудування України [Features innovative potential engineering Ukraine] / Право, Київ. – 2014.
5. Максименко М.Н. Науковий прорив машинобудування [Scientific breakthrough engineering] / ХНТУ. – Херсон, 2012.

Степан СОЛОДЯК,
студент 4 курсу факультету
міжнародних відносин
ДВНЗ «УжНУ»

ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ У 2014-2015 РОКАХ

У статті висвітлюються деякі питання двосторонніх російсько-українських торговельно-економічних відносин впродовж останніх п'яти років. Відмічається різке падіння обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами через неконструктивну позицію уряду Росії. Підкреслено подальші негативні тенденції в економічних стосунках України та Росії з огляду на кризу у міждержавних відносинах.

Ключові слова: *торговельно-економічні відносини України та Росії, зовнішня торгівля товарами і послугами, різке падіння показників зовнішньоторговельного обороту, заборона на ввезення.*

В статье освещены некоторые вопросы двусторонних российско-украинских торгово-экономических отношений на протяжении последних пяти лет. Отмечается резкое падение объемов внешней торговли товарами и услугами вследствие неконструктивной позиции правительства России. Подчеркнуты дальнейшие негативные тенденции в экономических отношениях Украины и России в связи с кризисом межгосударственных отношений.

Ключевые слова: *торгово-экономические отношения Украины и России, внешняя торговля товарами и услугами, резкое падение уровня внешнеэкономического оборота, запрещение на ввоз.*

Special aspects of Russian-Ukrainian trade and economic relations during the last five years are considered. Decreasing of the

trading between the countries is a result of Russian government policy. Based on the results produced, negative things in economics of both countries will increase depend on the crisis in Russian-Ukrainian relations.

Keywords: *Ukrainian-Russian trade and economic relations, foreign trading of goods and services, decreasing of the foreign trading, embargo.*

Торговельно-економічні відносини між Україною та Росією беруть свій початок ще з далеких часів раннього середньовіччя та тримаються «залізною хваткою» протягом часів Київської Русі, козацтва, царської Росії, розбудови та занепаду СРСР та суверенної України. У ході віків ця «хватка» між нашими державами почергово посилювалася та слабшала, однак ніколи не зникала повністю. Незалежно від ситуації, що склалася, Росія завжди залишається важливим торговельно-економічним партнером України. На жаль, політичні, соціальні та економічні явища останніх років лише підтверджують ту взаємозалежність, яка сформувалася за такий довгий час сусідства України та Росії.

Як відомо, за 2014 - 2015 роки відносини між Україною та Росією різко погіршилися внаслідок політичних суперечок, які, своєю чергою, не могли не вплинути на торговельно-економічні відносини між країнами. Масштаб економічних втрат внаслідок подій останніх років можливо оцінити, дослідивши показники торгівлі за цей період.

Мета статті – проаналізувати торговельно-економічні відносини між Україною та Російською Федерацією на сучасному етапі, розглянути основні тенденції їх розвитку.

Торговельно-економічні відносини України з Росією протягом останніх десятиліть постійно змінювалися. Вони змінювали свій характер у залежності від економічної, політичної або соціальної ситуації в

країнах. Дослідивши основні торговельні показники (таб.1) за останні сім років, можна зробити висновок, що навіть під час глибокої кризи торговельні відносини між Україною та Росією не набували такого негативного характеру, як за останні два роки.

Таблиця 1
Показники зовнішньої торгівлі України з Росією за 2008 – 2014 роки [1]

Рік	ЗТО (млн дол. США)	Експорт (млн дол. США)	Імпорт (млн дол. США)
2008 рік	39900,6	19592,0	20308,6
2008 рік / 2007 рік (%)	Δ 118,7 (18,7%)	Δ 121,8 (21,8%)	Δ 115,8 (15,8%)
2009 рік	25858,8	11963,5	13895,3
2009 рік / 2008 рік (%)	∇ 64,7 (-35,3%)	∇ 61,0 (-39%)	∇ 68,4 (-31,6%)
2010 рік	41565,0	18578,0	22987,0
2010 рік / 2009 рік (%)	Δ 160,7 (60,7%)	Δ 155,3 (55,3%)	Δ 165,4 (65,4%)
2011 рік	55523,8	25444,9	30078,9
2011 рік / 2010 рік (%)	Δ 133,5 (33,5%)	Δ 136,9 (36,9%)	Δ 130,8 (30,8%)
2012 рік	51402,1	22997,2	28404,9
2012 рік / 2011 рік (%)	∇ 92,6 (-7,4%)	∇ 90,4 (-9,6%)	∇ 94,4 (-5,6%)
2013 рік	44960,0	20489,9	24470,1
2013 рік / 2012 рік (%)	∇ 87,4 (-12,6%)	∇ 89,1 (-10,9%)	∇ 86,1 (-13,9)
2014 рік	26872,8	13320,0	13552,8
2014 рік / 2013 рік (%)	∇ 59,8 (-40,2%)	∇ 65,0 (-35%)	∇ 55,4 (-44,6)

Акцентуючи увагу на 2013 та 2014 роках, слід зазначити, що у 2014 році обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з Російською Федерацією становили 26 872,8 млн дол. США і зменшилися у порівнянні з 2013 роком на 18 087,2 млн дол. США. У відсотковому відношенні це становить 40,2%. Торгівля товарами (без врахування послуг) у 2014 році становила 22 477,9 млн дол. США і зменшилася у порівнянні з 2013 роком на 15 821,4 млн дол. США, тобто на 41,3% у відсотковому відношенні. Також таблиця містить інформацію щодо різкого падіння показників зовнішньоторговельного обороту (ЗТО) у 2009 році як наслідка кризи.

Стосовно даних 2015 року, то тут прослідковується тенденція погіршення набутих «оборотів» минулого року. Таблиця 2 дає порівняльний аналіз показників 2015 року (січень-червень) з відповідними показниками 2014 року.

Таблиця 2

**Порівняння показників 2015 і 2014 років
за відповідний період [1]:**

Назва показника	Січень-червень 2015 р. (млн дол. США)	Зменшення показника (млн дол. США)	Січень-червень 2014 р. (млн дол. США)	Зменшення показника (%)
Обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами	6 890,20	9 444,20	16 334,40	57,8
Експорт товарів і послуг	3 692,50	4 031,70	7 724,20	52,2
Імпорт товарів та послуг	3 197,60	5 412,50	8 610,10	62,9
Сальдо	494,9	1 380,70	1 875,60	
Товарообіг	5 179,50	8 708,50	13 888,00	62,7
Експорт товарів	2 318,20	3 395,70	5 713,90	59,4
Імпорт товарів	2 861,30	5 312,70	8 174,00	65
Сальдо у торгівлі товарами	543,1	1 917,00	2 460,10	

Дослідивши таблицю 1, можемо зробити такі висновки: обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з Російською Федерацією за січень – червень 2015 року становили 6 890,2 млн дол. США і зменшилися у порівнянні з січнем – червнем 2014 року на 9 444,2 млн дол. США або на 57,8%.

Експорт товарів і послуг за січень – червень 2015 року становив 3 692,5 млн дол. США і у порівнянні з січнем – червнем 2014 року зменшився на 4 031,7 млн дол. США або на 52,2%.

Імпорт товарів та послуг за січень – червень 2015 року становив 3 197,6 млн дол. США і у порівнянні з січнем – червнем 2014 року зменшився на 5 412,5 млн дол. США або на 62,9%.

Сальдо за січень – червень 2015 року у торгівлі товарами і послугами з Російською Федерацією позитивне і становило 494,9 млн дол. США та зменшилось на 1 380,7 млн дол. США у порівнянні із аналогічним періодом минулого року (у січні – червні 2014 року негативне сальдо становило 885,8 млн дол. США).

Товарообіг України з Російською Федерацією за січень – червень 2015 року становив 5 179,5 млн дол. США і зменшився у порівнянні із січнем – червнем 2014 року на 8 708,5 млн дол. США або на 62,7%.

Експорт товарів у порівнянні із січнем – червнем 2014 року зменшився на 3 395,7 млн дол. США або на 59,4% та становив 2 318,2 млн дол. США. Інформацію щодо найбільш вагомих груп товарів у структурі експорту надає таблиця 3.

Таблиця 3

Найбільш вагомі товари у структурі експорту [1]

Група товарів	січень - червень 2015 року	січень - червень 2014 року	2015 рік /2014 рік(%)
84 реактори ядерні, котли, машини	18,3%	18,4%	-0,1% ▽

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Продовження Таблиці 3

28 продукти неорганічної хімії	15,5%	6,5%	9% Δ
72 чорні метали	13,0%	13,3%	-0,3% ▽
48 папір та картон	7,1%	5,4%	1,7% Δ
85 електричні машини	5,8%	6,5%	-0,7% ▽
73 вироби з чорних металів	5,1%	6,1%	-1% ▽
39 пластмаси, полімерні матеріали	3,5%	2,4%	1,1% Δ

Імпорт товарів у порівнянні з січнем – червнем 2014 року зменшився на 5 312,7 млн дол. США або на 65,0% і становив 2 861,3 млн дол. США. Інформацію щодо найбільш вагомих груп товарів в структурі імпорту надає таблиця 4.

Таблиця 4

Найбільш важомі товари у структурі імпорту [1]

Група товарів	січень - червень 2015 року	січень - червень 2014 року	2015 рік / 2014 рік (%)
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	44,9%	62,2%	-17,3% ▽
84 реактори ядерні, котли, машини	10,0%	6,2%	3,8% Δ
31 добрива	6,9%	2,7%	4,2% Δ
39 пластмаси, полімерні матеріали	4,5%	2,2%	2,3% Δ
72 чорні метали	3,4%	2,9%	0,5% Δ

Сальдо у торгівлі товарами негативне і становило 543,1 млн дол. США та у порівнянні з січнем – червнем 2014 року зменшилось на 1 917,0 млн дол. США (у січні – червні минулого року негативне сальдо становило

2 460,1 млн дол. США). Коефіцієнт покриття експортом імпорту у січні – червні 2015 року становив 0,81 (у січні – червні 2014 року – 0,7) [1].

Обсяг прямих інвестицій в Україну з Російської Федерації станом на 01.07.2015 р. становив 2 685,6 млн дол. США, або 6,3% загального обсягу, який надійшов в Україну [1].

Обсяг прямих інвестицій з України в Російську Федерацію станом на 01.07.2015 р. становив 155,2 млн дол. США, або 2,5% від загального обсягу інвестицій України в економіки країн світу. [1].

Основним фактором, що став причиною розвитку торговельно-економічної кризи між Україною та Росією є політична ситуація, яка сформувалася через небажання Росії дозволити підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [7], анексію Криму та вторгнення Росії на територію України. Однак у цій статті варто наголосити конкретно на економічних заходах тиску. Протягом уже двох років Росія вводить низку постанов проти України, що в результаті призводить до торговельної експортної блокади українських товарів. Серед останніх слід виокремити такі:

«Шоколадна війна» — торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією влітку 2013 року, викликане заборонаю продажів у Росії продукції української кондитерської компанії «Roshen», також використана як інструмент економічного та політичного тиску на Україну з боку Росії. Приводом до початку «Шоколадної війни» стала заява про низьку якість шоколаду та цукерок виробництва цієї компанії, виголошена головним державним санітарним лікарем РФ Геннадієм Онищенком. Це був один з перших кроків політичного тиску з боку Росії [6].

Росію, як і очікувалося, спробували підтримати партнери Митного союзу – Казахстан і Білорусь. Але на боці України несподівано зіграв Таджикистан, а незаба-

ром до нього приєдналися Молдова і Киргизстан. Після цього Білорусь і Казахстан заявили про цілковиту безпечність продукції Roshen. Як наслідок, Росія, втративши підтримку союзників, також змушена була пом'якшити свою позицію. Аналітики з цього приводу відзначили, що у Києві згадали про ідею 10-річної давнини щодо перетворення України на другий, альтернативний російському, центр впливу в СНД. Намір протистояти економічному тиску Росії також ситуативно згуртував політичні еліти України [8].

14 серпня 2013 року митна служба Російської Федерації внесла до переліку «ризикових» усіх українських імпортерів. 18 серпня 2013 року радник президента Російської Федерації Сергій Глазьев заявив, що у разі підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом митне адміністрування з боку Росії може бути посилене, а вже 20 серпня Міністерство доходів і зборів України та Федеральна митна служба Росії оголосили про закінчення торговельної війни. І хоча офіційно торговельної війни не було, кількість проблемних ситуацій з українськими товарами не зменшилась [5].

Слід зазначити, що з початком блокади Громадянський рух «Відсіч» у соціальних мережах закликав бойкотувати російські товари у зв'язку з блокадою Росією українських товарів. Повідомлення масово поширилось соціальними мережами. 22 серпня активісти під стінами Адміністрації Президента України провели акцію, під час якої оголосили про початок кампанії бойкоту російської продукції. Активісти розпочали широкомасштабну кампанію в Інтернеті із залучення волонтерів та активістів до діяльності. З 24 серпня вони масово поширювали листівки із закликом бойкоту в десятках міст України. З листопада в рамках кампанії активісти також почали поширювати листівки із закликами не купувати товари в конкретних російських магазинах брендового одягу та не обслуговуватися в конкретних російських банках.

Нерідко активісти, що поширюють листівки, нашкоджуються на перешкоджання та напади з боку невідомих, приватної охорони чи міліції. Із початком Євромайдану у листопаді 2013 року кампанія втратила системний характер. Однак активісти оголосили про відновлення кампанії у березні 2014 року після початку «Кримської кризи» та вторгнення Росії в Україну [2].

У ніч з 28 на 29 січня 2014 року Росія посилила процедуру митного контролю. Про це заявила Асоціація міжнародних автоперевізників (АМАУ) і Федерація роботодавців. Практично всі вантажі, що прямують з України до Росії, тепер підлягають повній перевірці. Перевізник за свій рахунок повинен вивантажити всю продукцію на кордоні. Там її зважать, перевіряють сертифікати відповідності. Вся процедура такого оформлення займає до 15 робочих днів.

На початку квітня 2014 року Росія заборонила імпорт українських цукерок, шоколаду і твердих сирів, а також заблокувала транзит українського цукру до Середньої Азії. У відповідь Україна забракувала російські цукерки, сир і рибу [4].

Як результат політичної ситуації, яка стає лише гірше, торговельні «нововведення» стосувались цього року. Прес-служба Мінекономрозвитку зазначила на своєму офіційному сайті, що існує загроза заборони щодо ввезення на територію Російської Федерації та підвищення ставок ввізного мита на окрему продукцію українського походження. За отриманими даними, від 13.08.2015 уряд Російської Федерації прийняв постанову (№ 842) про включення України (за умови набуття чинності економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом) до переліку країн, з яких заборонено до 05.08.2016 ввезення до Російської Федерації сільгосппродукції, сировини та продовольства. Об'єктами потенційної заборони є: м'ясо та ковбасні вироби, риба, молоко та молочні продукти, готові продукти та харчові

продукти на основі рослинних жирів, овочі, фрукти, горіхи тощо [3].

Висновки. Складна політична ситуація, яка сформувалася через події останніх двох років, призвела до краху торговельних відносин України та Росії. Внаслідок цього було завдано удар економікам обох країн, тисячі фірм зазнали краху, а натяків на поліпшення сформованої ситуації не видно. Думки експертів щодо майбутнього торговельно-економічних відносин (та відносин взагалі) між Росією та Україною стають все більш скептичними та набувають негативного відтінку. Слід визнати: за умови погіршення політичної ситуації з Росією Україна вимушена обірвати усі зв'язки співпраці з нею та шукати нових партнерів.

Список використаних джерел

1. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Росією [Електронний ресурс] // Посольство України в Російській Федерації. – 2015. – Режим доступу: <http://russia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ru/trade>.
2. У соцмережах українців закликають бойкотувати російські товари [Електронний ресурс] // Тиждень.ua. – 2013. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/87066>.
3. Постановление Правительства Российской Федерации от 13 августа 2015г. № 842 [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://issuu.com/tradedefence/docs/syr-dok>.
4. Зачем Россия возобновляет торговую войну [Електронний ресурс] // Liga.net. – 2014. – Режим доступу: <http://biz.liga.net/all/all/stati/2699106-zachem-rossiya-vozobnovlyaet-torgovuyu-voynu.htm>.
5. Россия «без объявления войны» усилила давление на украинских импортеров [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – Режим доступу: http://zn.ua/ECONOMICS/rossiya-bez-obyavleniya-voyny-usilila-davlenie-na-ukrainskih-importerov-127276_.html.

6. Россия объявила Украине шоколадную войну [Электронный ресурс] // Экономика. – 2013. – Режим доступа: <http://economics.unian.net/other/819034-balans-nedeli-rossiya-obyavila-ukraine-shokoladnuyu-voynu-ekonomika-po-prejnemu-v-minuse-agrarii-gotovy-bolshe-eksportirovat-novyie-pravila-otsenki-imuschestva-otlojili-na-osen.html>.
7. Россия пытается заблокировать отношения Украины с ЕС, – МИД Швеции [Электронный ресурс] // Подробности. – 2013. – Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/924035-rossija-pytaetsja-zablokirovat-otnoshenija-ukrainy-s-es-mid-shvetsii.html>.
8. Шоколадная война России с Украиной может разделить СНГ [Электронный ресурс] // Независимая Газета. – 2013. – Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2013-08-05/1_chocolate.html.

Ярослава ТУРЯНИН,
студентка 3 курсу
спеціальності «Політологія»
ДВНЗ «УжНУ»

ПАРАЇМОС, КАЛІ ТРАШ ЧИ САМУ ДАРИПЕН? ЧОРНА СТОРІНКА В ІСТОРІЇ ЦИГАНСЬКОГО НАРОДУ

Стаття висвітлює факти винищення ромського народу у різних країнах світу, а також псевдонаукові теорії, які виправдовували ці дії. Уточнено термінологію, яка вживається щодо переслідування ромів. Підкреслюється неприпустимість подібних дій в сучасному світі.

Ключові слова: ромський народ, політика винищення ромів, визнання злочинів проти ромів.

Стаття освещает факты уничтожения ромского народа в разных странах мира, а также лженаучные теории, которые оправдывают эти действия. Уточняется терминология, которая употребляется по преследованию ромов. Подчеркивается недопустимость подобных действий в современном мире.

Ключевые слова: ромский народ, политика уничтожения ромов, признание преступлений против ромов.

Facts of elimination of gypsy people in the different countries, as well as pseudo-scientific theories that protected the genocide of gypsies are considered in the article.

Keywords: gypsy people, policy of elimination of gypsies, the recognition of the crimes against gypsies.

У різні часи винищували різні народи, ці злочини карались, інколи вони залишались безкарними. Деякі з них постійно на слуху, а про існування інших ми навіть не здогадуємось. У цій статті спробуємо розповісти про

один з таких злочинів – геноцид циганського (ромського народу).

Актуальність статті полягає в тому, що циганський народ – один з найдавніших народів нашої планети, а ми так мало про нього знаємо. Роми у нас асоціюються з піснями, танцями, гаданням, і ніхто навіть не підозрює, скільки бід пережив цей народ. Тому, на нашу думку, доречно розповісти про одну з чорних сторінок в історії цього волелюбного народу.

Метою статті є:

- розповісти про цей страшний злочин;
- пояснити різницю між назвами термінів;
- дослідити комеморацію та політику визнання.

Протягом всієї історії циганського народу їх при-нижували та знищували лише тому, що цей народ вмів бути вільним і не піддається дресируванню законами. Вільні, кмітливі та талановиті люди зуміли вийти з важких ситуацій і при цьому не втратити своєї етнічної самобутності та унікальності. В цій статті ми поговоримо про циган, ромів чи джипсі, про те, як було вчинено один з найбільших злочинів проти цього народу, про покарання та винагороди, визнання й забуття.

Цей злочин почався у кінці ХІХ ст. з виходу у світ праць Лієбича та Ламброзо. У книжці Ламброзо розказувалось про генетичний код, який є у крові циган, їхні гени, на думку вченого, несуть у собі злочини, що передаються через кров чистим расам. Тобто, він стверджував, що цигани – це хвороба на загальній карті «чистих» рас. Ця його гіпотеза стала однією з частин теорії арійської раси. Після виходу скандальної праці деякі країни проголосили своєрідний курс на «чистку нації від циган». Участь у такій «чистці» взяли, на перший погляд, цілком демократичні країни, серед яких: Австрія, Пруссія, Італія, Британія, країни Скандинавії, Франція, Бельгія тощо. Було створено Ziegen-Buch Діллмана, в якій вели облік усіх циган, занотовуючи всі їхні злочини та створюю-

ючи певні генеалогічні дерева. На територіях цих країн циганам дозволялось жити лише за наявності документів про постійне місце проживання, уряди цих країн не сприймали кочових циган, яких важко було контролювати, вони ділились між собою інформацією про пересування циган нібито для підтримки порядку на своїх територіях [3, с. 30].

Важливим документом, який певним чином легалізував «чистку раси» стала праця, написана професором психіатрії Альфредом Хохе (Гохе) та професором юриспруденції Карлом Биндінгом, яка пояснила, що чекає на країни, якщо повністю винищити циган, виправдовувала їхні убивства та досліди над цим народом. Подавались ідеї утворити в Тихому океані резервацію, де утриматимуть циган, була проголошена концепція «невартих життя» та визнано циган соціально несприятливими. Проводилась їх стерилізація, щоб «циганська чума не поширювалась», надавався кочовим циганам статус небажаних іноземців, їх арештовували та депортували з країни. У окремих країнах циган позбавляли громадянства та права голосу. Така ситуація продовжувалась до приходу Гітлера до влади, потім вона стала гіршою чи кращою – сказати важко. Можливо, весь світ забув, що злочин проти циган підтримували та здійснювали всі країни, а звернули увагу саме на злочини Гітлера і всі зразу стали високоморальними гуманістами.

Отож поговоримо про фашистську політику щодо циган. Вона стала своєрідним продовженням теорії Ламброзо, але з доповненнями Ніцше, де головними ворогами стали євреї, а цигани були просто народом, який забруднює арійську кров, несучи в собі ген злочину. Щоб «вичистити» цей ген згідно з дослідями доктора Менгеле необхідно було пройти 7 рівнів (зауважу, 3 – для євреїв), були спеціальні генні рівняння, які доказували, наскільки ця людина є циганом, тут на допомогу приходила вже згадувана раніше Ziegen-Buch Ділмана, в якій велись

потрібні записи. У принципі, деякі цигани за генами відповідали арійській расі, але були нижчою її частиною на рівні з балтійськими народами. Та хоч певна близькість була, але їх не жаліли і відправляли в концентраційні табори на рівні з євреями та слов'янами. Під час війни німецькі солдати часто користувались послугами циган, ті кували їм різні вироби, розважали тощо.

Найбільшим злочином проти циган стала, так звана, «Циганська ніч». «Того вечора у повітрі пахло смертю», – згадували про це очевидці. Перед приходом Червоної Армії фашисти вирішили знищити усі докази своїх дослідів: циган, які були у таборі, спалили заживо [1, с. 72].

Якщо говорити про якийсь тотальне знищення циган, як, до прикладу, євреїв – то їх не було, циган винищували так само, як й інших на окупованій території, відправляли на примусові роботи тощо. На території Закарпаття були утворені гетто, в яких зганяли циган на примусові роботи, незважаючи на вік, стать чи стан здоров'я. Жінки спали на холодній підлозі, їх систематично гвалтували та знущались з них, дітей вже з малечку примушували працювати, а чоловікам давали непосильну роботу та часто били, хоч жінок били не менше. Жінкам було важче, після закінчення війни ту жінку, яку було звалтовано і яка народила від німця, цькував увесь табір та бив чоловік, захистити таких жінок було нікому. Ставалися часті випадки самогубств, жінкам зривали волосся, нівечили обличчя, обмазували дьогтем, щоб викликати відразу у солдат. Варто зауважити, що така поведінка солдат щодо циган була як з боку фашистів, так і з боку солдат армії СРСР.

Німці не єдині в часи війни знищували циган. Уряд СРСР винищував їх навіть більше, ніж фашисти. Здебільшого циган звинувачували у колабораціонізмі та у відмові брати участь у війні. Це спростував Бессонов, який довів, що цигани брали активну участь у війні.

Коли представники уряду СРСР просили сільських старост надати список циган, то часто односельчани прикривали їх, заявляючи, що вони українці, татари чи іншої нації, а у звітах писали, що циган у селі немає. Цей факт свідчить, що до циган ставились краще, ніж до євреїв, цигани були «своїми», до них звикли. На території України мусульманство дуже допомогло ромам під час політики «чистки від циган». Коли радянські солдати збирали циган для переселення, а натомість розстрілювали, то мусульманська організація звернулась до офіційної Москви з проханням не чіпати їх, що зберегло життя багатьом ромам [4, с. 98].

Злочин проти циганського народу має різні назви, найпоширеніші це:

- Параїмос;
- Калі Траш;
- Самударіпен.

Термін «параїмос» у науковий обіг увів американський вчений Ян Хенкок. Довгий час цей термін використовувався, однак з'явилися вчені, серед яких і Бессонов, які стверджують, що термін «параїмос» є образою для циганського населення, адже у буквальному перекладі він означає «згвалтування», тобто суто фізичну дію сексуального характеру і використовувати його стосовно такого злочину проти народу є неприпустимим. На одному з циганських сайтів «Романы культуры и джипэн» було звернено увагу на цю образу. Доречніше було б використовувати термін «Калі Траш» – чорний жах, чи «самударіпен» – масове знищення. На захист терміну «параїмос» виступили європейські вчені, які зауважили, що ромська мова не має норм, тому в різних частинах світу відрізняється. Дії ж проти циган можна з впевненістю назвати гвалтуванням цілого народу. Навколо цих термінів й до сьогодні йде певна суперечка, консенсусу так і не знайдено, але в наукових колах використовується термін «параїмос» [1, с. 75].

Довгий час геноцид проти циган як такий не визнавався і про нього ніхто не говорив, це можна пояснити тим, що всі займались питаннями голокосту, а серед циган, як не прикро це визнавати, мало науковців. Але з виходом праці «Доля циган Європи» (1972 р.) про цей злочин стало модним писати і обговорювати. Було написано низку праць, проведено масу акцій, з'їздів, конференцій, які зближують між собою ромів-інтелігентів. Протягом ХХ ст. багато країн відкрили пам'ятники вшанування жертв цього злочину. У Словаччині та Угорщині 2 серпня визнано днем пам'яті геноциду ромів, у Сербії та Чорногорії – 16 грудня, у Британії – 27 січня, інші європейські країни вшановують пам'ять циган того дня, що й євреїв. Кожного року Польща проводить акцію «Табір спогадів», на яку збираються всі цигани: вони співають свої народні пісні, грають вистави, проводять різні розиграші, що допомагає зблизити циганський народ, вшановувати пам'ять про загиблих. Подібна акція проводиться і в Болгарії 8 квітня.

Цікавим фактом є те, що цигани не люблять згадувати про геноцид під час війни, доказом цього є циганська акція у Словаччині «Ma bisteren», приурочена річниці геноциду. Активісти акції хотіли залучити максимум циганського населення, щоб вони розповіли про трагедію. Однак роми відмовились згадувати про це, натомість вони з радістю були готові поділитись тим, як вони вдало спасались від смерті та які афери робили під час війни, мотивуючи це тим, що вони народ, який не хоче згадувати про темні сторінки свого життя [3, с. 38].

Позаяк цигани не мають своєї країни, то час від часу якась країна виступає на їхній захист, використовує їх у політичній боротьбі чи для привернення уваги на міжнародній політичній арені. Свого часу це робили такі країни, як Росія, Сербія, Хорватія, Румунія тощо.

За різними даними, під час геноциду ромів загинуло від 219700 до 1500000 осіб, з кожним роком, коли відкривають архіви, ця цифра збільшується.

Деякі вчені вважають, що геноцид циган триває й сьогодні, але проявляється інакше. Виокремлюють такі види сучасного геноциду:

- «антициганізм»,
- «антиромізм»,
- «антиджипсизм».

Німеччину звинувачують в тому, що вона знищила найбільше циганського населення, а виплачує кошти «за рабську працю». На нашу думку, це лицемірство з боку європейських країн, тому, що циган винищували всі, але цього ніхто не визнає. Німеччина хоч і не визнає геноциду, але виплачує компенсацію, тут її можна зрозуміти, адже доведено, що проти євреїв була застосована політика геноциду, а проти циган, якщо не брати до уваги «Циганську ніч», то вони поводитись як окупанти під час війни, що цілком логічно. Найлицемірнішою є позиція правонаступниці СРСР – Росії, адже руками СРСР було знищено більше циган, ніж фашистами, при цьому вони не визнають зі свого боку якоїсь відповідальності, а позиціонують себе захисниками циганського народу.

Отже з викладеного вище можна дійти висновку, що циганський народ пережив велику трагедію. Ставлення протягом усієї історії до цієї нації було негативним, їх називали «хворобою на мозаїці народів», позбавляли голосу та громадянства, забороняли кочувати тощо. Становище загострилось під час Другої світової війни, коли почалось масове знищення циган, були встановлені «циганські тижні», протягом яких їх винищували, але попри всі негаразди циганський народ не втратив своєї самобутності та неповторності. На сьогоднішній день їх трагедію досліджує багато науковців, проводяться різні конференції, акції, наукові зібрання, дні пам'яті, встановлюються пам'ятники. Це допомагає не забувати про страшний злочин, згуртовує циганське населення та слугує нагадуванням для всього людства того, що подібного злочину в майбутньому допустити не можна.

Список використаних джерел

1. Бессонов Н. Об использовании терминов «Пораймос» и «Холокост» в значении «геноцид цыган» / Николай Бессонов // Геноцид і сучасність. – К., 2007. – №1 (2). – С. 71–82.
2. Бессонов Н. Цыганская трагедия. 1941–1945. – Том 2. Вооруженный отпор / Николай Бессонов. – С-Пб.: Прогресс, 2010. – 267 с.
3. Марушиакова Е. Холокост и цыгане. Конструирование новой национальной мифологии / Е. Марушиакова, В. Попов // Геноцид і сучасність. – К., 2008. – №2 (4). – С. 29–42.
4. Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни: збірник документів, матеріалів та спогадів / [упоряд. М. Тяглий]. – К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2013. – 208 с.

Галина ФЕНИНЕЦЬ,
магістр політології,
ДВНЗ «УжНУ»

РОСІЙСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ ЯК ФАКТОР ВИНИКНЕННЯ КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано методи інформаційного впливу Російської Федерації на східні лімітрофні області України, зокрема на кризу національної ідентичності, анексію Криму та військовий конфлікт на Луганщині та Донеччині.

Ключові слова: гібридна війна, пропаганда, інформаційний вплив, рефреймінг, психологічний тероризм, ЗМІ, Інтернет, фейк.

В статтє анализируются методы информационного влияния Российской Федерации на восточные лимитрофные области Украины, в частности на кризис национальной идентичности, аннексию Крыма и военный конфликт на Донбассе.

Ключевые слова: гибридная война, пропаганда, информационное влияние, рефрейминг, психологический терроризм, СМИ, Интернет, фейк.

Methods of the Russian information influence for the Eastern regions of Ukraine, crisis of the national identify, annexation of the Crimea and military conflict are considered in the article.

Keywords: hybrid war, propaganda, information influence, reframing, psychological terrorism, media, Internet, fake.

Формування консолідованої політичної нації та ідентичності в Україні є одним з найактуальніших завдань, що постали перед Україною з перших днів незалежності. Враховуючи те, що Україна є поліетнічною державою, яка довгий період знаходилася у складі різних

країн, питання національної ідентичності та окреслення виразного ідентифікаційного простору диктується не стільки пізнавальними чи теоретичними завданнями, скільки практичними. На жаль, за роки існування самостійної України так і не було вироблено єдності серед народу та єдиного бачення спільної мети існування, наслідком чого є ще більша диференціація між Заходом і Сходом країни

Розкол України, існування двох світів та уявних регіонів (Донбас, Закарпаття, Галичина, Крим тощо) – теми-супутники з перших днів життя незалежної України. Так чи інакше, важко було б не помітити протиріччя, які існували серед українських громадян. Роль провідного каталізатора, який дозволив проблемі проявитися в повній мірі, зіграло пряме згортання демократичного транзиту в Україні за часів Януковича, а також пряме політичне втручання Росії та актуалізація нею концепту «русского мира», помножені на геополітичні сенси РФ у розбудові спільного «євразійського» політичного та гуманітарного простору, геополітична конкуренція РФ з США та Європою.

Наукові дослідження. Проблема національної ідентичності вивчалася багатьма дослідниками, це, зокрема, напрацювання Л.Нагорної, Л.Ляпіної, М.Козловець. Вплив російського фактору досліджували З.Бжезинський [1], П. Шевчук [10] та ін. Для написання цієї статті допоміжними матеріалами також стали дослідження Київського міжнародного інституту прав людини і запобігання екстремізму та ксенофобії [5], соціологічні опитування Центру Разумкова [6] та Інтернет-ресурс – відеохостинг YouTube [4].

Мета статті – проаналізувати зовнішній російський інформаційний вплив на виникнення кризи національної ідентичності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Криза національної ідентичності супроводжувала більшість країн, що стали

на шлях побудови власної держави. Вибір ідентифікаційних орієнтирів ставав одним із головних завдань новоствореної держави. В Україні цей вибір ускладнювався не лише внутрішніми незгодами, а й зовнішнім фактором. Тому на самому початку статті варто зауважити, що саме внутрішні непорозуміння дозволили проявитися впливу Російської Федерації. Остання завжди була вічним «супутником» українського націєтворення. Значна частина південно-східних земель України перебувала в складі Росії, що зумовило існування проросійських настроїв серед населення. Зрозуміло, що така історична спадщина створювала додаткові труднощі для вироблення ідентифікаційних критеріїв вже після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності. Тому для дослідження кризи української національної ідентичності важливо буде дослідити саме вплив російської пропаганди.

Перш ніж досліджувати інформаційний вплив на формування ідентичності українців, слід наголосити на тому, що великі авторитарні держави, такі, як Росія, для власного виживання шукають «ворога», бажано зовнішнього. Саме на нього буде відволікатися увага від корупції, зубожіння населення, відсутності будь-яких перспектив. Якщо такого ворога не існує, то його потрібно обов'язково створити. А допомогти у цьому можуть засоби масової інформації. Вони ж можуть допомогти сформулювати в суспільних уявленнях думку про необхідність захисту «свого» населення на територіях інших держав, про відновлення «історичної справедливості» та приєднання до себе нових територій. Прагнення зберегти свій вплив на пострадянському просторі виливається в політиці «захисту співвітчизників», що залишається одним з вразливих і одночасно одним із ключових чинників політики стосовно країн СНД, а особливо щодо України. У «Федеральной программе по поддержке соотечественников за рубежом» йдеться про те, що Росія, у випадку приниження прав співвітчизників, може використовувати

ти заходи для їх захисту, які передбачені міжнародним правом. Термін «співвітчизники» є доволі неоднозначним, і часто російськими політиками трактувався як «російськомовне населення», що сприяло втручання у внутрішні справи інших держав. Тобто Росія цей етнічний сегмент української нації прагнула перетворити на власного «агента» впливу. Створення такого антиукраїнського образу включає наступні пункти: звинувачення у зраді, розвалі СРСР, відході від братської дружби, розриві економічних та культурних відносин; формування міфів стосовно загрози росіянам з боку України; формування з росіян «наднації», обґрунтування її «обраності», історичного призначення, що є продовженням політики СРСР; висміювання української мови, традицій, державних символів та ін.

Той факт, що Україна більше не є частиною потужної російської машини, викликає у більшості росіян незрозумілість, подив, а у деякого навіть жах. З їх погляду, Україна стає все менше «своєю» – вона йде до супротивника, потенційного ворога в обличчі США та ЄС. Тому ситуація, яку сьогодні можна спостерігати на Сході нашої держави, виникла не на порожньому місці. Це – результат довготривалих впливів російської пропаганди. Але для чого? Відповідь на це запитання можна знайти в праці американського політолога З. Бжезинського «Велика шахівниця». Аналізуючи наслідки розпаду Радянського Союзу, автор каже, що найболючішою була втрата України. Незалежність України позбавила Росію її домінуючої позиції на Чорному морі, де Крим і Одеса служили Росії життєво важливою брамою торгівлі на Середземномор'ї та й в усьому світі. «Україна, – підкреслює дослідник, – новий і важливий простір на євразійській шахівниці, є геополітичною віссю, тому що саме її існування як незалежної країни допомагає трансформувати Росію. Без України Росія припиняє бути європейською імперією. Росія без України все ще

могла б претендувати на імперський статус, але тоді вона б стала переважно азіатською імперською державою, цілком імовірно втягнутою у виснажливі конфлікти з пробудженими середньоазіатами, яких обурювала б утрата їхньої новоздобутої незалежності і яких підтримають дружні ісламські держави на півдні. Проте, якщо Москва здобуде контроль над Україною з її багатомільйонним населенням і величезними ресурсами, а також із виходом до Чорного моря, Росія автоматично знову здобуде необхідні засоби для того, щоб стати могутньою імперською державою, що охоплюватиме Європу і Азію. Втрата Україною незалежності матиме негативні наслідки для Середньої Європи, перетворюючи Польщу в геополітичну вісь на східному кордоні об'єднаної Європи» [1, с.133].

Загалом, аналіз тенденцій розвитку українсько-російських відносин в останній період показує, що небажання Росії бачити нашу країну в колі європейських держав набуло ознак цілеспрямованої стратегії. Це прослідковується в російських засобах масової інформації, а саме – у відкритому пропагуванні своїх імперських амбіцій, негативній характеристиці України. Так, зі слів президента РФ В.Путіна, «...Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її території – це Східна Європа, а частина, ще й значна, подарована нами» [8].

Потрібно розуміти, що сьогодні Росія веде гібридну війну проти України. Цей тип війни є якісно новим підходом до втілення військових стратегій, ключовим моментом яких є психологічна та інформаційна обробка місцевого населення, застосування жорсткої сили іміджевої дипломатії на підготовленому геопросторі держави. Це у свою чергу дало можливість не лише проводити активну приховану інтервенцію на Сході України, обмежуючись задалегідь добре підготовленими та нечисленними диверсійними групами, але й анексувати на свою користь окремі території, зокрема Крим. З метою формування у цих людей антиукраїнських настроїв

залучаються значні сили – спеціальні органи, Федеральні служби безпеки Росії, Міністерства зовнішніх справ, Інтернет, політичні партії та окремі політики, релігія та засоби масової інформації. Цікаво, що до цього переліку включаються не тільки державні органи й можливості кіно, театру, наочної агітації, книгодрукування тощо.

Варто зрозуміти, що стало передумовою такого потужного впливу Росії. Хотілося б погодитись з П. Шевчуком, що такими передумовами стали дружні взаємовідносини між країнами, тісні культурні, економічні та торгові взаємодії, певне ігнорування конфліктів щодо острова Тузла (2003р.) та газових конфліктів між компаніями НАК «Нафтогаз України» і «Газпром» та умов постачання природного газу з Росії до України, також його транзиту в Європу, підписання низки важливих державних угод, зокрема Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією [10, С.33]. Цікавим і водночас небезпечним є той факт, що Росія започаткувала розробку психотропної зброї та технологій інформаційного впливу, які пройшли успішну апробацію на населенні багатьох територій колишнього Радянського Союзу. Ця зброя спрямована на підкорення свідомості та спрямування її в потрібному руслі. Такий вплив російських медіа-технологій на території Криму, Півдня і Сходу України, значний попит жителів на російські теле- та радіопрограми дуже часто українською владою не розглядався як загроза національній безпеці. А це з часом призвело до деструктивного і дестабілізуючого впливу на свідомість громадян, а через свідомість – до зміни ставлення до самої України.

Російські теле- та радіоканали постійно використовували і використовують досі різні методики інформаційного впливу, зокрема надання вибіркової інформації, яка є корисною лише для Росії, надання дозованої інформації з одночасним викривленням ходу подій, надання міксу фактів та особистих думок і припущень в їхньому

контексті, інформаційний рефреймінг. Російські ЗМІ вдаються і до вживання забороненої міжнародним законодавством технології «25 кадру». За допомогою таких прийомів журналісти намагаються впливати не лише на поведінку людини, а й на підсвідоме, в результаті чого індивід вважає, що він самостійно дійшов до певного висновку на основі власного життєвого досвіду та поінформованості. Як наслідок маємо таку картину: за результатами опитування Центру Разумкова, ще до подій Євромайдану українським ЗМІ довіряли 66% українців, а не довіряли – 29%. Відповідні показники щодо російських ЗМІ: 72% та 28% [6]. Це досить суттєвий факт, який показує ступінь недовіри власним мас-медіа і підтримки, власне, іноземних.

Перекручування фактів та виривання фраз з контексту чітко проявляється в явищі, яке отримало назву «кисельовщина». Дмитро Кисельов – відомий російський журналіст, генеральний директор російського міжнародного інформаційного агентства «Россия сегодня», але більше відомий широкому загалу як телеведучий програми «Вести с Дмитрием Киселёвым». Це, певно, найяскравіший приклад потужної пропаганди Росії. Гіперболізоване зображення дійсності, демонстрація в яскравих образах нісенітниць є тактичним засобом програми, оскільки, по-перше, відволікається власне населення від внутрішніх проблем, по-друге, формується негативний образ України в очах жителів сходу нашої держави, де телепрограма користується попитом серед місцевої аудиторії. Прикладом такого рефреймінгу є події, які відбувалися під час Всеукраїнського економічного форуму в Давосі. П. Порошенко демонстрував шматок автобуса, який був розстріляний терористами ДНР, а «Вести» Кисельова зобразили це як спробу продати за мільярди шмат автобуса, який «сами же каратели и продырявили под Волновахой» [4]. Цікаво прослідкувати мову і міміку телеведучого. Текст автора наближений до розмовного

стилю, що полегшує сприйняття інформації громадянами, а постійна активна жестикуляція руками і показ розгорнутих долонь в психології трактується як «я весь ваш і призначений тільки для вашої уваги». Після такого міксу психологічного впливу громадяни Росії та Сходу України з легкістю сприймали подану інформацію.

У якості маніпулятивної технології особливо часто застосовується навішування ярликів та стереотипів із метою дискредитації (морального приниження або осміяння) того чи іншого явища чи події у суспільній думці. Так, серед українських громадян, в тому числі російськомовних, було сформовано стереотип про США як «ворога номер 1» і основного партнера української влади. Так, Кисельов часто в своїх виступах вживає такі месиджі, як «США кроет нациков», «киевская хунта – убийцы», «Правый сектор – каратели». Такі технології впливу не просто створюють антиобраз для української влади та представників саме українського титульного етносу, а навмисне нагадують про те, що Україна поділяється на два ворожі табори, з яких проросійський Схід «харошие», а до «западенцев» формує агресивне ставлення і налаштовує на конфлікт з ними. В такому випадку сприяти формуванню у цих людей сприятливої національної ідентифікації майже неможливо. Мінусом з українського боку є те, що фахівці СБУ лише тепер демонструють докази використання російськими ЗМІ заборонених технологій, коли ланцюгова реакція в громадян вже запущена і ефект майже не відворотний.

Цікаві дослідження проводилися також німецьким Фондом Бертельсмана спільно з Варшавським Інститутом суспільної політики (ISP), які зробили висновок, що для жителів Сходу України, де значна частина проросійських громадян, характерні помірно високі значення індексу міжетнічної дистанційованості по відношенню до західноєвропейців – німців та французів, громадян США («американців») та канадців [5].

Враховуючи потужний вплив проросійської пропаганди через телебачення та ЗМІ, негативний стереотип щодо США почав формуватися і до жителів Західної України з її постійним прагненням бути ближчою до Європи. В найкращих традиціях Геббельса Росії вдалось переконати велику частину населення України, що на Майдані стоять одні американські агенти, неофашисти та міфічні «бандерівці», які прийдуть на схід і відберуть в усіх домівки. Тим не менш, майже в кожному випуску будь-яких новин російських ЗМІ йдеться про те, що США – ворог, Україна розпадається і «Росія фактично держит Україну на своїх руках». Після такого залякування проросійських громадян в Україні логічним є факт закликів для Великої імперії врятувати їх і ввести свої війська для захисту ніби від військ НАТО та «київської хунти».

Нав'язування вищеназваних стереотипів можна прослідкувати у опитуванні «Хто такі бандерівці і як вони виглядають?», яке провела телевізійна служба новин на телеканалі «1+1» у березні 2014 року. Кореспонденти цікавилися у жителів різних куточків України, хто такі «бандерівці». Загальна картина результатів дослідження виглядає наступним чином: більшість жителів Західних регіонів відповідали, що вони самі бандерівці, жителі Центру відповідали, що це звичайні люди, а ось жителі Східних регіонів та тих, де вплив Росії є найбільшим, відповідали, що це щось дуже страшне. Але цікавий факт: останні не змогли чітко описати негативні та «страшні» характеристики так званих «бандерівців», а лише відповідали, що вони несуть загрозу для життя. Українська влада, враховуючи суцільну брехню і викривлення фактів, навіть і не намагалась щось цьому протиставити. В результаті цього без бою був окупований Крим. Лише після анексії півострова українська влада почала вживати хоч якихось заходів для контрпропаганди. Та вони виглядали надто млявими на фоні

того інформаційного потоку, який лився з російських ресурсів.

Думку щодо спотвореної картини реальності у ЗМІ поділяє К. Черкашин, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та практичної політики Донецького національного університету, керівник соціологічної служби «Центр політичного аналізу та технологій». У своєму інтерв'ю для газети «Ракурс» від стверджував, що прихильників ДНР стало більше напередодні референдуму з двох причин: по-перше, були включені російські канали, і якщо раніше пропаганда йшла в одні ворота, то зараз є можливість порівнювати; по-друге, події, які відбувалися у Слов'янську, Одесі, Маріуполі і які в офіційних джерелах називалися «захопленнями терористів» зробили великий вплив на місцеве населення. Але люди тут знають, що ополченці – це їхні сусіди і виходить, що влада України бореться з населенням Донбасу [2].

Весь цей час інститут демократії ім. Пилипа Орлика проводив моніторинг регіональних ЗМІ у 8 регіонах, в тому числі у Донецькій області. Кожного дня на жителів Сходу виливається купа пропагандистського сміття. Працюють 10 новинних і більше 30-ти російських каналів; сепаратистських: «Оплот», «Новоросія», «Донецкая республика», «Луганск -24»; сайти, газети, які агітують вступати до лав ополчення, викликають ненависть до України та української армії, залякують легіонами НАТО. Так, за даними опитування Київського міжнародного інституту соціології на замовлення ГО «Телекритика», у самопроголошених «ДНР-ЛНР» підтримка месиджів російських ЗМІ суттєво вища, ніж у респондентів по інший бік фронту (у Харківській, Одеській, Херсонській, Донецькій та Луганській областях). 49% респондентів на окупованих територіях називають Майдан фашистським переворотом, 67% вбачають його причиною олігархічну змову та маніпуляції США [7]. Аналізуючи тексти сепаратистських новин,

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

можна прослідкувати, що місцеве населення не ідентифікує себе з українцями, бо все, що вживається зі словом «українське», носить негативний характер. З цього випливає, що жителі окупованих територій не ідентифікують себе з українською нацією, але і не з громадянами Росії. Таким чином, можна говорити про існування окремої донецької, луганської змаргіналізованої ідентичності. В найближчому майбутньому скоріш за все будуть мімікрувати в залежності від обставин.

Для здійснення психологічного терору російською пропагандою використовуються не лише друковані ЗМІ та мережі ефірних й кабельних мас-медіа, але й Інтернет, електронні пошти тощо. Після війни Росії з Грузією 2008 року уряд Росії усвідомив, наскільки важливо управляти думками в Інтернеті, в тому числі на міжнародному рівні. Останнім часом для зомбування або навіщування ярликів активно почали використовуватися соціальні мережі. Найчастіше беруться одіозні, криваві та емоційні знімки з інших країн та подій і видаються за українські (рис 1,2.)

Рис. 1. Користувачі мереж активно поширюють фото маленької дівчинки біля вбитої жінки, описуючи його як фото подій в Донбасі. Але насправді це кадр з російсько-білоруської стрічки 2010 року «Брестська фортеця»

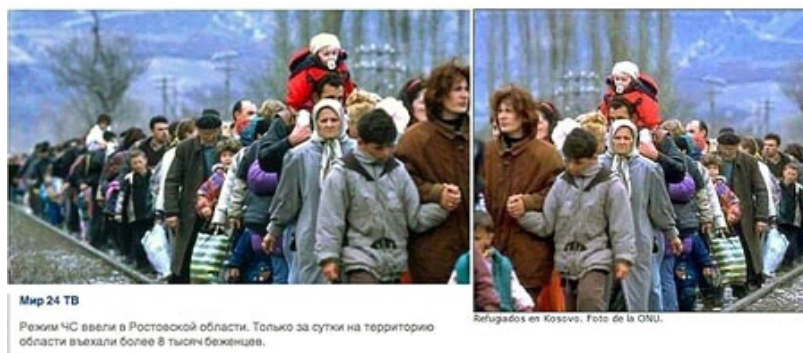

Рис. 2. Тут ми бачимо, як телеканал «Мир 24 ТВ» видає кадр із подій в Косово за переселення біженців із України

Перевірити «фейк» дуже легко: для цього потрібно використати пошук подібних зображень в сервісі Google. З початку української кризи журналісти насправді помітили, що кількість проросійських сюжетів, які написані за одним і тим же зразком, набагато збільшилася. У липні 2014 року в розпал української кризи анонімна російська група розповіла про існування «Агентства Інтернет-досліджень», де величезна кількість блогерів і коментаторів отримують зарплату і щодня працюють в соціальних мережах і електронних ЗМІ, впливаючи на думку користувачів Інтернету.

Подання інформації у вітчизняних ЗМІ значно програє російській стороні. За два десятки років своєї незалежності українцям не вдалося належним чином сформувати загальнонаціональні цінності і пропагувати їх через інформаційну політику. Негативні наслідки цього визріли та найбільше проявились у таких проблемних регіонах, як Донбас та АР Крим. Україна ніколи не вживала серйозних заходів щодо захисту свого інформаційного поля, хоча свого часу і була прийнята Доктрина інформаційної безпеки України, низка інших законодавчих і нормативно-правових актів. Вказана доктрина,

яка сприймалась як декларація офіційної державної позиції, висловлювала лише безпечний вимір інформаційної діяльності, однак окремі види інформаційних загроз, зокрема кіберзлочинність, інформаційний психологічний тероризм, технології НЛП, описані в ній фрагментарно. Логотип «Єдина країна / Единая страна» з'явився на екранах телевізорів лише після того, як Росія анексувала Крим. Але ж, про яку «єдиную страну» йдеться, якщо під цим логотипом майже щодня надалі транслюються російські телесеріали, в яких часто зображується ностальгія за Радянським Союзом. Ми по сьогодні не маємо власного каналу на міжнародній арені. Канал «1+1» створив «Ukraine Today», але він не має необхідних потужностей та фахівців.

У момент, коли військовий конфлікт розгорався повним ходом, через кабельні мережі продовжували поширюватися міжнародні версії російських телеканалів. І лише у вересні 2014 року Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення повідомила про заборону 15 російських каналів. В список заборонених потрапили: «Первый канал. Всемирная сеть», «РТР-Планета», «НТВ-Мир», «Россия-24», «TVСІ», «Россия-1», НТВ, ТНТ, «Петербург-5», «Звезда», «Рен-ТВ», «РБК-ТВ», Life News, Russia Today, «История» [3]. Але, тим не менш, багато людей користуються супутниковим телебаченням, що не викоринює проблему із заборону телеканалів. Також Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного простору України», в якому стверджувалося про заборону російських серіалів з героїзацією агресора. 18 березня він був підписаний Головою Верховної Ради і переданий на підпис Президенту. Але сам процес затягувався у зв'язку з баталіями, пов'язаними з «Опозиційним блоком». Оскільки закон не запрацював, то ефіри до цього часу наповнені російським змістом. Директори каналів від-

повідують на це тим, що таким чином хочуть повернути гроші за вже оплачені стрічки.

Висновки. Отже, для України гострота проблеми національної ідентичності знаменується не лише її внутрішніми чинниками, а й зовнішнім. Російська пропаганда довгий час супроводжувала історію України. Імперіалістична мета не змінилась, стали іншими лише засоби. Сьогодні РФ з метою контролю не лише території, а й свідомості громадян України веде гібридну війну, ключовим моментом якої є психологічна обробка жителів. Російські ЗМІ вдаються до використання різноманітних технологій впливу, зокрема подачі дозованої інформації, перекручування фактів та використання забороненого міжнародним законодавством метода 25 кадру. За допомоги цих методів російські спецпропагандисти активно спекулюють на проблемах реалізації гуманітарних прав російської етнічної та російськомовної спільнот в Україні. Силами «кисельовщини» та подібних комунікаційних каналів продовжується дискредитація політичного курсу України на європейську інтеграцію, підтримуються та посилюються антизахідні та антинаївські стереотипи, роздмухуються поодинокі випадки ксенофобських провокацій, перекручуються реалії, які подаються у вигідному для Росії ракурсі. Враховуючи відсутність інформаційної відсічі з боку українських ЗМІ майже без бою був анексований Крим і почались акції протесту в багатьох регіонах Сходу України, але у військовий конфлікт вони переросли лише там, де вплив Росії був найбільш відчутним – це Луганська і Донецька області. Так на території ЛНР та ДНР діють власні місцеві ЗМІ, які підтримують російську пропаганду. Таке інформаційне зомбування призвело до того, що жителі окупованих територій не ідентифікують себе з українською нацією і не вважають себе громадянами Росії. В результаті у жителів цих областей почала формуватись власна «донецька», «луганська» ідентичність, але як окремих республік поза

межами українських кордонів. З огляду на історичні особливості, відсутність заходів інформаційної безпеки південно-східні регіони виявилися найбільш вразливими до зовнішніх інформаційних впливів північного сусіда, на противагу західним та центральним регіонам, які в силу ціннісних орієнтацій не сприймали подібні інформаційні навіювання, формуючи власний психологічний бар'єр. Інформаційну війну можна подолати лише за умови, коли всі її інформаційні канали займають активну патріотичну позицію. І лише зважена стратегія інформаційної безпеки унеможливить подальше маніпулювання суспільною свідомістю та сприятиме захисту українського інформаційного поля.

Список використаних джерел

1. Бжезинський З. Велика шахівниця / Збігнев Бжезинський. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
2. Блудша М. Вихід із кризи на Сході України: розлучення чи порозуміння / М. Блудша // Ракурс. – 19 травня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/532-doneck-kryza>
3. В Україні заборонили мовлення 15 російських каналів [Електронний ресурс] // ZN.ua – Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/v-ukrayini-zaboronili-movlennya-15-rosiyskih-kanaliv-150581_.html
4. Кисельов: Новини України сьогодні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=GePiz2zzjKg>
5. Регіональна толерантність, ксенофобія та екстремізм в Україні [Електронний ресурс] – Дослідження Київського міжнародного інституту прав людини і запобігання екстремізму та ксенофобії. – Режим доступу: www.ihrpex.org/upl/doc/zvit_jan_2013_58.doc
6. Результати соціологічного дослідження «Громадська думка: підсумки 2014 року» [Електронний ресурс] // Український центр політичних та економічних

- досліджень імені Олександра Разумкова. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=573
7. Російська пропаганда перемагає на територіях, підконтрольних «ДНР–ЛНР» – соціологічне дослідження [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/rosiyska_propaganda_peremagaє_na_teritoriyakh_pidkontrolnim_dnrlnr_sotsiologichne_doslidzhennya/
  8. Топ-7 цитат Путіна про Україну [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://politiko.ua/blogpost69917>
  9. Фенинець Г. Феномен національної ідентичності у поглядах представників інтегрального, державницького та консервативного напрямку націоналізму початку ХХ століття / Г. Фенинець // Соціально-політичні студії. Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету. – 2015. – Випуск 6. – 136 с.
  10. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти / П. Шевчук // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2014. – Випуск 13. – С. 30–40.

*Тетяна ХОХОЛ,
студентка 5 курсу
спеціальності «Країнознавство»
ДВНЗ «УжНУ»*

УКРАЇНА – РОСІЯ: МІЖ ВНУТРІШНЬОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЮ ПОЛІТИКОЮ

У статті здійснюється спроба комплексно проаналізувати ключові проблеми двосторонніх відносин між Україною та Російською Федерацією. Окрема увага у статті відводиться визначенню місця і ролі України у геополітиці Росії.

Ключові слова: *Україна, пострадянський простір, Російська Федерація, зовнішня політика, двосторонні відносини, внутрішня політика.*

В статье делается попытка комплексно проанализировать ключевые проблемы двусторонних отношений между Украиной и Российской Федерацией. Отдельное внимание уделено определению места и роли Украины в геополитике России.

Ключевые слова: *Украина, постсоветское пространство. Российская Федерация, внешняя политика, двусторонние отношения, внутренняя политика.*

This article attempts to analyze the main problems of bilateral relations between Ukraine and Russian Federation. Special attention is paid to defining the place and role of Ukraine in the geopolitics of Russia.

Keywords: *Ukraine, Russian Federation, foreign policy, bilateral relations, internal policy.*

Останні тенденції українсько-російських двосторонніх взаємин (українська політична криза, від'єднання Криму, російська агресія на українському Сході) примножують напруту у співробітництві. Події кінця

2013 – 2014 рр. стали переломним моментом в історії українсько-російських відносин і ознаменували новий етап у становленні міжнародної суб'єктності України на світовій арені.

Наукові дослідження. Проблемні питання двосторонніх відносин між Україною і Росією знайшли своє відображення у численних працях вітчизняних учених – В.С.Будкіна [1], В.М.Геєця [2], Л.І.Федулової [9; 10], В.К.Хаустова [11], Л.В.Шинкарук [2], П.Шевчука, О.Шеретюк.

Мета даного дослідження – проаналізувати сучасний стан двосторонніх відносин України з Росією та виявити проблеми і перспективи цих відносин.

Виклад основного матеріалу. Пострадянський простір традиційно розглядається Москвою як платформа для підвищення свого міжнародного впливу. Прагнення Росії зберегти власне домінування в регіоні СНД залишається незмінною складовою її зовнішньої політики, починаючи з середини 1990-х рр., коли розрахунок російських лібералів на чолі з А. Козиревим на швидке приєднання Росії як держави-нації до родини західних демократій не дав очікуваних результатів і зазнав жорсткої критики всередині країни. Вже у 1995 р. був ухвалений «Стратегічний курс РФ із державами-учасницями СНД» – один із перших документів, в якому йшлося про відновлення впливу Росії на пострадянському просторі. Пізніше цей підхід знайшов відображення у низці концепцій зовнішньої політики РФ та інших документах доктринального характеру.

Цілком очевидним є особливий вплив Росії на процеси державотворення та зовнішню політику всіх пострадянських країн, що дає змогу характеризувати його як визначальний для їх становлення. При цьому, беручи до уваги культурно-історичні особливості українсько-російських відносин, можна стверджувати, що Росія відіграє унікальну роль у процесах становлення незалежної

України. Зокрема, «розлучення» з РФ має основоположне значення як для міжнародної суб'єктності, так і для зовнішньополітичного позиціонування України [5].

У цьому контексті слід виділити ті аспекти становлення міжнародної суб'єктності України, що залишаються постійними чинниками двосторонніх відносин із Росією, а саме:

- проросійські культурні та політичні орієнтації частини населення України, що створюють для Росії додаткові можливості політичного впливу на Україну;
- непрозорі політико-економічні зв'язки між бізнес-елітами України та Росії, що також обумовлені впливом пострадянської політичної культури;
- гостро негативне ставлення Росії до гуманітарної політики України, спрямованої на культурну та історіографічну суверенізацію держави;
- вплив Росії на проблему кримського сепаратизму;
- проблема делімітації та демаркації російсько-українських кордонів;
- проблема нормалізації двосторонніх відносин в енергетичній галузі та зниження енергозалежності України від російського газу як важеля політичного впливу з боку Росії;
- проблема статусу Чорноморського Флоту РФ на території України [5].

Наведений перелік проблемних питань двосторонніх відносин не є вичерпним, проте наочно демонструє тісний взаємозв'язок між питаннями внутрішньої та зовнішньої політики, що пов'язані з впливом Росії на процеси державотворення та націєтворення в Україні. Водночас Росія здійснює не менш значний вплив на процеси формування зовнішньополітичного курсу України, зокрема, її відносини з ЄС, НАТО, а також демократичних перетворень як процесу засвоєння європейських норм і стандартів.

Окремо слід виділити також правовий аспект двосторонніх відносин, які замінювались напівформальними домовленостями і непрозорими схемами співпраці, особливо на етапах «дружби» між лідерами двох країн. Суперечливі питання вирішувались «у ручному режимі» на рівні президентів, а успіх переговорів значною мірою залежав від так званої «хімії» їхніх міжособистісних відносин. Однак ключовим аспектом неформальності українсько-російських взаємин на високому рівні все ж таки залишалось культурно-політичне несприйняття України як самостійного міжнародного актора.

Саме неможливість співпраці з Росією на правах партнерства обумовила зміну позицій серед значної частини проросійськи налаштованих представників політики та бізнесу України у бік дистанціювання від Росії та пошуку партнерів на Заході. Таким чином, до 2010 р. підтримка певної дистанції у відносинах з Росією, яка б гарантувала Україні збереження її політичного суверенітету, була точкою перетину всіх ключових питань її внутрішньо - і зовнішньополітичного порядку денного, обумовлюючи пошук комплексних відповідей на ці питання на європейському векторі співпраці.

При цьому події в Україні 2004 р. остаточно визначили конкурентний характер відносин між РФ і ЄС щодо України, де ЄС робив акцент на європеїзації, прогнозованості, стабільності України, тоді як РФ цікавили не стільки внутрішньополітичні процеси, скільки лояльність України, а також дискредитація прикладу демократизації шляхом зміни режиму на просторі СНД. Відповідно, посилюючи тиск на Україну після 2004 р., Росія виступила ініціатором ціннісного протиставлення РФ – ЄС. Однак зовнішня політика України у 2005 – 2010 рр. продемонструвала помилковість підміни ціннісної європеїзації політичним дистанціюванням від Москви, яке не лише не забезпечило Києву пропорційного зближення з Брюсселем, а навпаки, на тлі загострення внутрішньо-

політичної кризи в країні стало додатковим чинником наростання «втоми від України» в ЄС і США [5].

Зі зміною керманіча Української держави у 2010 р. (прихід В.Януковича до влади внаслідок президентських виборів) зовнішня політика знову змінила свій курс, який у світі оцінювався неоднозначно. З одного боку, віталася своєрідна «модернізація» зовнішньополітичного курсу у бік євроінтеграції, з іншого – критикувався «різкий поворот» у напрямі Росії, чим фактично запроваджувалася одновекторна політика, яка тягла за собою поступове підпорядкування російським інтересам. Проте обидва такі твердження є доволі передчасними, враховуючи, що, хоча і були зроблені доволі суперечливі кроки, однак вони стосуються не стільки самого зовнішньополітичного курсу, скільки ціннісних засад і методів його реалізації. Водночас не можна вести мову і про політику одновекторності, оскільки спостерігаються інституційна інерція та спадковість у проведенні євроінтеграційної політики України.

Зокрема, у новому Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» підтверджується мета України щодо набуття членства в Європейському Союзі, яка також відображена на рівні засад внутрішньої політики, де містяться посилання на європейський досвід, підходи, стандарти, відповідність вимогам європейських інституцій, інтеграцію в європейський та світовий освітній і науковий простори тощо. Тоді як відносини з іншими державами, зокрема з Росією, визначаються прагненням співпраці, «уникаючи залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур».

Проте найбільшого резонансу отримало положення Закону щодо позаблоковості України, яке передбачає внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 2003 р. щодо вилучення з нього положень про наміри України набути членства в НАТО. Водночас зміст, який вкладається у досить розми-

те поняття «позаблоковість», а саме: «неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес» [3], дає підстави для висновків. По-перше, наведене положення виключає можливість членства України в Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ), побоювання щодо якого вже висловлювались на шпальтах українських ЗМІ. По-друге, таке розуміння позаблоковості, принаймні юридично, жодним чином не гальмує подальшу співпрацю з Альянсом, в якій, зі слів міністра закордонних справ К. Грищенка, акцент переноситься з результату на процес [5].

Як стверджує К. Грищенко, Україна прагне поєднати нормалізацію відносин із Москвою з євроінтеграційним курсом та засвоєнням європейських цінностей. Така формула здається безпрограшною, особливо враховуючи, що конфронтація з Росією жодним чином не наближає Україну до ЄС, а лише посилює напругу у відносинах України як з Москвою, так і з Брюсселем. Тим не менше, концептуальна бездоганність такого підходу натикається на суворі реалії двадцятирічного досвіду відносин із Росією, який свідчить про несумісність із європейськими нормами та стандартами наявних у російсько-українських відносинах корумпованих схем співпраці на основі вузьких корпоративних інтересів політичної еліти обох країн або непрозорих домовленостей при вирішенні ключових питань двостороннього порядку денного [5].

З одного боку, Україна демонструє усвідомлення нових міжнародних викликів, що об'єктивно вимагають налагодження конструктивного діалогу з Москвою, а з іншого – Харківські угоди («флот в обмін на газ») засвідчили її нездатність до якісного оновлення такого діалогу

та повернення до сумнозвісної практики непрозорих і стрімких домовленостей із Москвою, відсутність фахового та публічного обговорення яких ставить під сумнів їх легітимність.

Станом на 2014 рік в Україні знову зміна влади. Після подій так званого Майдану і Революції Гідності в Україні новим Президентом обрано Петра Порошенка. Першими кроками новообраного глави держави стало офіційне проголошення курсу України на євроатлантичну інтеграцію та активну співпрацю зі структурами ЄС та НАТО. Україна активно заявила про своє бажання щодо співробітництва з Європейським Союзом та його державами-членами у різних сферах. Багато кроків було зроблено в цьому напрямі, в першу чергу, – це підписання Угоди про асоціацію у 2014 році (політичної та економічної частин), а також виконання умов цієї Угоди щодо приведення українського законодавства у відповідність з «*acquis communautaire*» (гармонізація та адаптація законодавства). У свою чергу загострюються відносини з Російською Федерацією через анексією Криму та проблеми на Сході України.

Висновки. Триває політико-дипломатична конфронтація, порушені базові угоди та домовленості. Наразі Росія сприймається як країна – агресор, яка порушила норми міжнародного права, фактично здійснила захоплення території іншої держави, а також веде неоголошену війну на Сході України. Окрім того, наразі Росія і все російське різко сприймається і бойкотується на всіх рівнях серед населення. Бойкотуються товари російського походження та виробництва, забороняють теле - та радіомовлення для певних російських ЗМІ, між Україною та Росією відмінили авіасполучення. Настрої населення України загалом неоднозначні, оскільки споконвічно українське населення розділяється у своїх поглядах на Захід і Схід, що говорить про певний цивілізаційно-ідейний розкол України , який є

однією з основних перепон на шляху до єдиної національної ідеї.

В даний час українсько – російські відносини перебувають у критично непередбачуваному стані. Відтак, нинішня ситуація у відносинах Києва і Москви потребує формування принципово інших концептуальних, стратегічних підходів до співіснування з путінською Росією, перегляду системи міждержавних контактів, запровадження конкретних заходів на російському напрямі.

Список використаних джерел

1. Блудша М. Вихід із кризи на Сході України: розлучення чи порозуміння / Марина Блудша // Ракурс. – 19 травня 2014р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/532-doneck-kryza>
2. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Міжнародний документ від 31.05.1997 р. // Офіційний вісник України [Текст]. — 1999. — № 20. — 4 черв.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
4. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Shevchuk.pdf>
5. Шинкарук К. Україна – Росія: сценарії розвитку відносин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdffiles/bueros/ukraine/07748.pdf>
6. Російсько – український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Центр Разумкова відносин [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/analytic_5_6_Ukr_Ros_2014_site_s.pdf

Анастасія ЧЕЙПЕШ,
студентка 4 курсу факультету
міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ДО РОСІЇ 2014-2015 рр.

У статті проведено теоретичний аналіз міграції українського населення до Російської Федерації, а також зміни у міграційних процесах, зумовлені подіями на сході України та анексією Криму.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, нелегальна міграція, трудова міграція, міграція робочої сили, безробіття, відносини між Україною та Росією.

В статье проведено теоретический анализ миграции украинского населения в Российскую Федерацию, а также изменений в миграционных процессах, обусловленных событиями на востоке Украины и аннексией Крыма.

Ключевые слова: миграция, миграционные процессы, нелегальная миграция, трудовая миграция, миграция рабочей силы, безработица, отношения между Украиной и Россией.

This article is a theoretical analysis of Ukrainian population migration to the Russian Federation, as well as changes in migration processes, caused by events in the Eastern part of Ukraine and the annexation of the Crimea.

Keywords: migration, migration processes, illegal migration, labor migration, working immigration, unemployment, Ukrainian-Russian relations.

Як відомо, міграційна політика між Україною та Росією завжди була відкритою, прозорою та зрозумілою. Громадяни цих країн могли вільно пересуватися через кордон у туристичних, робочих, родинних та ін-

ших цілях. Та сама ситуація була і в розрізі нелегальної трудової міграції. Українці, іменовані «заробітчанами», масово виїжджали на заробітки до Росії.

Усе більша кількість громадян нашої країни зобов'язані шукати роботу в чужих країнах. Ринок праці змінився у негативний бік: рівень якості життя падає, а рівень безробіття невпинно зростає. Україна втрачає найцінніше – людський ресурс. З настанням російської агресії, анексією Криму, війною на Донбасі та кризи в українській економіці, ситуація з мігрантами, звичайно, дещо змінилася.

Метою статті є проаналізувати основні тенденції процесу міграції українців до Російської Федерації, його вплив на російсько-українські відносини.

За даними ООН, у 2013 р. понад 230 мільйонів осіб проживали за межами країн свого походження. За прогнозами, у найближчі десятиліття міграційні потоки й надалі зростатимуть. Збільшення міграційних потоків чинить усезростаючий вплив на соціально-економічний розвиток країн світу. Охоплюючи значну частину населення репродуктивного та працездатного віку, міграційні процеси змінюють не лише життєвий цикл окремої людини, але й характер відтворення населення у країнах походження і призначення мігрантів, стають вагомим чинником подальшого економічного зростання на фоні новітніх процесів світової глобалізації [1].

Україна – активний учасник обміну робочою силою. Офіційна статистика, базуючись на результатах першого загальнонаціонального вибіркового обстеження населення з питань трудової міграції, оцінює масштаби українського заробітчання на рівні 1,5 млн, або 5,1% населення працездатного віку [2].

Останнім часом до міграції долучається усе більше динамічної, освіченої та фахово підготовленої молоді. Відсутність відповідних робочих місць на батьківщині стає детермінантою еміграції освіченої молоді. Змен-

шення доходів мігрантів впливає на динаміку їхніх переказів на батьківщину. НБУ оцінює співвідношення обсягів грошових переказів до ВВП у 2008–2013 рр. на рівні 3,4–4,7%, що є вагомим внеском трудових мігрантів у розвиток економіки України. При цьому значним є обсяг коштів, що переправляються неофіційними каналами і не обліковуються. За оцінками НБУ, неформальними шляхами (передавання готівки чи матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому) в країну щороку ввозиться коштів на рівні 1 млрд дол. США, або понад 13% загальних обсягів грошових переказів.

Лідером за обсягами грошових потоків в Україну залишається Російська Федерація, перекази з якої становлять понад третину всіх надходжень. За даними Держкомстату, у 2008 році в Росії працювало близько половини працівників-мігрантів. Водночас, дані аналогічного обстеження 2012 року показали, що Росія була країною призначення для 43,2% українських заробітчан. У той же час зросла кількість українців, які виїжджали на роботу до країн Європейського Союзу, передовсім – у Польщу (з 8% у 2008 році до 14,3% у 2012 році). Подальше зменшення обсягів трудової міграції з України до Росії можна очікувати у зв'язку з більш жорсткими законодавчими нормами, введеними в РФ із січня цього року та доповненими у жовтні. На думку деяких експертів, вони приведуть до скорочення чисельності українців, які працюватимуть в Росії, на 20-30% [3].

Щодо самих росіян, то рівень безробіття ймовірно зростатиме, але на фоні скорочення чисельності населення працездатного віку й відповідного скорочення чисельності економічно активного населення все одно буде меншим, ніж у багатьох країнах ЄС. Слабке економічне зростання та запровадження більш жорсткого регулювання імміграції знизить можливості для працевлаштування мігрантів у Росії, водночас за умов погіршення ситуації на європейському ринку праці може відбутись

перерозподіл частини потоків трудових мігрантів з країн ЄС на користь Росії.

Особливістю міграційної ситуації в Україні упродовж останнього року став розвиток неконтрольованих міграційних процесів. Внаслідок тимчасової окупації Кримського півострова Російською Федерацією та військового конфлікту на Донбасі безпрецедентно зросли міграційні потоки населення як внутрішні, так і спрямовані за її межі. Ясна річ, що багато українців відмовляються від поїздок до Росії внаслідок патріотичних почуттів та переконань, недружніх дій з боку країни-агресора, несприятливого ставлення до українців з боку значної частини населення Росії. Частина трудових мігрантів, які їздили на роботу до Росії, може переорієнтуватися на інші пострадянські країни, передовсім, Білорусь та Казахстан. Таку можливість підтверджують і дані всеукраїнського соціологічного моніторингу, що проводиться Інститутом соціології НАНУ. Минулого року у порівнянні з 2008 роком вдвічі менше респондентів висловили бажання поїхати до Росії, водночас частка охочих виїхати в інші пострадянські держави зросла втричі.

Однак особливо помітно зросла орієнтація українців на виїзд в європейські країни. Так, наприклад, значно зросли обсяги працевлаштування українців у Польщі, яка є на другому місці після Росії країною призначення працівників-мігрантів з України. Якщо в 2013 році польські працедавці повідомили місцеві органи влади про працевлаштування 134 тис. сезонних працівників з України, то минулого року таких повідомлень було вже 359 тис., тобто майже втричі більше [4].

Аналіз діяльності територіальних міграційних служб України свідчить, що значним попитом у переселенців користується послуга з виготовлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, що може свідчити про наміри частини населення виїхати за межі України – тимчасово або з метою подання заявки на

отримання притулку в інших країнах. Багато мешканців Сходу України шукають притулок в найближчого сусіда – Росії. За цих обставин Росія має шанс поповнити своє населення за рахунок дуже близького народу, носіїв російської мови, до того ж у більшості кваліфікованих і добре освічених. Інтеграція українців у Росії за мінімальної допомоги держави може пройти дуже легко, що вигідно країні у демографічному й економічному сенсі. При цьому мігранти заробляють менше, ніж на їхньому місці заробив би росіянин, який до того ж погодиться не на всяку роботу. Цю нішу мають заповнювати мігранти. Росія зацікавлена в залученні українських мігрантів, адже їм не потрібні серйозна адаптація та інтеграційна підготовка внаслідок багато в чому спільної системи культурно-історичних цінностей, симетричних підходів до освіти і професійної кваліфікації. Українці володіють російською мовою, вони одні з найбільш законослухняних іноземних громадян. Враховуючи прогнозоване зростання безробіття в Україні, можна дійти висновку, що подальша міграція українців збереже свій вектор, який за принципом найменшого опору спрямовуватиметься у бік Росії.

Водночас є підстави припустити, що через певний час можуть активізуватися «реверсні» потоки мігрантів. Виходячи з принципу, що інтенсивна трудова міграція розширює зону відповідальності держав виходу та прийому мігрантів щодо забезпечення їхнього добробуту, вкрай важливим для України завданням є удосконалення соціального захисту громадян, які здійснюють трудову діяльність за кордоном.

Для цього між країнами укладаються двосторонні та багатосторонні угоди щодо соціального і пенсійного забезпечення працівників-мігрантів. За даними Міністерства соціальної політики України, на сьогодні укладено міжнародні договори (угоди) з 21 країною світу щодо регулювання питань пенсійного забезпечення трудових

мігрантів. Однак, що стосується Росії, то тут угоди та договори майже щодня розриваються через конфлікт на сході України, а також за інших відомих обставин. Громадяни України, які працюють у Росії менше півроку, є найменш захищеними, адже страхові внески, які забезпечують відповідні права, нараховуються лише на тих мігрантів, з якими укладено контракт на термін понад 6 місяців. Внаслідок цього значна кількість українських працівників, які використовують можливість безвізового в'їзду в Росію та тримісячного легального перебування на її території, не охоплені соціальним страхуванням [5].

Крім двосторонніх договорів між Україною та іншою державою, велике значення мають багатосторонні договори, зокрема Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці (МОП). На сьогодні в Україні діють понад 50 Конвенцій МОП і близько 80 рекомендацій до них.

Така ситуація спостерігається із легальними мігрантами, стосовно нелегального перебування в країні, то ситуація є просто неконтрольованою як з боку України, так і Росії. Посилюються лише карні заходи, загалом – ситуація залишається незмінною [6].

Так, з 1 січня 2015 р. Росія скасувала пільговий міграційний режим для громадян України. Наразі українські мігранти, які їдуть до Росії, зобов'язані отримувати патенти на роботу, як і інші безвізові мігранти. На сьогодні для всіх безвізових мігрантів встановлено правило, згідно з яким перебувати на території Росії без дозвілних документів (патент на роботу, дозвіл на тимчасове проживання та інші) можна 90 днів протягом 180 днів. З 1 листопада 2015 року перестав діяти пільговий режим перебування для громадян України. Преференції збереглися тільки для біженців з Донбасу. Після 1 листопада в українців буде 30 днів для оформлення правового або трудового статусу в Росії. З 1 грудня до порушників застосовуватимуться адміністративні заходи, включаючи

заборону на в'їзд. Таким чином, припиняється дія введеного минулого року пільгового режиму перебування українців у Росії, коли термін автоматично продовжувався почергово кожних 90 днів.

Ця істотна зміна в російському міграційному законодавстві набирає чинності на тлі падіння рубля, міжнародних санкцій і практично відкритого конфлікту між Росією та Україною. І все-таки введення трудових патентів – це історія на тему боротьби з тіньовою трудовою міграцією і лише другою чергою недружній крок стосовно України. Ця історія почала розвиватися два роки тому, коли іноземцям надали право отримувати патент для роботи на фізичних осіб в Росії. Інакше будь-яка спроба найняти в приватному порядку доглядальницю, плиточника, няню чи хатню робітницю, наприклад з Киргизстану чи Таджикистану, практично не мала шансу стати легальною за розумні гроші. Дозволи на роботу раніше були потрібні для найму до юридичних осіб. Із 2015 року і для роботи «на фірму», і для індивідуального підприємництва в Росії приїжджому достатньо отримати патент. Такий порядок поширюється на громадян країн, із якими у Росії угоди про безвізовий в'їзд, а тепер і на українців, які в Росії раніше були позбавлені міграційних формальностей.

Ці події викликали широкий резонанс в Україні та породили побоювання, пов'язані з можливим поверненням і виходом на вітчизняний ринок праці величезної кількості наших громадян, змушених виїхати з Росії. Називаються цифри до 4 млн потенційних мігрантів. Те, що факти повернення українців з Росії будуть, не викликає сумніву, але чи така вже велика буде їх кількість? Чисельність українців у РФ завжди була значною. Адже це не тільки трудові мігранти, а й ті, хто приїжджає туди з діловою, туристичною, спортивною, культурною метою, а також для відвідування родичів. В останні два роки до їх числа додалися люди, які виїхали із зони бойових дій у Донбасі. За даними Управління Верховного Ко-

місара ООН у справах біженців (за російською статистикою) в РФ за наданням статусу біженця чи іншими формами захисту звернулося близько 900 тис. громадян України. Ці дані достатньо надійні, оскільки особи, які прибули із зони бойових дій, зацікавлені в отриманні відповідного статусу. Однак, як виявилось, на осіб, які прибули до Росії з України в терміновому порядку у зв'язку з подіями в Донбасі, згідно з повідомленнями ФМС, нові правила не поширюються. Нові правила скоріше за все також не створять незручностей для туристів, спортсменів та інших мандрівників.

На жаль, точні дані про масштаби трудової міграції відсутні. Це породило міф про її величезні масштаби. Довгий час без будь-якого наукового обґрунтування озвучувалися цифри в 5–7 млн осіб і більше. За даними іншого загальнонаціонального обстеження з питань трудової міграції, проведеного в 2012 році Держкомстатом України та ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України на замовлення Міжнародної організації праці, в період з початку 2010 року до середини 2012-го 1200000 наших співвітчизників у віці 15–70 років працювали або шукали роботу за кордоном. При цьому обстеженням охоплені особи, які виїхали за кордон до 2010 року і з тих пір не поверталися в Україну. Можна стверджувати, що загальнонаціональне опитування охоплює повністю контингент короткострокових трудових мігрантів, тоді як довгострокових – лише частково [2] [7].

Реальну кількість трудових мігрантів можна оцінити на рівні 2,0–2,5 млн осіб. Росія займає перше місце серед країн-реципієнтів по числу українських мігрантів, проте їх кількість постійно знижується. Якщо перше загальнонаціональне дослідження з питань трудових міграцій 2008 року зафіксована 710 тис. українських трудових мігрантів у Росії, то друге (2012 року) – 511 тис. При цьому з незафіксованих дослідженням довгострокових мігрантів на Росію припадає мізерна частина: довгостроковими в основному є мігранти, які працюють в країнах Південної та Західної Європи. У Росію, так само, як і до інших країн-

сусідів (Польщу, Чехію, Угорщину), в основному їздять на короткий термін (на сезонні або разові роботи), а постійно проживають на території України [2].

Станом на 31 березня 2015 року, за даними Федеральної міграційної служби РФ, близько 6 тис. українців звернулися за статусом біженця, 325 тис. – за тимчасовим притулком. Варто зауважити, що за даними ФМС, більшість клопотань про притулок подано до центрального федерального округу, а не до прикордонних Україні регіонів. Це очевидно пов'язано з тим, що частина українців, які працювали в Росії, просто використали можливість легалізації свого становища. За даними ФМС Росії, з заявою щодо участі у державній програмі сприяння добровільному переселенню співвітчизників упродовж останнього року звернулися 93,2 тис. українців, із заявою щодо набуття громадянства РФ – 76 тис. Якщо порівняти ці цифри з показниками 2013 року (тоді в рамках програми сприяння переселенню співвітчизників прибуло 34,7 тис. осіб), то виходить, що саме за рахунок війни в Україні Росія досягла значних успіхів у залученні переселенців [8].

Зниження інтенсивності трудової міграції в Росію – природний процес. Дослідження трудової міграції свідчать, що міграція в Росію менш вигідна, ніж міграція в ЄС, до того ж умови праці українців у РФ значно гірші, ніж у Євросоюзі. Спрямованість значної частини трудової міграції в Росію в період формування потоків заробітчанства була обумовлена відсутністю мовного бар'єру, безвізовим режимом, наявністю у багатьох громадян України родичів і знайомих в РФ. Погіршення відносин між Україною і Росією тільки посилюють цей процес. Таким чином, реальне число українських трудових мігрантів в РФ навряд чи перевищує 500 тис. чоловік. З них близько 125 тис., за даними російської статистики, мають дозвіл на роботу, тобто врегульований статус перебування. Таким чином, кількість осіб, схильних до ризику у зв'язку з новими правилами, становить менше 400 тис. чоловік.

Причому додавати до цієї кількості число членів сімей неправомірно, бо члени сімей короткострокових мігрантів переважною більшістю проживають в Україні.

Отже потенціал повернення з Росії – не кілька мільйонів, а кількості тисяч людей. Це набагато менше, ніж близько 1 млн. внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій Криму і Донбасу. Звичайно, прибуття навіть такої кількості претендентів на робочі місця в Україні підвищить напругу на ринку праці, однак воно не буде катастрофічним для України. До того ж частина цих людей спробує працевлаштуватися в країнах ЄС, так як заробітна плата в Україні не відповідає їх вимогам.

Якщо Росія втрачає популярність серед заробітчанин, то працевлаштування в західних країнах стає все привабливішим на тлі зростання курсів долара та євро. Досвід трудової міграції на Захід, формування нових українських діаспор в європейських країнах, функціонування міцних міграційних мереж, які пов'язують Україну з країнами перебування мігрантів, а також зміна поколінь, тобто досягнення працездатного віку людьми, які вирости в цілком інших суспільних умовах і для яких Росія, Москва уже не є природним центром, дають підстави для припущення щодо все більшого в подальшому спрямування міграції українців на Захід. Анексія Криму, військові дії на сході країни, загальне недружнє ставлення до України прискорює переорієнтацію міграційного потоку. Вагомим чинником цього процесу є й євроінтеграційні зусилля України, поступова лібералізація візового режиму з ЄС, а також зацікавленість багатьох європейських країн в отриманні додаткової робочої сили з-за кордону, передовсім з європейського, культурно близького середовища. Статистичні дані 2014 р. це красномовно підтверджують. Так, наприклад, значно зросли обсяги працевлаштування українців у Польщі, яка є другою після Росії країною призначення працівників-мігрантів з України [9].

У 2013 році Польща видала громадянам України 20 416 дозволів на роботу, що становить 52,2% від загаль-

ної кількості виданих дозволів. У 2014 році число таких документів сягнуло 26 315 або 60% від загального числа виданих дозволів (рис.1.).

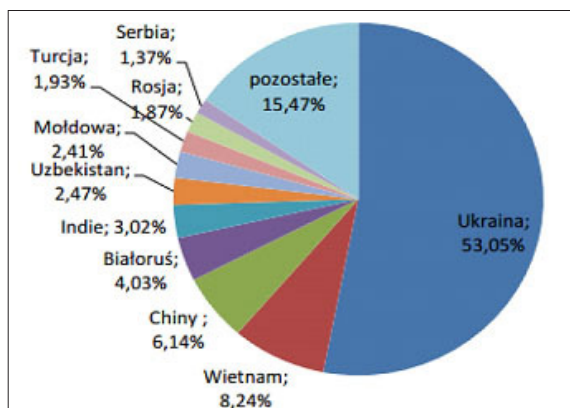

Рис. 1. Дозволи на роботу, видані іноземцям у Польщі [9]

Люди, які їдуть за кордон працювати за спеціальністю, більш вимогливі до рівня оплати праці. Нерідко вони планують забрати з собою сім'ї, та й рівень витрат на життя диктує вимоги до оплати праці. У пошуках кар'єрних перспектив за кордон виїжджають представники різних професій. Найчастіше – ІТ-спеціалісти, інженери, медики, технологи. Рідше – працівники фінансової сфери. Очевидно, що сумніви стосовно свого майбутнього в Україні у професійному плані невдовзі турбуватимуть багатьох громадян. У короткостроковій перспективі зросте кількість і заробітчан, і охочих знайти постійну роботу за кордоном [10].

Чи стануть такі бажання та дії тенденцією, залежить від багатьох факторів: як від внутрішніх соціально-економічних, так і від міграційної політики та економічної ситуації в інших країнах. Говорити про масову хвилю міграції мабуть не варто, принаймні, якщо ситуація в Україні не загостриться.

Висновки. Складна економічна, політична та соціальна ситуація всередині нашої країни та загострення відносин між Україною та Росією змінили міграційний потік українців. На це вплинули анексія Криму, війна на сході країни, кризи у економіці, політика Росії щодо мігрантів. Підбиваючи підсумки можна зазначити, що в цілому ситуація є приблизно рівною. Частина біженців зі сходу України вирішили шукати притулку в Росії, відповідно збільшивши кількість мігрантів, не менша частина мігрантів, що вже перебувала на території Російської Федерації вирішили повернутися на батьківщину, чи змінити країну перебування на країни Європейського Союзу. Поряд із цим у найближчій перспективі вірогідні зміни деяких суттєвих характеристик трудової міграції. Перш за все можна передбачити її подальшу географічну переорієнтацію.

Список використаних джерел

1. [Електронний ресурс] .– Режим доступу: <http://www.un.org/en/index.html> – Офіційний сайт ООН.
2. <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua
3. <http://www.bank.gov.ua> – Грошові перекази // Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : bank.gov.ua
4. <http://epp.eurostat>. – Офіційний веб-сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ec.europa.eu
5. <http://www.oecd.org/> – Офіційний сайт Організація економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oecd.org
6. <http://www.migrantinfo.org.ua/> – Центри консультування мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: migrantinfo.org.ua
7. <http://www.idss.org.ua/> – Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної ака-

- демії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: idss.org.ua
8. <http://www.fms.gov.ru> – Офіційний сайт ФМС РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [fms.gov.ru](http://www.fms.gov.ru)
  9. <http://www.mpips.gov.pl/> – Офіційний сайт Міністерства праці і соціальної політики Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [mpips.gov.pl](http://www.mpips.gov.pl/)
  10. Зовнішня трудова міграція населення України. – К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2009. – С. 25–27.
  11. Балакірева О.М. Масштаби трудової міграції українців: досвід кількісної оцінки / О.М. Балакірева, О.П. Шестаковський // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 993. – С. 102–106.
  12. Трудовые мигранты из Украины в странах ЕС и их переводы на родину в посткризисный период: отчет об исследовании [Електронний ресурс] / Е. Малиновская // Офіційний веб-сайт проекту МІРПАЛ. – Январь. – 2013 г. – Режим доступу: http://mirpal.org/files/files/Malynovska's_report_rus_final_w%20cover.pdf
  13. Малиновська О. Соціальний захист мігрантів: міжнародні стандарти, зарубіжний досвід та українські реалії / О. Малиновська // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: зб. матеріалів четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 517–524.
  14. Жовнір С. Українська трудова еміграція в контексті сучасної кризи глобального ринку праці / С. Жовнір // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: зб. матеріалів четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 491–496.

Анна ШЕРШУН,
аспірант кафедри політології
і державного управління ДВНЗ «УжНУ»

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ЗАСОБИ ВЕДЕННЯ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

Розкрито етапи ведення інформаційної війни Російської Федерації проти України, розглянуто питання застосування антиукраїнських засобів та методів інформаційного впливу, проаналізовано конкретні підходи щодо захисту вітчизняного інформаційного поля.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційна війна.

В статтє раскрываются этапы информационной войны Российской Федерации против Украины, рассмотрен вопрос использования антиукраинских средств и методов информационного влияния, проанализированы конкретные подходы по защите отечественного информационного поля.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационная война.

Stages of the Russian Federation information war against Ukraine, using of anti-Ukraine methods of the information influence, ways for protection of Ukrainian information sphere are considered in the article.

Keywords: information security, information war.

Метою статті є розкриття терміну «інформаційна війна», надання короткої характеристики способів та методів ведення інформаційної війни, визначення основних напрямів протидії російській інформаційній агресії.

Виклад основного матеріалу

Проблематикою інформаційно-психологічних впливів та їх практичного використання займались

провідні вітчизняні вчені та науковці: В. Говоруха, О. Литвиненко, В. Остроухов, В. Петрик, Г. Перепелиця, Г. Почепцов та інші. У російській науці відповідному напрямку досліджень присвячені роботи В. Лисичкіна, В. Прилуцького, С. Расторгуєва, Л. Шелепіна та інших. Іншими зарубіжними науковцями, які займались дослідженням цієї проблематики є П. Дракер, Д. Рісман, Т. Рона, Д. Тапскотт, Е. Тоффлер, Х. Шрадер та інші автори. У вітчизняній науковій літературі досить фрагментарно розглянуті питання інформаційних воєн та відповідної зброї, не повністю висвітлена науково-методична база досліджень у цій галузі, хоча після розгорнення російської війни проти України дедалі більше висвітлюється ця проблематика в наукових доробках українських фахівців у галузях політології, психології і державного управління.

Ще давньокитайський воєнний діяч Сунь-Цзи першим узагальнив досвід інформаційного впливу на супротивника. В трактаті «Мистецтво війни» Сунь-Цзи писав: «У будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави в цілому... Здобути сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва» [11].

М. Маклюєн першим проголосив, що в наш час економічні зв'язки і відносини все більше набирають форми обміну знаннями, а не товарами. А засоби масової комунікації є новими «природними ресурсами», що примножують багатства суспільства [1].

Інформаційним війнам присвячено дослідження Мартіна Лібікі. Однією із форм інформаційної війни він називає психологічну. Завдання інформаційної війни, на погляд ученого, – це знищення не фізичної сили, а соціуму [10]. На думку Георгія Почепцова, інформаційна цивілізація не сприймає дій у фізичному просторі, перемогу вона вбачає в інформаційному і віртуальному просторах [13].

Отже, інформаційна війна – це складова ідеологічної боротьби, метою якої є послаблення моральних і матеріальних сил супротивника або конкурента й зміцнення власних.

Більше десяти років з боку Російської Федерації проводилася антиукраїнська інформаційна війна, в основі якої – поширення недостовірної, упередженої інформації про Україну, маніпулювання суспільною свідомістю громадян не тільки України, але й інших держав, пропаганда війни, національної ворожнечі та багато інших факторів, що впливають на зміну конституційного ладу української держави.

Голова Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі В.В. Костицький стверджує: «...Впродовж останніх років своєї діяльності Національна комісія відслідковувала в інформаційному просторі України загальні тенденції, які свідчили про швидке розгортання антиукраїнської інформаційної війни, яка охоплює кілька періодів». Він виокремлює кілька етапів ведення інформаційної антиукраїнської війни Росією:

перший етап – розповсюдження інформаційної продукції, що містила пропаганду алкоголізму, формувала алкогольний спосіб життя.

На фоні посилення боротьби громадянського суспільства з корупцією та негативними оцінками поширення цього явища в Україні світовою спільнотою майже всі центральні телеканали були переповнені матеріалами, що героїзували корупцію та корупціонерів, пропагували насильство і жорстокість як нормальну форму взаємовідносин з людьми. В інформаційному просторі з'явилося багато матеріалів, які містили зневагу до української історії, національних героїв та державних і національних символів України;

другий етап – зміна акцентів у веденні інформаційної війни, які заставляють змінити її сприйняття та оцін-

ки у зв'язку із розгортанням пропаганди, спрямованої на руйнування міжрелігійної та міжнаціональної злагоди і толерантності в Україні;

третій етап – (листопад 2013 року – липень 2014 року) – масштабне поширення інформаційної продукції, яка виправдовує та пропагує посягання на територіальну цілісність і конституційний лад України, заперечує право українського багатонаціонального народу на державність, ставить під сумнів можливість існування України як держави, що стало реальною загрозою національній безпеці України. Кількість інформаційних матеріалів, у яких експертиза виявляє порушення законодавства про захист суспільної моралі, у кінці 2013 року подвоюється;

четвертий етап – психологічна агресія, побудована на обмані та маніпуляції громадською думкою, заперечення та зневага до української державності, синхронізація інформаційної агресії та бойових дій проти України [8].

Російська сторона застосовує проти України увесь наявний інформаційний ресурс, включно, політиків і чиновників усіх рівнів, академічні та наукові структури, експертні організації, засоби масової інформації та навіть представників шоу-бізнесу. Координується широко-масштабна інформаційна кампанія проти України через сформовані мережі спецслужб та агентів.

Переважає більшість фахівців охарактеризувала події, які відбуваються в Україні, гібридною війною [2, 9, 17, 18]. «Гібридна» війна Росії проти України є якісно новим підходом ведення воєнних кампаній, ключовим моментом яких є психологічна та інформаційна обробка місцевого населення, застосування жорсткої сили іміджевої дипломатії на підготованому геополітичному просторі держави [18].

У науковій статті «Усі брешуть. Конфлікт в Україні і трансформація російських медіа» Джил Догерті – колишньої журналістки CNN, що була опублікована Центром

Шоренштейн із питань медіа, політики та суспільної політики (The Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy) при Гарвардському університеті, аналізується, які процеси відбувалися в російських ЗМІ за останні роки і як сформувались основи нинішньої російської пропаганди. Вона зазначає, що сьогодні російська пропаганда використовує як традиційні методи – дезинформацію, напівправду й навішування ярликів, так і величезну кількість сучасної інформаційної зброї, включаючи електронні ЗМІ, цифрові комунікації, блоги та соціальні мережі [5].

За підрахунками експерта з інформаційної безпеки групи В'ячеслава Гусарова, Російська Федерація щорічно витрачає на інформаційну війну проти України не менше 3,5 млрд дол. США (рис.1).

Рис. 1. Щорічні витрати Росії на інформаційну війну проти України

Російська Федерація ще з 60-х рр. ХХ ст. започаткувала розробки психотропної зброї та технологій інформаційного впливу, які пройшли успішну апробацію на населенні багатьох територій колишнього Радянського Союзу [3].

Основними напрямками та способами маніпулятивних психоінформаційних технологій РФ стосовно України були і залишаються надалі:

– поступове пониження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного значення;

– відповідне дозування та спотворення інформації з метою дестабілізації ситуації в державі та впровадження власної політики «керованого хаосу»;

– формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, а також відповідне руйнування почуття нації та народу;

– домінування російської мови, культури та традицій для утвердження самоідентифікації при одночасному витісненні української мови та культури.

Це підтверджується тенденційним висвітленням російськими ЗМІ подій в Україні та відкритим пропагуванням своїх імперських амбіцій, зневажливою характеристикою нашої Батьківщини у висловах вищого керівництва Росії. Так, зі слів президента РФ В. Путіна, «...Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її території – це Східна Європа, а частина, ще й значна, подарована нами» [16].

Український дослідник Ю.О. Горбань виокремлює такі основні методи інформаційної агресії проти України:

- 1) дезінформування та маніпулювання;
- 2) пропаганда;
- 3) диверсифікація громадської думки;
- 4) психологічний та психотропний тиск;
- 5) поширення чуток [4].

Яскравим прикладом ведення пропагандистських кампаній є діяльність ідеолога та пропагандиста фашизму Йозефа Геббельса, який проголосив такі принципи пропаганди:

- пропаганда має бути спланована і вестися з однієї інстанції;
- тільки авторитет може визначити, який має бути результат пропаганди: істинним чи фальшивим;
- чорна пропаганда використовується, коли біла неможлива або вона не має належного ефекту;
- пропаганда має характеризувати події та людей відмітними фразами чи гаслами;
- для кращого сприйняття пропаганда повинна викликати інтерес в аудиторії і передаватися через привабливе для уваги середовище комунікацій [7].

Керівництво РФ добре засвоїло та використовує технології геббельсівської пропаганди: той, що контролює інформаційне поле, той має владу; в найбільшу брехню, яку повторюють неодноразово, в результаті повірять; нам потрібна не правда, а результат. А на зустрічі з представниками міжнародних громадських та релігійних організацій президент Росії В. Путін назвав нацистського міністра пропаганди Й. Геббельса талановитою людиною [12], а ті представники четвертої влади, які особливо добре освоїли ремесло останнього, були відзначені високими державними нагородами. Так, непублічним указом президента понад 300 працівників російських ЗМІ, зокрема майже 90 кореспондентів, були нагороджені «за високий професіоналізм і об'єктивність у висвітленні подій у Республіці Крим». До списку нагороджених потрапили журналісти ВГТРК, Першого каналу, НТВ, а також каналу «Russia Today» і холдингу «Lifenews». За аналогічну діяльність щодо висвітлення подій у Південній Осетії 2008 року нагород були удостоєні лише 11 російських журналістів [15].

Отже форми, методи, технології та засоби ведення інформаційної війни Росії проти України, з одного боку,

вважаються простими, навіть примітивними, з другого – ця війна була давно спланована, розроблена й досить успішно реалізована.

Щоб вдосконалити систему реагування на інформаційну війну Росії проти України наявна політична влада повинна працювати в таких напрямках:

- держава під час війни та у загрозовий період повинна здійснювати повний контроль над фактами, якими оперують ЗМІ, через удосконалення державної комунікації із ЗМІ усіх гілок влади та контроль за цим з боку профільних структур (РНБОУ, СБУ, Міністерства інформаційної політики України);

- напрямом удосконалення інформаційної протидії країні-агресору можуть стати розробки сучасних інформаційних війн, слід через Міністерство освіти і науки України залучити провідні академічні та дослідницькі інститути, експертні організації та аналітичні центри;

- Україна повинна активно формувати мережі з проукраїнських авторитетних структур (окремих лідерів громадської думки) та налагодити безперервні стратегічні комунікації. Створити механізми для залучення до такої діяльності громадського сектора та академічного середовища;

- держава має збільшити фінансування для реалізації більш активної та дійової інформаційної політики, зокрема на створення та розвиток альтернативних проєктів ЗМІ та підготовку фахівців для них [6].

Стратегія протидії інформаційним операціям має враховувати різні рівні протистояння, відповідно до яких також можуть бути сформовані тактичні завдання у векторі Російська Федерація – Західний світ:

- об'єктивне широкомасштабне інформування світової спільноти про події, що відбуваються в Україні, у тому числі шляхом створення іншомовних каналів поширення інформації, через дипломатичні можливості, експертне середовище;

- формування нетерпимості до порушення норм міжнародного права, застосування терористичних засобів політичної боротьби [14].

Висновки

Нині антиукраїнська інформаційна війна, що тривала протягом багатьох років, перейшла з латентної у відкриту. Україна, її державні органи влади, громадянське суспільство та ЗМІ не були готові до такої масової військової та інформаційної агресії, що в експертному середовищі отримала назву «гібридна війна». Тому наразі першочерговим завданням усіх державних, громадських, наукових, експертних, журналістських інституцій є розробка термінових ефективних заходів щодо нейтралізації інформаційної діяльності Росії та протидії її подальшому розгортанню. Виклики, що постали перед Україною, потребують негайної модернізації всієї системи інформаційної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
2. Бакалинський О.О. Інформаційний «бліцкриг» / О.О. Бакалинський // Правова інформатика. – 2014. – № 2 (42). – С. 9–12.
3. Винокуров Н. Психотронная война: от мифов к реальности [Текст] / Н. Винокуров, Г. Гуртовой. — М.: Мистерия, 1993. — 368 с.
4. Горбань О.Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Ю.О. Горбань // Вісник НАДУ. – №1. – Київ, 2015. – С. 136–141.
5. Догерті Д. Усі брешуть, або як трансформувалися російські ЗМІ [Електронний ресурс] / Джил Догерті. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33880>

6. Експертна рада закликала владу удосконалити систему реагування на інформаційну війну Росії проти України [Електронний ресурс] // Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. – 20.05.2015. – Режим доступу: <http://cacds.org.ua/ru/activities/480>
7. Жуковская Д. Йозеф Геббельс – теоретик СМІ Третього Рейха [Электронный ресурс] / Д. Жуковская.– Режим доступа : http://www.historicus.ru /joseph_Gebbels_teoretik_SMI_Tretyego_Reiha/
8. Костицький В.В. Інформаційна війна проти України – виклик світовому порядку [Електронний ресурс] / В.В. Костицький // Оксамит. – Режим доступу: <http://www.oksamyt.org/publik/zhit-krain/882-0202201511>
9. Левченко О.В. Проблеми і шляхи формування системи інформаційної безпеки держави /О.В. Левченко // Збірник наук. праць Харківського університету Повітряних Сил ім. І. Кожедуба. – 2014. – Вип. 2(39). – С. 166–168.
10. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? [Електронний ресурс] / М. Лібікі. – Режим доступу : <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voyen/martin-libiki - shho-take-informacijna-vijna/>
11. Ліпкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Желіховський. – Режим доступу: http://mobile.pidruchniki.com/15800119/politologiya/ ponyattya_ zmist_ zagroz_ informatsiyniy_bezpetsi
12. «Он добивался своего, он был талантливый человек» – «борец с фашизмом» – Путин цитирует Геббельса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sensor.net.ua/news/293175>.
13. Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291>

14. Панченко В.М. Інформаційні операції в асиметричній війні Росії проти України: підходи до моделювання / В.М. Панченко // Інформація і право. – № 3 (12). – 2014. – С. 13–16.
15. Президент Росії Володимир Путін нагородив 300 російських журналістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ua/news/120308>.
16. ТОП-7 цитат Путина об Україне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politiko.ua/blogpost69917>.
17. Фурашев В.М. Сучасні війни: роль та місце інформаційного права та інформаційної безпеки / В.М. Фурашев // Правова інформатика. – 2014. – № 3(43). – С. 10–14.
18. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти [Електронний ресурс] / П. Шевчук // Демократичне врядування. – 2014. – Вип.13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2014_13_11.pdf.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Банк Василь, студент магістратури факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Владієвський Валентин, студент магістратури факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Дорошевич Руслан Михайлович, аспірант кафедри політології і державного управління ДВНЗ «УжНУ», спеціальність 23.00.02 «Політичні інститути і процеси»

Зуб Світлана Василівна, спеціаліст I категорії НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ», аспірант, спеціальність 07.00.02 «Всесвітня історія»

Іванов Максим Сергійович, аспірант Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, спеціальність 21.01.01 «Основи національної безпеки держави» (політичні науки)

Іванцик Роман, студент 2 курсу спеціальності «Політологія» ДВНЗ «УжНУ»

Ісевич Євгенія, студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

Корнута Іван, студент 5 курсу факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Кричфалушій Ангеліна, студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

Луканинець Василь, студент магістратури факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Марголич Святослав, студент 3 курсу спеціальності «Політологія» ДВНЗ «УжНУ»

Молнар Вікторія, студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

Найгебавер Микита, студент 3 курсу спеціальності «Політологія» ДВНЗ «УжНУ»

Павлишина Вікторія, студентка 4 курсу факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Пойда Віолета, студентка магістратури факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Попович Катерина, студентка магістратури спеціальності «Країнознавство» ДВНЗ «УжНУ»

Різак Віктор, студент 5 курсу юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

Славич Марія, студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

Солодяк Степан, студент 4 курсу факультету міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

Турянин Ярослава, студентка 3 курсу спеціальності «Політологія» ДВНЗ «УжНУ»

Фенинець Галина Юріївна, магістр політології, співробітник НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ»

Хохол Тетяна, студентка 5 курсу спеціальності «Країнознавство» ДВНЗ «УжНУ»

Чейпеш Анастасія, студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ»

Шершун Анна Василівна, аспірант кафедри політології і державного управління ДВНЗ «УжНУ», спеціальність 23.00.02 «Політичні інститути і процеси»

AUTHORS

Bank Vasyl, Graduate student, Faculty of International Politics, Management and Business of the Uzhgorod National University

Vladiyevskii Valentyn, Graduate student, Faculty of International Politics, Management and Business of the Uzhgorod National University

Doroshevych Ruslan, postgraduate student in the Department of Political Science and Public Administration of the Uzhgorod National University, specialty 23.00.02 «Political institutions and processes»

Zub Svitlana, Researcher in the Educational and Research Institute of European Integration Studies of the Uzhgorod National University, postgraduate student, specialty 07.00.02 «World history»

Ivanov Maksim, postgraduate student in the National Institute for Strategic Studies, specialty 21.01.01 «Bases of the national security of the state» (political sciences)

Ivantsyk Roman, 2nd year student, Uzhgorod National University, specialty «Political Science»

Isevych Yevheniya, 4th year student, Faculty of International Relations of the Uzhgorod National University

Kornuta Ivan, 5th year student, Faculty of International Politics, Management and Business of the Uzhgorod National University

Krychfalushiy Anhelina, 4th year student, Faculty of International Relations of the Uzhgorod National University

Lukanynets Vasyl, Graduate student, Faculty of International Politics, Management and Business of the Uzhgorod National University

Marholych Svyatoslav, 3rd year student, Uzhgorod National University, specialty «Political Science»

Molnar Viktoriya, 4th year student, Faculty of International Relations of the Uzhgorod National University

Nayhebaver Mykyta, 3rd year student, Uzhgorod National University, specialty «Political Science»

Pavlyshyna Viktoriya, 4th year student, Faculty of International Politics, Management and Business of the Uzhgorod National University

Poyda Violeta, Graduate student, Faculty of International Politics, Management and Business of the Uzhgorod National University

Popovych Katerina, graduate student of the Uzhgorod National University, specialty «Country Studies»

Rizak Viktor, 5th year student, Law Faculty of the Uzhgorod National University

Slavych Mariya, 4th year student, Faculty of International Relations of the Uzhgorod National University

Solodyak Stepan, 4th year student, Faculty of International Relations of the Uzhgorod National University

Turyanyn Yaroslava, 3rd year student, Uzhgorod National University, specialty «Political Science»

Fenynets Halyna, Master of the Political Sciences, Educational and Research Institute of European Integration Studies of the Uzhgorod National University

Khokhol Tetyana, 5th year student, Uzhgorod National University, specialty «Country Studies»

Chepesh Anastasiya, 4th year student, Faculty of International Relations of the Uzhgorod National University

Shershun Anna, postgraduate student, Department of Political Science and Public Administration of the Uzhgorod National University, specialty 23.00.02 «Political institutes and processes»

Наукове видання

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Збірник наукових праць

Випуск 2 (15)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ № 20545-10345ПР,
видане Міністерством юстиції України 15.01.2014 р.*

Відповідальний редактор:
Кляп М.І.

Коректура: Алексеева Т.М., Серeda Л.І.
Технічна редакція: Іванова М.І., Гурчумелія О.І.
Комп'ютерна верстка, обкладинка: Бродич А.І.

Підписано до друку 14.10.2015 р.
Гарнітура Palatino Linotype
Формат 60x84/16 Зам.№126/2
Ум.друк.арк.14,18
Тираж 100 прим.

Оригінал-макет виготовлено
в редакційно-видавничому відділі
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
dep-editors@uzhnu.edu.ua

Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м.Ужгород, вул.Капітульна, 18. E-mail: hoverla@i.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3г № 32 від 31 травня 2006 року

Віддруковано:
ПП «А.А. Демидов»
88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25

Г36

Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (15). /ред. кол.: І.В.Артёмов (голова) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. – 244 с.

ISSN 2078-1431

У збірнику наукових праць представлено основні результати наукових досліджень аспірантів та студентів УжНУ щодо стану українсько-російських відносин на сучасному етапі. Досліджена руйнівна роль політичної кризи та гібридної війни на Сході України, їх вплив на політичний діалог та економічні відносини між Україною та Російською Федерацією.

УДК 327 (477)
ББК 66.011.3 (4 Укр)